



Mikä Lappi on ja mikä siitä voi tulla?

Toimittaneet

Pertti Sarala, Pasi Lehmuspelto ja Leena Suopajärvi



Mikä Lappi on ja mikä siitä voi tulla?

Toimittaneet

Pertti Sarala, Pasi Lehmuspelto ja Leena Suopajarvi

Lapin tutkimusseura
Acta Lapponica Fenniae
Rovaniemi 2009

Acta Lapponica Fenniae

Nro 21, 2009

Julkaisija Lapin tutkimusseura r.y.

Lapin maakuntakirjasto

Jorma Eton tie 6

96100 Rovaniemi

Julkaisuvastaava Pertti Sarala

Toimituskunta Pasi Lehmuspelto ja Leena Suopajarvi

Taitto ja ulkoasu Pertti Sarala

Rovaniemi 2009

ISSN 0457-1754

ISBN 978-951-9327-54-9 (nid.)

ISBN 978-951-9327-55-6 (PDF)

Lapin yliopistopaino, Rovaniemi

Kannen kartta: Pohjois-Kalotin kartta vuodelta 1674. Lähde: Schefferus, Johannes: Lapponia. Suom. Tuomo Itkonen, 1963. Lapin tutkimusseura, Acta Lapponica 2, 492 s.

Sisällys

Pasi Lehmuspelto, Leena Suopajärvi ja Pertti Sarala: Esipuhe.....	1
Eero Kataja: Lapin tutkimusseuran alkutaipaleelta.....	3
Ulla Karvo: Kansanedustajan näkökulma Lappiin ja sen tulevaisuuteen.....	9
Esko Lotvonen: Lapin kehitysnäkymät muuttuvassa maailmassa.....	17
Mika Riipi: Lapin tulevaisuus kunta- ja palvelurakennennäkökulmasta.....	24
Yrjö Norokorpi: Lapin metsien ekosysteemipalvelut muutoksessa.....	28
Ahti Silvennoinen: Geologia ja kaivannaisala Lapin tulevaisuuden turvaajana.....	37
Dina Solatie ja Jarkko Ylipieti: Lapin säteilyturvallisuus ennen ja nyt.....	43
Marja Uusitalo: Lapin maatalous tänään ja huomenna.....	48
Seija Tuulentie: Matkailun Lappi.....	54
Aila Kumentola: Poro – pohjoisen matkailun megamagneetti.....	59
Anni-Siiri Länsman: Saamentutkimus pohjoisten yhteisöjen tulkkina.....	65
Antti Kokkonen: Maakuntalehti Lapin ja lappilaisten asialla.....	70
Anne Kenttäkumpu: NILA – nuorten ideoiden Lappi.....	72
Helena Ruotsala: Poron merkitys.....	75

'Mikä Lappi on, ja mikä siitä voi tulla'

Lapin tutkimusseuran 50-vuotisjuhlaseminaari Lapin yliopiston Castrén-salissa,
Yliopistonkatu 8, Rovaniemi, maanantaina 1.6.2009

- 08.30-09.00 Ilmoittautuminen ja tulokahvit
- 09.00-09.10 Avaussanat, Lapin tutkimusseuran puheenjohtaja
- 09.10-09.40 Lapin tutkimusseuran alkutaipaleelta, Eero Kataja
- 09.40-10.10 Eduskunta, Ulla Karvo
- 10.10-10.40 Maakunnallinen liitto, Esko Lotvonen
- 10.40-11.10 Korkeakoulut ja Arktinen keskus, Paula Kankaanpää
- 11.10-11.30 Lapin yliopiston Japani-yhteistyö, Shoji Mitarai / Juhani Lillberg
- 11.30-12.30 Lounas
- 12.30-12.50 Kunnat, Mika Riipi
- 12.50-13.10 Metsä, Yrjö Norokorpi
- 13.10-13.30 Geologia ja kaivannaisala, Ahti Silvennoinen
- 13.30-13.50 Säteilyturvakeskus, Dina Solatie
- 13.50-14.10 Maatalous, Marja Uusitalo
- 14.10-14.30 Matkailu, Seija Tuulentie
- 14.30-15.10 Iltapäiväkahvit
- 15.10-15.30 Porotalous, erityisesti porotilamatkailu, Aila Kumentola
- 15.30-15.50 Saamelaisuus, Anni-Siiri Länsman (alustus peruuntui sairastumisen vuoksi)
- 15.50-16.10 Media, Antti Kokkonen
- 16.10-16.30 NILA-hanke, Anne Kenttäkumpu
- 16.30-17.00 Loppukeskustelu
- 17.00-17.15 Tauko
- 17.15-18.00 Lapin tutkimusseuran vuosikokous Castrén-salissa
- 18.00-20.00 Iltatilaisuus Ravintola Fellissä

Esipuhe

Pertti Sarala, Pasi Lehmuspelto ja Leena Suopajarvi

Lapin tutkimusseura ry:n 50-vuotista taivalta juhlistettiin 1.6.2009 Lapin yliopistolla pidetyllä juhlaseminaarilla, jonka teemana oli 'Mikä Lappi on, ja mikä siitä voi tulla'. Seminaarin suunnitteli ja puheenvuorojen pitäjät kutsui tutkimusseuran hallitus vahvistettuna kunniajäsenen Kristina Rissasella. Seminaari päätettiin yksipäiväiseksi, mikä rajoitti sekä esitysten lukumäärää että kestoja. Tavoitteeksi asetettiin julkaista seminaarin jälkeen Acta Lapponica Fenniae juhluvuoden numero, johon koottaisiin seminaarissa esitetyt alustukset tarvittaessa hieman alkuperäistä laajempinaikin, sekä muuta seminaarin teemaan liittyvää materiaalia.

Esitelmöitsijät olivat hyvin sisäistäneet seminaarin teeman, jota kaikkien tehtävänä oli valaista oman tilanteensa ja kokemustensa kannalta. Kunniajäsenen Eero Katajalle lankesi luontevasti tutkimusseuran historiaa valaisevan ensimmäisen puheenvuoron pitäminen, koska hän historiikissa 'Lapin tutkimusseura 1959-1999' (Acta Lapponica Fenniae 19, toim. Heikki Annanpalo) on vuosikymmen vuosikymmeneltä kirjannut tutkimusseuran toiminnan tärkeimpiä kohtia ja osallistuu edelleen tutkimusseuran toimintaan. Yhteiskuntamme hallintojärjestelmän valtakunnallinen näkökulma saatiin kansanedustaja Ulla Karvol-

ta ja maakunnallinen maakuntajohtaja Esko Lotvoselta. Korkeakoulukonsernia esitteli konsernin monipuolisissa tehtävissä toimiva Arktisen keskuksen johtaja Paula Kankaanpää, sekä yliopiston Japani-yhteistyötä hallintopäällikkö Juhani Lillberg yhdessä japanilaisen professori Shoji Mitarain kanssa. Kuntasektorin edustajana esiintyi Posion kunnanjohtaja Mika Riipi.

Kun yhteiskunnan hallintoporaat ja korkeakoulutus Lapissa näin oli saatu pakettiin, siirryttiin maakunnassa vaikuttaviin tutkimustyön ja elinkeinon toimintasektoreihin. Metsäsektorin tilannetta esitteli Yrjö Norokorpi Metsähallitukselta, taustansa ja toimenkuvansa mukaisesti erityisesti suojelualueiden metsiä painottaen. Geologian ja kaivannaisalan puheenvuoron piti alalla pitkän ja monipuolisen työn tehnyt Ahti Silvennoinen, joka valaisi geologisten tietojen ja luonnonvarojen suurta merkitystä yhteiskunnalle ja välitti alalla tunnettavan vakavan huolen kaivoslain muutostyöhön liittyvistä ongelmista. Säteilyturvakeskuksen aina ajankohtaisista ja suurta mielenkiintoa herättävistä seurantatutkimuksista ja selvityksistä kertoi Dina Solatie; minkään muun alan tietoja ja tuloksia ei taida olla yhtä vaikeaa saada ymmärretyiksi yleisessä tiedonjakelussa. Marja Uusitalo Maa- ja elin-

tarviketalouden tutkimuskeskukselta kertoi maatalouden ja luonnontuotteiden nykytilanteesta ja tulevaisuuden näkymistä. Matkailuelinkeinoa tutkiva Seija Tuulentie Metsäntutkimuslaitokselta kertoi tutkimuksen näkökulmasta tämän maakunnan suunnitelmassa hyvin korkealla sijalla olevan elinkeinosektorin kehittämismahdollisuuksista. Seuraavan esityksen oli tarkoitus pitää Anni-Siiri Länsman Oulun yliopistolta aiheenaan saamelaisuus, mutta Länsmanin sairastuminen esti hänen osallistumisensa seminaariin. Hän toimitti kuitenkin puheenvuoronsa tähän julkaisuun. Porotaloudesta erityisesti porotilamatkailun kannalta puhui Aila Kumentola Lapin yliopistolta ja toisen porotaloutta käsittelevän kirjoituksen tähän julkaisuun toimitti Helena Ruotsala Turun yliopistolta. Maakunnan ykköslehden päätoimittaja Antti Kokkonen kertoi selkeästi median roolista ja mahdollisuuksista toimia maakunnan hyväksi. Seminaari huipentui osuvasti nuorisoteemaan Anne Kenttäkummun Lapin liitosta esitellessä vedettävänä olevaa NILA-hanketta.

Seminaarin loppukeskusteluun ehti normaaliin tapaan jäädä vain osa yleisöstä ja esiintyjistä, mutta keskusteluaika tuli

tiivisti käytettyä. Seminaariesitysten ei katsottu tarjonneen ihmeläähkeitä edessä olevien ongelmien ratkaisemiseen, mutta pidettiin kuitenkin hyödyllisenä, että Lapin tutkimusseura oli koonnut yhteen niin monipuolisen vaikuttajajoukon ja esitysten kokonaisuus päivitti maakunnan tilanteen ja mahdollisuudet. Elinkeinorakenteen monipuolisuus ja elinkeinojen yhteistyömahdollisuuksien ennakkoluuloton hakeminen riiteilyn ja valituskierteiden sijasta katsottiin maakunnan menestyksen edellytyksiksi. Lapin tutkimusseuran tarkoitus toimia Lapissa tehtävän tutkimustyön hyväksi sekä tämän tutkimustyön ja käytännön elämän välisen yhteistyön tehostamiseksi on kirjattu sääntöihin jo 50 vuotta sitten, ja on jatkossakin hyvin perusteltu ja ajankohtainen. Tämän kirjan toivotaan palvelevan kaikkia niitä, jotka etsivät tietoa Lapin ajankohtaisista asioista ja niitä tutkivista ja hallinnoivista ihmisistä ja organisaatioista.

Toimituskunta kiittää tutkimusseuran hallituksen jäseniä kirjan artikkelien ennakkotarkistamisesta ja rakentavasta kommentoinnista sekä kirjaan ilmoituksensa toimittaneita tahoja seuran toiminnan tukemisesta.

Rovaniemellä lokakuussa 2009

Pertti Sarala, Pasi Lehmuspelto ja Leena Suopajarvi

Lapin tutkimusseuran alkutaipaleelta

Eero Kataja

Lappia on aina tutkittu. Ensimmäinen kairankulkija tuli tutkimaan, mitä elämisen aineksia oudosta maasta löytyisi: olisiko kalaa, syötävää riistaa, hyviä majapaikkoja. Jostakin kaukaa ensimmäinen asukas on jääkauden jälkiä tullut tarkastelemaan. Tultuaan on heti halunnut tietää, mistä punalihaisen kalan parhaiten löytäisi, missä sarvipäiset peurat liikkuvat, mistä parhaat paikat asuin-kodalle. Tiedot jaettiin perheenjäsenille, lähiasujille. Oli syntynyt Lapin tutkimus-seura. Pöytäkirjoja ei ole säilynyt, muisti- ja sitten perimätietoa yllin kyllin. Tieto oli tarpeellista, välttämätöntä. Se oli valtaa, valtaa luonnon yli, mutta myös yli kilpailijoiden: tunturin toisella puolen asuvien, muualta tulevien, veronkantajien.

Missä elämisen tarpeita tuotetaan, sinne on aina tunkemassa myös osan jakajia. Kateus on väkevä voima, ja verottajan silmät ovat tarkat ja korvat kuulevat. Tieto Lapista leviää väkisin tienoon ulkopuolelle. Tietämisen kohde muuntuu: kauppiaat tarvitsevat tietoa reiteistä ja asutuksesta, asukkaiden tuotteista ja tarpeista. Vaikka lähdetään kuvitteellisesta alkuyhteiskunnasta, päädytään koko inhimillisen yhteisön moniulotteiseen verkkoon. Päädytään myös tilanteisiin, joissa tiedon hankkiminen – kaiken tutkimisen perusta – ei enää palvele vain välitöntä hyödyntämistä. Tiedon polku

Kirjoittaja on nykyisin eläkkeellä oleva Lapin tutkimusseuran perustajajäsen.

haaraantuu. Tieto poronpolun suunnasta laajenee tiedoksi jäkälämaista, tiedoksi lauman käyttäytymisestä, havainnoiksi näennäisen mitättömistä yksityiskohdista. Havaintojen ja kokemusten yhdistäminen kehittyy tietoiseksi tutkimukseksi, tieteeksi.

Tietoisien tutkimisen kehitys on tietenkin erilaisissa yhteiskunnissa ja luonnonsuhteiltaan erilaisilla alueilla hyvin erilainen. Edellä esitetty kuvitelma yrittää ymmärtää pienen pioneeriyhteisön kehitystä. Pohjana on tieto siitä, että alueelle on joskus tullut muuttajia, joilla on jo ollut oma kulttuurinsa, joka on täytynyt soveltaa uuteen ympäristöön. Todella historiallinen analogia voisi olla eteläisestä Suomesta eteläiseen Lappiin tulevien ensimmäisten maata viljelevien uudisasukkaiden kokemus. Mutta hekään eivät tulleet tyhjään maahan. Lapilla ja Lannalla oli raja. Millainen ja missä se oli ja on, siitä tutkimus yrittää sanoa sanansa. Monta sanaa on sanottu, erimielistäkin. Mutta niin tutkimus polveilee eteenpäin.

Tietoisena tutkimuskohteena Lappi on vuosisatainen. Jo antiikin kirjallisuudessa esiintyy enemmän tai vähemmän luotettavia tietoja kaukaisesta Pohjolasta ”Ultima Thulesta”, ja vuosisatojen kuluessa myös erikoisesti Jäämeren rannikon kartoitus edistyy. Vuonna 1764 ilmestyy Lapin tutkimuksen klas-

sikko, saksalaisen Johannes Schefferuksen monumentaalinen teos *Lapponia*, joka Inarin rovastin Tuomas Itkosen suomennoksena ilmestyi vuonna 1963 Lapin Tutkimusseuran *Acta Lapponica*-sarjan niteenä 2, Kariston kustantamana. Schefferuksen toimeksiantajana oli Ruotsin valtakunnankansleri Magnus de la Gardie, joka tiedusteli Ruotsin Antikviteettikollegiolta, suostuisiko joku sen jäsenistä kirjoittamaan ”jotakin lappalaisten elämästä ja tavoista siten, että siinä esitettäisiin 1) mitä vanhat kertojat ovat tietäneet heistä ja heidän maastaan, 2) tuon maanäären ilmasto, 3) kansan elämä ja tavat, 4) mitä hyötyä Ruotsin valtakunnalla on heistä sodassa tai muuten ...” (ote Tuomo Itkosen suomentajan alkusanasta). Kanslerilla (ja siis Schefferuksella) oli apuna Länsipohjan lappalais-syntyinen maaherra Johan Graan, jonka toimesta useat lapinmaiden kirkkoherrat laativat kuvauksia seurakunnistaan. *Lapponia*an ja Itkosen alkulauseeseen sisältyy luettelo käytetyistä antiikin ja muista lähteistä. Niistä ilmenee, että täysin tuntematon ei Lappi suurten sivistysmaiden edustajillekaan ole ollut.

Luonnontieteiden kehityksen suurina vuosisatoina tutkimusretket eri puolille tuntematonta ja tunnettuakin maailmaa tulivat avartamaan tietämyksen piiriä. Ruotsalainen biologi Olaf Rudbäck, Uppsalan professori, oli vuonna 1695 tehnyt tutkimus- ja kasvienkeruumatkan Tornion Lappiin. Hänen innoittamaan oli Ruotsin suuri Karl von Linné vuonna 1732, vasta 25-vuotiaana, tehnyt pitkän Lapin matkan, jonka aikana hän tutki alueen luontoa – erikoisesti kasvistoa – perusteellisesti. Kohtalon oikusta hänen suuri matkakirjansa jul-

kaistiin vasta seuraavalla vuosisadalla, vuonna 1811. Vuosisataa myöhemmin Pajalan kirkkoherra Lars Leevi Laestadius – **hengellisen johtajuuden ohessa** merkittävä luonnontutkija ja filosofi – jatkoi Linnén työtä. Kuuluisaksi on tullut ranskalaisen tähtitieteilijän Moreau de Maupertuis’n johtama geodeettinen tutkimusretki vuosina 1736-37, jolloin Tornion ja Aavasaksan välillä suoritetulla astemittauksella – yhdessä samaan aikaan Etelä-Amerikassa tehtyjen mitausten kanssa – osoitettiin maapallon pyörimisestä aiheutuva napa-akselin litistymisen. Tuo retkikuntahan oli Torniossa todellinen seurapiiritapaus, jonka mainingit ovat ulottuneet nykyaikaan asti, niin läheiseksi muodostui kanssakäyminen kunnan torniolaisten kanssa.

Maupertuis’n retkikunnan lähettäminen osoittaa, että kaikki jollain alueella tapahtuva toiminta ei koidu suoranaisesti tuon alueen eduksi tai vahingoksi. Syynä voi yksinkertaisesti olla alueen sijainti maapallolla. Geofyysikoille on kautta aikojen ollut selvää, että Lappi on korvaamaton luonnon laboratorio, kun tutkitaan Auringon ja Maan moninaisia vuorovaikutussuhteita. Näkyvänä ilmiönä ovat tietysti revontulet, joiden taakse kätkeytyvät hyvin kompleksoidut ilmiöt: maan magneettikenttä ja sen vaikutus Auringon lähettämään hiukkas- ja myös sähkömagneettiseen säteilyyn. Eräitä keskeisiä ilmiöitä on mahdollista kunnolla tutkia vain Lapin kautta kulkevalla revontulivyöhykkeellä. Tämä on vetänyt Lappiin – erikoisesti Norjan puolelle, mutta myös Suomen Lappiin – **tutkijoita. Koillisväylän purjehtijan A.E. Nordenskiöldin oppilas**

Selim Lemström teki maamagneettisia mittauksia Inarissa, ja kun aikanaan järjestettiin kansainvälinen Polaarivuosi, perustettiin suomalainen tutkimusasema Sodankylään, sodankyläläisten Tähteläksi kutsuma. Ohessa Lemström teki omia maasähkövirtojen mittauksiaan Ivalon Kultalassa ja kehittäi teoriaansa revontulista. Se osui pieleen, mutta pieleenmenevät teorit ovat parhaita, ne voidaan kumota. Niin tutkimus etenee, todennäköisestä vielä varmempaan.

Takerruin Tähtelään, koska sinne olen itse jäänyt. Uuden vuosisadan puolella syntyy uusi tutkijain yhteisö, Suomalainen Tiedeakatemia. Se saa lahjoituksen tähtitieteilijältä professori Ernst Bonsdorffilta: Perustetaan Sodankylään tähtitorni, kenties voitaisiin selvittää, millaista hyrräliikettä maan napa tekee, juuri Sodankylän yli kulkee tähti, jonka avulla asiaa voi mitata. Observatorio perustettiin, mutta siitä tulikin suuri kompassi, magneettinen observatorio. Ensimmäisestä magneetikosta tuli sitten aikanaan kaikkien tuntema Sää-Keränen. Tähtitorni sai odottaa yli puoli vuosisataa, mutta tehtiin sekin aikanaan. Mitä kaikkea muuta Tähtelässä tapahtui, on jo paljon uudempaa historiaa.

Lappia eivät toki pitäneet kanta-alueenaan vain taivastelijat. Olkoot vuosiluvut oloissaan, niistä voivat tehdä selkoa täällä olevat tutkimusalojensa edustajat. Lähes jokaisella valtakunnan tutkimuslaitoksella on Lapissa omat etäpisteensä: geologeilla, metsämiehillä, maatalouden ja sen kiusalaisen hallan tutkijoilla, porojen, riistan ja kalojen paimenilla. Nämä ovat enimmälti tekemisissä taloudellisten ongelmien kanssa. Miten hyödyntää olemassaolevia mahdollisuuksia, miten

ylikäydä vastuksia ja haittoja, miten sama villi vesi hivelee silmää, uittaa lohia ja puita ja jauhaa sähköä? Akateemisen tutkimuksen revööriä hoitamaan kehittyivät Turun ja Helsingin yliopistojen Kevon ja Kilpisjärven biologiset asemat.

Kaikille asemille ja niiden niukoin budjetein toimiville vähälukuisille tutkijoille oli ja on yhteistä riippuvuus isännästä. Lapin asemat ovat suurempien organisaatioiden sivupisteitä, puoli vuosisataa sitten pikayhteysvälineenä veivattava käsivälitteinen puhelin, odotusaika parhaimmillaan puoli päivää. Kollegojen kanssa pääsi keskusteluihin, kun muutama kerran vuodessa kävi pääkonttorilla Helsingissä. Tilannetta on Kristina Rissanen kuvannut osuvasti Tutkimusseuran 40-vuotisjulkaisussa. Tottahan Lapissa toimivat eri alojen ihmiset tapasivat toisiaan hyvinkin erilaisissa yhteyksissä – Lapissa ”kaikki tuntevat toisensa” – mutta tapaamiset ja keskustelunaiheet olivat satunnaisia. Historiakirjoista ei käy ilmi, kenen ajatus maakunnallisen yhteisön aikaansaamisesta on alunperin ollut. Joka tapauksessa Lapin maakuntapäivillä 15.5.1956 esitti MMT Gustav Sirén alustuksen ”Pohjois-Suomeen oma tutkimuslaitos”. Lapin maakuntaliitto, jonka aloitteesta Sirén piti esitelmänsä, asetti 14.6.1956 toimikunnan ”Pohjois-Suomen tutkimushankkeen edistämiseksi ja laitoksen saamiseksi Lapin läänin alueelle”. Toimikuntaan nimettiin vahvimmat saatavissa olevat voimat maaherra Uno Hannulasta lähtien. Toimikunnan jäsenten nimet ansaitsevat tulla mainituiksi: maaherra Uno Hannula, kauppalanjohtaja Lauri Kajalainen, talousneuvos Yrjö Alaruikka, poliisitarkastaja Osmo Lampela, tohtori

Leo Heikurainen, metsänhoitaja Paavo Valve ja dipl.ins. Ahti Risku; myöhemmin toimikunnan täydennykseksi kutsuttiin vielä vuorineuvos Aulis Kairamo, uittopäällikkö P.V. Pentikäinen, tohtori Aimo Isotalo ja arkkitehti Jaakko Kaikkonen. Pätevyydeltään ja yhteiskuntasuhteiltaan vahvempaa elintä on vaikea kuvitellakaan. On merkittävää, että Hannula ja Kaijalainen olivat maakunnan valtalehtien, Pohjolan Sanomien ja Lapin Kansan entisiä päätoimittajia, niin että vahvat yhteydet myös tiedotusvälineisiin oli taattu. Käytännön toimenpiteistä huolehti Lapin maakuntaliiton hallitus, joka kutsui kokoon neuvottelukokouksen Rovaniemelle 27.4.1957. Kokouskutsussa otettiin kriittisesti kantaa Oulun perusteilla olevan yliopiston mahdollisuuksiin palvella Lapin talouselämän tarpeita. Ote kokouskutsusta kertoo hankkeen päämääristä: ”Lapin luonnonrikkauksien tehokkaan hyväksikäytön edellytyksenä on perusteellinen tutkimustyö. Tästä syystä on Lapin maakuntaliitto päättänyt kutsua yhteiseen neuvonpitoon Lapin läänin kansanedustajat ja Lapissa tutkimustoimintaa suorittavien tutkimusalojen edustajia sekä talouselämän johtohenkilöitä selvittämään kysymystä siitä, millä tavoin luontaista elinkeinotoimintaa palveleva tutkimus olisi tarkoituksenmukaisesti järjestettävä maakunnan ja koko valtakunnan edut huomioon ottaen.” Tässä vaiheessa oltiin vielä perustamassa tutkimuslaitosta, joka siis olisi itsenäisesti määritellyt tutkimuskohteensa: ”Tutkimuslaitos voidaan perustaa erillisenä laitoksena kytkemättä sitä Oulun yliopiston yhteyteen.” Kuitenkin pidetyssä kokouksessa todettiin, että perustami-

nen ei aluksi niinkään ole ensisijaisesti rahakysymys, vaan voidaan sitä aloitella vaatimattomissa puitteissa. Kovin konkreettisia eivät suunnitelmat näytä olleen. Todettiin, että täällä jo on laitoksia, joiden yhteyteen voidaan liittää uusia tutkimusaloja ja joita voidaan laajentaa.

Ideoiden kypsyttely kesti pari vuotta. Toukokuun viimeiseksi päiväksi 1959 kutsuttiin koolle Lapin tutkimusseuran perustava kokous. Kutsukirjeen olivat allekirjoittaneet Lapin maakuntaliiton asettaman toimikunnan jäsenet prof. Väinö Auer, toimitusjohtaja Aulis Kairamo, fil.tri Esa Hyyppä, apul.prof. Paavo Kallio, tri Gustav Sirén ja tri Aimo Isotalo. Koska ja miten tämä komitea oli koottu, ei selviä vuosikirjoista. Kutsukirjeestä käy ilmi, että varsinaisesta tutkimuslaitoshankkeesta oli jouduttu luopumaan, sen sijaan oltiin perustamassa aatteellista yhdistystä. Yhdistyksen tarkoituksena olisi: 1) Lappia koskevan tutkimustyön edistäminen ja tieteellisen tutkimustyön tehokas hyväksikäyttö muuttuvien olosuhteiden aiheuttamien kysymysten ratkaisuisissa; 2) Tutkimustoiminnan ja käytännön elämän välisen yhteistyön tehostaminen.

Seuran toimintamuotoina olisivat: 1) Kokoukset; 2) Neuvottelupäivät ja retkeilyt; 3) Yhteistutkimusten suorittaminen toisiinsa läheisesti liittyvillä aloilla; 4) Lappia koskevien tutkimustulosten kokoaminen ja saattaminen tiedettä ja käytännön elämää palvelemaan; 5) Yhteistyön aikaansaaminen tieteellisen tutkimustyön ja käytännön elämän edustajain kesken; 6) Apurahojen jakaminen tieteellisiin tutkimustöihin; 7) Julkaisutoiminnan harjoittaminen.

Jälkikäteen voi panna merkille, että

kaavailtu ohjelma on pitkälti laadittu taouselämän ehdoilla (kuten nykyisin on tapana sanoa). Yhteiskunnallisiin kysymyksiin, alueen historiaan, kansallisuus- ja kielikysymyksiin, hengellisten liikkeiden tutkimukseen jne. ei ole lainkaan otettu kantaa. Historiallinen kehitys on ollut, että tämän tapaisia ongelmia ei ole syrjitty, mutta eivät ne ole seuran toiminnassa juuri tulleet esillekään.

Seuran perustava kokous Lapin lääninhallituksen juhlasalissa oli värikäs tilaisuus ja mieliala oli innostunut. Kuten tällaisissa tilaisuuksissa on tavallista, sääntöjen yksityiskohtien hiominen aiheutti runsaasti puheenvuoroja. Lopputuloksena päätettiin antaa sääntöjen tarkistaminen valittavan väliaikaisen hallituksen tehtäväksi. Perustavan kokouksen värikkäimmäksi osaksi muodostui työjäsenten kutsuminen. Sääntöihin oli, eräiden tieteellisten seurojen mallin mukaisesti, sisällytetty jäsenkunnan jakaminen kahteen kategoriaan, työjäseneihin ja vuosijäseneihin. Tarkoituksena oli, että seura olisi avoin kaikille halukkaille – jäseneksi hyväksyminen olisi pelkkä muodollisuus – ja työjäseniksi kutsutaisiin eri alojen aktiivisia tutkijoita rajallinen määrä. Kokouksessa oli mahdollista nimetä ensimmäiset työjäsenet, ja tätä käytettiin innokkaasti hyväksi. Vuoden loppuun mennessä työjäsenten määrä oli peräti 53, ja suurin osa näistä valittiin perustavassa kokouksessa. Ajan mittaan seuran hallitus ryhtyi sängen pidätyväiseksi valitsemaan uusia työjäseniä. Kun tämä jäsenyyden muodon merkitys jäi vähäiseksi, sitä 2000-luvun sääntöuudistuksessa luovuttiin kokonaan. Vanhat työjäsenet sentään säilyttivät statuksensa. Vuonna 1972 hyväksytyissä uusissa sään-

nöissä perustettiin seuralle uusi toimielin, laaja – 20-30-jäseninen – tutkimusneuvosto, jonka tarkoituksena oli tehdä Lapin tutkimustoimintaa edistäviä aloitteita. Runsaista toiveista ja tutkimusneuvoston jäsenten pätevyydestä huolimatta senkin merkitys jäi vähäiseksi, ja uusimassa sääntömuutoksessa tilalle asetettiin tarvittaessa koottava suppeampi neuvoaantava elin, jonka hallitus kutsuu tarvittaessa. Tällä tavoin toimintakehystä on kevennetty.

Seuran aktiivi jäsenkunta on puolen vuosisadan mittaan useaan kertaan uudistunut. Kuitenkin ne instituutiot, joiden tutkijat ja työntekijät muodostivat seuran alkuperäisen rungon, ovat pysyneet ennallaan. Merkittävin muutos on tietysti ollut Lapin korkeakoulun, nykyisen Lapin yliopiston perustaminen. Seuran toiminnassa oli tärkeä vaihe Arktisen keskuksen perustaminen. Sitäkään, sen paremmin kuin yliopiston perustamista, ei voi laskea Seuran ansioksi, sen perustamisvarat ja suunnitelmat tulivat muualta, mutta silti Seura on ollut yrityksen henkisenä tukena. Rakennusvaiheessa käytiin paljon keskustelua Arktisen keskuksen toiminta-ajatuksesta, tutkimustoiminnan ja museo-tiedekeskuksen luonteesta. Arktinen keskus päättyi viimein Lapin yliopiston ”valtakunnalliseksi erillislaitokseksi”, mikä takasi sille kohtuullisen itsenäisyyden.

Tämän esityksen tarkoituksena ei ole esittää Seuran historiikkaa. Se sisältäisi paljon nimiä, joilla on ollut osuus Lapin tutkimuksessa, ihmisiä, joille Lappi on ollut tärkeä elinikäisenä asuin- ja työympäristönä, Lappiin taamottuina muualta tulleina, Lapista pois muuttaneina mutta sielunsa Lapissa säilyttäneinä, tai myös

elämänikuisina ystävinä. Se sisältäisi tiedot oman kirjaston kokoamisesta, tiedot vilkkaista, joskus kiivaista keskusteluista, tiedot etenkin alkuvuosikymmenien julkaisuutoiminnasta, jolla luotiin varsin monipuolinen Lapin luonnon kirjasto. Acta Lapponica Fenniae ei ole vähäpätöinen kirjasarja.

Kokouksien keskustelut houkuttivat eturivinkin tutkijoita, kun etsittiin parasta tapaa hoitaa Lapin ja vähän muitakin metsiä. Argumentointi kävi kiivaana (niin näyttää käyvän vieläkin). Tai, kun selviteltiin pohjoisten yliopistojen revii-rejä. Lapin yliopisto, jonka kehitystä ja toimintaa Tutkimusseura jostain syystä on pikemminkin seurannut katseella, aina kuitenkin tuntumassa, on kehittynyt omaleimaisesti merkittäväksi instituutioksi varsinkin taideyliopistona.

Sen ohjelmassa luonnontutkimus, joka Seuralle on keskeinen tehtävä, on pysynyt marginaalisena. Yliopisto toteuttaa kuitenkin syvällisesti Tutkimusseurankin alkuperäistä kuningasajatusta.

Mukana olleelle Tutkimusseura on merkinnyt myös henkilökohtaista antia. Monet ulkokohtaiset tuttavuudet ovat syventyneet ystävyudeksi, joka on ulottunut ammatilliset kollegiaalisuuden ulkopuolelle. Gustav Sirénin saunaparlamentti antoi oivan lähtökohdan Tutkimusseuran hengelle. Luultavasti ainoana seminaarissa läsnäolleen perustajajäsenenä haluan viedä tätä viestiä eteenpäin. Seminaarin jälkeinen kokoontuminen Fellissä ylläpitäköön Seurassa sivistyneen seurustelun jaloa periaatetta ja perintöä.



*Parhaimmat onnittelumme
50-vuotiaalle
Lapin tutkimusseuralle!*



POHJOLAN SANOMAT

Paikallinen tietää parhaiten

Kansanedustajan näkökulma Lappiin ja sen tulevaisuuteen

Ulla Karvo

Seminaarin teema on varsin haasteellinen. Tämän hetken tilannetta maakunnassa voidaan valottaa monelta eri kannalta. Tulevaisuuteen katsominen, tulevaisuuden ennakoiminen, onkin jo vaikeampaa. Kuitenkin tulevaisuus pohjautuu nykyhetkeen ja niihin valintoihin, joita tällä hetkellä teemme. Tärkeää on tietää se, mitä haluamme tulevaisuudelta ja meidän tulee tehdä päätökset sen mukaisesti. Tahtotilan merkitys on ensiarvoisen tärkeää.

Se, mitä Lappi on ja mitä se tulee olemaan, ei ole riippumaton maakunnan ulkoisista tekijöistä. Päinvastoin. Olemme osa Suomea, osa Euroopan Unionia, osa Barentsin aluetta, osa Arktista aluetta, osa globaalia maailmaa. Emme voi välttää ulkoa tulevien tekijöiden vaikutuksia, eikä niitä tule yrittääkään estää. Sanotaan, että Lappiin kaikki tulee viiveellä – niin hyvä kuin pahakin – **mutta ennen pitkää** vaikutukset saavuttavat Lapinkin.

Maakunnan sijainti siis aiheuttaa monenlaisia kytkentöjä moniin eri suuntiin. Lappi on harvaan asuttu, pitkien välimatkojen ja vaikeiden sääolosuhteiden maakunta. Haasteista riippumatta meidän tahtotila tulevaisuuden kannalta on se, että haluamme jatkossakin elää ja asua täällä.

Reilut kaksi vuotta sitten asetin usein kysymyksen: Jos EU tunnustaa meidän

erityisasemamme, niin miksi Helsingissä ei tehdä näin? Nyt joudun toteamaan, että viimeisen kahden vuoden aikana suhtautuminen maan pohjoisimpaan maakuntaan on muuttunut. Asenteet ovat tulleet paljon myönteisemmiksi meitä kohtaan ja meidän erityisolosuhteemme tunnustetaan paremmin.

Vielä on kuitenkin pitkä matka siihen, että tietoisuus tilanteesta vie konkreettisiin toimenpiteisiin, vaikka rehellisyyden nimissä on todettava näinkin käyneen. Paras esimerkki tästä on poikkeuksellisen harvaanasuttujen kuntien tuki, josta osallisiksi pääsivät 12 Lapin kuntaa.

Eduskunnan näkökulmasta Lappi osana Suomea tarkoittaa sitä, että yleinen lainsäädäntö koskee yhtä lailla myös Lappia. Yleisiä parannuksia on tehty muun muassa opiskelijoille, eläkeläisille ja vähävaraisille. Nämä koskevat myös lappilaisia opiskelijoita, eläkeläisiä ja vähävaraisia. Myös taloustilanteesta johtuvat yleiset elvytystoimenpiteet koskevat Lappia.

Mutta yleiset parannukset eivät pysty pitämään Lappia asuttuna. Lappi taistelee vähenevän ja ikääntyvän väestön tuoman ongelman kanssa. Sinänsä väestön ikääntyminen on koko maan ongelma. OECD:n arvion mukaan työllisten määrä vähenee Suomessa nopeimmin maailmassa ja samalla maahanmuuttajien

osuus on pysynyt suhteellisen alhaalla.

Lapissa nuorten poismuutto maakunnasta lisää ikääntymisongelmaa. Lapissa on oltava elinmahdollisuudet, jotta pystymme vastaamaan tulevaisuuden huoltosuhteen muutoksiin. Eli kaiken perusta on ihmisten työllistyminen. Ihminen tarvitsee aamuisin paikan minne mennä tehdäkseen jotakin, joka saa hänet tuntemaan itsensä hyödylliseksi osaksi yhteiskuntaa.

Lainsäädännön keinoin voidaan muuttaa tilannetta. Edellä mainittujen yleisten säädösten ohella on mahdollista säätää lainsäädäntöä, joka on tarkoitettu vain meidän alueellemme. Näillä erityissäännöksillä pystyttäisiin tukemaan väestön pysymistä maakunnassa. Vuosien varrella on puhuttu Norjan malleista ja erilaisista alueellisista tukitoimista, mutta vain pieni osa ajatuksista saavuttaa päätöksentekotason. Toimenpiteet asioiden auttamiseksi koetaan liian kalliiksi ilman, että nähdään niiden tekemättä jättämisestä aiheutuvat kustannukset. Hallituksen tavoitteena on koota mietintö, jossa erilaiset harvaanasuttujen alueiden tukitoimet kartoitettaisiin.

Lapilla on omat vahvuutensa, jotka on hyvin tiedostettu ja niiden varaan on hyvä rakentaa tulevaisuutta, mutta monesti niihin tarvitaan myös valtion tukea. Maakunnan luonnonvarat ovat yksi tärkeä tulevaisuuden työllistävästä sektoreista. Näin uskallan vielä toivoa. Viimeaikaisten näkymien valossa näyttää mustia pilviä kerääntyvän monen hankkeen ylle. Kaikkia ongelmia ei voida perustella yleisellä talouden tilanteella. Yhtäältä on todettu lupakäytännön hitaus ongelmaksi, johon luulisi voitavan puuttua valtion taholta. Toisaalta

ongelmia aiheutuu suojelunäkökohdista. Karvainta on se, että kun maakunnassa yritetään itse vahvasti päästä eteenpäin, niin ulkoiset voimat tekevät voitavansa estääkseen kaiken kehityksen. Esimerkiksi Soklin kaivoshankkeen vaikeudet kiteytyvät vahvasti Naturaan.

Natura-alueet on aikoinaan luotu Euroopan Unionin tahdosta, mutta suomalaisin voimin ne pääosin sijoitettiin Lappiin. Kehityksen niin vaatiessa, on Natura-säännösten mukaan mahdollista vaihtaa alueita vastaaviin uusiin alueisiin. Tämä näyttää kuitenkin olevan vailla merkitystä, koska toteutus vie niin kauan aikaa, että markkinatalouden ehdoilla toimivat kansainväliset yritykset tuskin jäävät odottelemaan tilanteen muutosta. Myös kaivoslain uudistus epäilyttää alan toimijoita.

Lappi osana Euroopan Unionia on siis tuonut hankaluuksia, mutta myös paljon hyvääkin. Edellä todettu maakunnan erityisolosuhteiden tunnustaminen on taannut meille aluekehitys- ja rakennerahoja maakunnan kehittämiseen. Lapin kannalta on hyvä asia, että nämä varat kierrätetään EU:n kautta, koska kansalliseen tahtotilaan ei aina ole luottamista. Se, onko niitä rahoja osattu oikein käyttää, jää nähtäväksi. Unionin byrokratia herättää monissa närää, eikä se ole ainakaan omiaan lisäämään EU-myönteisyyttä. Alueellisesti ja kansalaisnäkökulmasta olisi ehkä ollut ja olisi edelleenkin parempi sijoittaa enemmän EU-varoja konkreettisiin hankkeisiin. Näin saataisiin näkyvää ja pysyvää aikaiseksi ja niin on tehty muuallakin.

Euroopan Unioni on kehittynyt paljon Suomen jäsenyyden aikana. Unioni on laajentunut liittymisajan 15 maan liit-

toumasta 27 maan liittoumaksi. Suomen asema taloudellisessa mielessä EU:n jäsenenä tulee jatkossa muuttumaan. Nykyinen 172 miljoonan nettomaksu-osuus tulee kasvamaan. Solidaarisuusperiaate edellyttää, että huolehdimme uusista, köyhemmistä maista siten, että ne pääsevät taloudellisesti eurooppalaiseen tasapainoon.

Tämän hetken talouden taantumaa ei voida ohittaa puhuttaessa Euroopan Unionista. Yhdessä unionin maat ovat pyrkineet löytämään keinoja talouden nostamiseksi. Erilaisiin elvyttäviin toimenpiteisiin on ryhdytty ja tavoitteena on saada markkinat pysymään avoimina. Protektionismin lisääntyminen on lyhytnäköistä ja kaikille Unionin maille vahingollista. Yhteisin panostuksin on pyritty palauttamaan luottamus rahoitusmarkkinoille.

Se, miten Eurooppa selviää vallitsevasta taantumasta, vaikuttaa meidän kaikkien tulevaisuuteen. Jo nyt on ennustettu Euroopan maailmantaloudellisen merkityksen hiipumista. Talouden painopistealueet muuttuvat globaalissa maailmassa ja merkittävyyttään nostavat vahvasti Aasian maat.

Lappi osana globaalia maailmaa on tätä päivää. Olemme joutuneet tämän toteamaan myös kantapäähän kautta. Vanhat rakenteet elinkeinoelämässä ovat joutuneet väistymään maailman talouden muutosten myötä. Metsiin pohjautuva teollisuus on rakennemuutosten kourissa ja muutoksen laajuutta on vaikea ymmärtää.

Tulevaisuus

Ihminen suhtautuu muutokseen helposti torjuvasti, mutta tosiasioilta ei voida um-

mistaa silmiä. Olemme joutuneet tunnustamaan muutoksen tuulet myös Lapissa. Se, miten selviämme tästä eteenpäin on meistä itsestämme kiinni.

Paljon on itse pystyttävä tekemään, mutta kaikkea ei tarvitse tehdä yksin. Yhteistyön merkitys korostuu entisestään. Kotimaan tasolla se tarkoittaa lappilaisen tahtotilan hiomista parhaaseen mahdolliseen, jotta tavoitteiden saavuttamiseksi saadaan kaikki mahdollinen tuki valtion taholta. Yhtenäinen lappilainen tahtotila edellyttää kaikkien osapuolten sitoutumista tavoitteisiin.

Täytyy olla halu ja kyky nähdä, mikä kantaa Lappia eteenpäin. Tavoitteiden asettaminen on jatkuva muutosprosessi, jossa on otettava huomioon jatkuvasti muuttuva ympäristö. Jollakin hetkellä jokin asia voidaan kokea vaikeaksi, mutta ajan kuluessa voi löytyä yhteisymmärryksen merkityksestä. Ei voida jumiutua omien näkemysten taakse ja olla hyväksymättä muita näkemyksiä. On osattava joustaa ja yllättäen ajan kypsyessä omakin näkemys voi saada tuulta alleen.

Alussa totesin maakunnan sijainnin merkityksestä. Lapilla on kolmen valtion kanssa yhteinen raja. Meillä on erinomaiset mahdollisuudet toteuttaa hedelmällistä yhteistyötä kaikkien kolmen maan kanssa. Vanhastaan rajayhteistyö Ruotsin kanssa on ollut tiivistä, mutta edelleen rajaesteet ovat riesana. Huolimatta yhteisestä arvopohjasta ja yhteen kietoutuneesta historiasta, on yhteistyö pohjoismaidenkin välillä haastavaa.

Pohjoismaisen yhteistyön merkitys korostuu entisestään, kun maailma globalistuu. Pieninä valtioina yhteisiin arvoihin uskominen luo hyvän pohjan

liittoutumiselle ja yhteisten asioiden ajamiselle. Suomen EU-politiikan tavoitteena onkin, että kaikki Pohjoismaat saataisiin EU:n ja Emun jäseniksi mahdollisimman pian.

Euroopan Unionissa toimiminen perustuu verkottumiseen. Juuri mainittu Pohjoismainen yhteys on hyvä monissa asioissa, mutta useissa tapauksissa pienet maat joutuvat hakemaan liittolaisia myös laajemmin. Toiminta Unionissa perustuukin valtioiden tasolla asiapohjaiseen, eikä niinkään aluepohjaiseen lähestymistapaan. Mutta naapureilta on lupa odottaa enemmän ymmärrystä kuin kaukaisemmilta jäsenmailta.

Lapin asema Barentsin keskiössä mahdollistaa yhteistyön Venäjän kanssa. Uudet kartoitetut luonnonvaraesiintymät Barentsin merellä avaa aivan uudet näkymät Luoteis-Venäjän kehitymiselle. Lappi haluaa olla mukana tässä kehityksessä. Vaatii paljon tahtoa, jotta pystymme pääsemään mukaan naapurimme kehittämishankkeisiin. Haasteita riittää, eivätkä vähäisimpänä ongelmana varmasti ole kulttuuriset erot. Jos törmäämme kulttuurieroihin jo pohjoismaisen yhteistyön merkeissä, niin Venäjän kanssa ne ovat suhteessa johonkin aivan muuhun. Tämä ei kuitenkaan saa olla este eikä edes hidaste vaan on pyrittävä ennakkoluulottomasti saamaan yhteistyötä aikaan.

Myös EU:n ja Venäjän välinen yhteistyö on oltava osa Lapin yhteistyökuvioita. Pohjoinen ulottuvuus on ollut yksi Unionin viime vuosien yhteistyökuvion raami. Suomen on osaltaan painotettava Pohjoisen ulottuvuuden merkitystä ja pyrittävä edelleen kehittämään sitä. Näyttää siltä, että viime aikaisena kehit-

tämissuuntana on ollut Välimeren alue ja tätä ei voida hyväksyä.

Maailmanlaajuisesti pohjoisten alueiden merkitys alkaa saada lisää painoarvoa. Arktiset alueet ovat nousseet kartoitettujen luonnonvarojensa myötä maailman kartalle. Toinen tekijä tässä kehityksessä on ollut ilmastonmuutos. Napajäätiköiden sulaminen avaa aivan uusia mahdollisuuksia uusien meriväylien muodostumisessa. Toisaalta arktisten alueiden luonnon haavoittuvuus puhuttaa arktisten maiden päättäjiä. Suomi on mukana myös Arktisen neuvoston toiminnassa ja pystymme osaltamme seuraamaan tilanteen kehitystä.

Se, mikä Lapista voi tulla, on siis vahvasti kytköksissä kaikkeen kehitykseen niin lähellä kuin kaukanakin. Ilmasto- ja energia-asiat ovat maailmanlaajuisen pohdinnan alaisena. Paljon puhuttu ilmastonmuutos saa aikaan monenlaisia toimenpiteitä. Ihmisen aiheuttamaa lämpötilan nousemista on varmasti ihmisen toimenpitein vaikea pysäyttää. Toisaalta skeptikot tai realistit epäilevät, että ilmaston tämän hetken lämpeneminen on osa muutoinkin normaalia lämpötilan vaihtelua. Oli niin tai näin, niin jonkinlainen muutos on varmaan meneillään. Maailmalta kantautuu jatkuvasti uutisia erilaisten sääoloihin liittyvien ääri-ilmiöiden lisääntymisestä, mutta nekin voivat hyvin kuulua pitkän aikavälin prosessin vaiheeseen.

Ennusteiden mukaan, mikäli ilmasto lämpenee, on Lappi hyötyjän asemassa. Meille tärkeä talvimatkailuelinkeino tulee edelleen kehittymään, kun Alpeilla vastaavasti talviolosuhteet tulevat heikentymään. Toisaalta talvikauden ennustetaan lyhenevän meilläkin ja molemmista päistä, mutta

sen sijaan lumimäärät kasvaisivat.

Ilmastonmuutoksesta puhuttaessa nousevat aina esille energiaratkaisut. Tosiasia on, että kulutamme energiaa. Eri asia on, kuinka paljon sitä kulutetaan nyt ja jatkossa. Energian säästö jokaisen kuluttajan toimesta on nähty yhtenä keinona rajoittaa energian kokonaiskulutusta. Säästämiseen on varmasti mahdollisuuksia, mutta realiteetit on tunnustettava. Suurin energian kuluttaja Suomessa on teollisuus. Ilman teollisuutta ei kuitenkaan ole mahdollista ylläpitää hyvinvointiyhteiskuntaa. Vielä emme ole siirtyneet jälkiteolliseen aikakauteen.

Koska energiaa joka tapauksessa tarvitaan, on mietittävä miten se järkevimmin tuotetaan. Energiantuotannon on oltava sekä ympäristöllisesti että taloudellisesti kannattavaa. Suomi on pitkälti tuontisähkön varassa, mitä ei voida pitää omavaraisuuden kannalta hyvänä asiana. Suomen keino lisätä omavaraisuutta kytkeytyy ydinvoiman lisärakentamiseen.

Tällä hetkellä on jätetty kolme hakemusta uusien ydinvoimaloiden rakentamisesta. Valtioneuvosto päättää kenelle lupa myönnetään ja millä perusteilla. Lappilaisittain asia on myös mielenkiintoinen, koska yhtenä sijoitusvaihtoehtona on Simon kunta. Tätä puoltaisi vahvasti näkemys, että kaikki ydinenergiaa tuottavat laitokset eivät sijaitsisi liian lähellä toisiaan. Toisaalta alueen teollisuus on energian suurkuluttaja, joten mitä lähempänä voimala sijaitsee, sitä vähemmän syntyy siirtohäviötä. Järkevänä pitäisin vaihtoehtoa, että kaikki kolme hakijaa saisivat luvan ja markkinat ratkaisisivat, mitä ja milloin lähdetään toteuttamaan.

Suomen energiaratkaisuihin vaikutta-

vat voimakkaasti myös EU:n ilmasto- ja energiavoitteet. Suomelle on asetettu korkea tavoite uusiutuvien energialähteiden suhteen. Nykyiselläänkin Suomi toteuttaa energiapolitiikkaa, joka on parhaimmasta päästä Euroopassa. Tästä huolimatta saimme lähes 10 %:n lisävoitteen uusiutuvien energialähteiden osalta. Tämä tarkoittaa sitä, että meidän on kehitettävä bioenergiaa, tuulivoimaa ja vesivoimaa.

Hallitus on vahvasti tuulivoiman kehittämisen kannalla. Tästä muodostuu meidän olosuhteissamme ongelmia silloin, kun ei tuule. Tällaisilla ajanjaksoilla tarvitaan jokin energianlähde korvaamaan aukkotilanteita. Vesivoima on ainoa järkevä säätösähkön muoto. Hallitusohjelmassa on kirjaus vesivoiman lisäämisestä. Toisaalta ohjelmassa on myös estetty käytännössä Kemijoen latva-alueiden hyödyntäminen. Vesilain uudistushanke nykyisessä muodossaan estää altaan rakentamisen alueelle. Uudistus on vaiheessa ja piakkoin selviää sen eteneminen.

Kemihaaran soiden hyödyntämisen estäminen vesivoimarakentamiseen on hyvä esimerkki siitä, miten suojele estää alueidemme kehittämistä. Suojelun nimissä voidaan vaatia pysäytettäväksi kaikki kehitys Lapissa. Tosiasia on, että Lappi on lähes kolmannes Suomen pinta-alasta ja tänne kyllä pitäisi sovuissa mahtua niin suojelualueita kuin monipuolista elinkeinotoimintaakin.

Energiaratkaisuissa ja ylipäätään kaikessa elinkeinotoiminnassa on tärkeää jatkuva kehitys. On yritettävä löytää uusia ratkaisuja, joilla voidaan toteuttaa tavoitteita entistä järkevämmin. Suomen innovaatiojärjestelmän ajantasaistaminen

on ajankohtaista. Olemme pitkään olleet kansainvälisessä kärkiluokassa, mutta viime vuosina sijoituksemme kilpailukykyvertailussa on alkanut laskea. Yhteiskuntamme ja kansainvälinen toimintaympäristömme on muuttunut huomattavasti siitä, mihin nykyinen innovaatiojärjestelmä luotiin. Koska teollisuustuotanto siirtyy yhä enenevämmässä määrin Suomesta pois, on entistä tärkeämpää turvata Suomen osaamisperusteinen taloudellinen kilpailukyky.

Suomen näkemysten mukaan myös Euroopan unionin rahoitusinstrumenttien kohdentaminen voimakkaammin tutkimus-, kehitys-, ja innovaatioaloille takaisi unionille vahvemman tulevaisuuden. Innovaatiotoimintaa on usein mitattu tuottavuuden ja kilpailukykyyn näkökulmasta, mutta yhtenä mittarina tulee olla myös se, miten toiminta tukee yhteiskunnan hyvinvointia.

Suomen tilanteen parantamiseksi tällä sektorilla on ryhdytty toimenpiteisiin. Vuoden 2009 alussa toimintansa aloitti tutkimus- ja innovaationeuvosto, joka muodostettiin laajentamalla entisen tiede- ja teknologianeuvoston tehtäviä.

Osaamisen laaja-alaisuus on innovaatiostrategian perusta. Väestön korkea koulutus- ja osaamistaso sekä riittävän laaja ja korkealaatuinen tutkimustoiminta ovat pohjana innovaatiotoiminnan osaamisperustalle. Lisäksi uusi tieto on osattava nopeasti ja tehokkaasti hyödyntää.

Voidaan sanoa, että jo perinteisesti suomalaiset nuoret ovat pärjänneet kansainvälisissä oppimisvertailuissa hienosti. Olemme Pisa-tutkimusten mallimaa. Tässä yhteydessä on myös hyvä esittää huoli nuorten henkisestä pahoinvoinnista. Syitä tähän tilanteeseen en osaa

kuin arvailla, enkä lähde niitä enempää esittämään.

Mutta osaamisen kannalta mielenkiintoista on se, mihin hyvät koulutuloksemme häviävät, kun siirrytään ylemmille asteille. Suomen yliopistoista vain yksi on sadan parhaan joukossa maailmassa. Mistä tämä kertoo? Onko meidän yliopistojärjestelmässämme jokin perustavanlaatuinen vika? Tähän tilanteeseen on lähdetty hakemaan ratkaisua yliopistouudistuksella. On lähdetty siitä, että vanha tilivirastomalli yliopistomaailmassa on tullut tiensä päähän. Uudistuksessa on haluttu lähteä avaamaan uusia mahdollisuuksia yliopistoille kehittyä. Tällä hetkellä uudistus on eduskunnan käsittelyssä ja etenee toivottavasti hyvässä järjestyksessä. Mielenkiintoista on, että vaikka uudistushalukkuus on lähtenyt juuri yliopistojen itsensä taholta, niin vastustus on juuri siellä suurinta.

Lapin yliopisto on aikoinaan perustettu aluekehitysajattelun pohjalta. Kuitenkin on selvää, että ratkaisu oli erittäin perusteltu. Lapin yliopisto on kehittynyt hienoksi alueelliseksi veturiksi samalla, kun sen merkitys kansainvälisesti on kasvanut. Varsinkin lähialueiden yhteistyön kytkeminen yliopistoon on hyvä asia. Venäjä-osaamisella voitaisiin hyödyntää elinkeinoelämää entistä enemmän.

Lapin tulevaisuus on paljon kiinni poliittisesta tahdosta. Maakunta käsittää lähes kolmanneksen Suomen pinta-alasta, mutta väkimäärä on vain noin 3,5 % Suomen väkiluvusta. Lappi on siis hyvin harvaan asuttu maakunta. Hallitus on asettanut tavoitteekseen julkisten palveluiden saatavuudesta huolehtimisen alueen väestötiheydestä ja etäisyyksistä riippumatta olosuhteet huomioon ottaen.

Valtioneuvosto julkisti vasta maaseutupoliittisen selonteon, jossa tuodaan hyvin esille se, että kansalaisten peruspalvelut ja yhteydet on turvattava koko Suomessa. Rakentava keskustelu on asiasta paikallaan eikä kaupunkien ja maaseudun vastakkain asettelulla saavuteta mitään. Viime aikojen alueellistamiskeskustelut ovat kärjistäneet turhaan tilannetta. Hallitusohjelman alueellistamislinjaukset ovat oikeita ja niitä tulee seurata.

Maaseudun elinvoimaisuuden lisäämiseksi on paljon tehtävissä. Maaseudun yrittäjyyden kannustamiseen on panostettava. Maaseudun yrittäjyyteen kuuluu luonnollisena osana maatalouden harjoittaminen varsinkin ydinmaaseudun alueilla. Myös maatalous on ollut rakenneuutosten kohteena ja tilojen määrä on vähentynyt tilakoon kasvaessa. Osa maataloista erikoistuu ja osa monialaistuu ja siten pyritään saavuttamaan tehokkuutta ja parantamaan kannattavuutta. Myös kotimaisen huoltovarmuuden näkökulmasta on tärkeää, että maatalous säilyy monipuolisena. Lapissa porotalous on osa maaseudun elinkeinokokonaisuutta.

Yhteiskunnallisilla toimenpiteillä pystytään ylipäättään edistämään yrittäjyyttä. Yrittäjien sosiaaliturva on saatava kuntoon. Palkansaajien ja yrittäjien väliset erot sosiaaliturvassa työssäoloaikana ehkäisevät halukkuutta ryhtyä yrittäjäksi.

Veropoliittisilla keinoilla voidaan vaikuttaa positiivisesti moniin asioihin, mutta myös yrittäjien asenteita on kehitettävä. Suomalaisten yritysten on löydettävä halu kasvaa ja kehittyä. Vain alle 10 % yrittäjistä haluaa kasvattaa firmaansa ja luoda sitä kautta uusia työpaikkoja. Hallitus on asettanut talouskasvun edellytyksiä koskevan hankkeen, mutta

käytännön lisätoimenpiteillä on tarvetta heti.

Koko Lapin – niin kaupunkien kuin maaseudunkin – tulevaisuuden elinehto on saavutettavuus. Toimiva liikennejärjestelmä mahdollistaa asumisen, matkailuelinkeinon, maa- ja metsätalouden sekä kaivostoiminnan. Hallitus on varautunut kaikkien tieluokkien jatkuvaan kohentamiseen ja myös uusien yhteyksien lisärakentamiseen muun muassa matkailun ja kaivostoiminnan tarpeisiin vastaamiseksi. Lento- ja raideliikenteen kehittäminen ovat itsestään selviä edellytyksiä Lapin elinvoimaisuudelle.

Saavutettavuutta edesauttaa myös toimivat laajakaistayhteydet. Niiden avulla voidaan vahvistaa myös etätyön merkitystä puhumattakaan tietotekniikan hyväksikäyttömahdollisuuksien parantamista esimerkiksi lääketieteen apuna. Hallitus on sitoutunut laajakaistayhteyksien kehittämiseen.

Kaiken kaikkiaan tulevaisuuden enustaminen on äärettömän vaikeaa, mutta meillä on hyvä pohja, minkä päälle voidaan rakentaa hyvää huomista. Tulevaisuuden usko edellyttää halua kasvaa ja kehittyä. Meidän on koettava toimintamme sosiaalisesti hyväksyttäväksi. Menestyminen on nähtävä positiivisena ja tavoiteltavana asiana. Perisuomalainen kateus olisi pystyttävä kitkemään ajatuksista. Monipuoliselle luovuudelle olisi annettava tilaa. Ylipäättään menestymisen kulmakivenä on kannustavuus. Tämä tarkoittaa sekä yksilöiden välistä että yhteiskunnallista kannustavuutta. Työnteon, yrittäjyyden ja sitä kautta menestymisen tulee olla hyväksyttyä ja tavoiteltavaa unohtamatta sosiaalista ja inhimillistä näkökulmaa.



Osa lappilaista elämää

Lapin Kansa
www.lapinkansa.fi

GEOLOGIAN TUTKIMUSKESKUS

TIETOA PINTAA SYVEMMÄLTÄ

- * MAA- JA KIVIAINEKSET
- * MAAPERÄN RAKENNETTAVUUS
- * POHJAVESI
- * SAASTUNEET MAA-ALUEET
- * KAAKTOPAIKAT: NYKYTILA JA SIIJOITUS
- * YMPÄRISTÖSELVITYKSET
- * MALMINETSINTÄ



GTK

Pohjois-Suomen yksikkö
PL 77 (Lähteentie 2), 96101 Rovaniemi
Puh. 02055011 Fax. 02055014
www.gtk.fi

Lapin kehitysnäkymät muuttuvassa maailmassa

Esko Lotvonen

Historialla on merkitystä

Lapin viime vuosikymmenien kehityksessä voidaan nähdä erilaisia kehityskausia, joiden tuloksena Lappi on kehittynyt nykyiseen vaiheeseen vahvuuksineen ja haasteineen (liitteet 1 ja 2). Toisen maailmansodan jälkeinen pari vuosikymmentä oli vahvaa jälleenrakentamista ja pohjoisen teollistamista. Väestö kasvoi muuton ja syntyvyyden tuloksena voimakkaasti. Jokivarsilla oli kova hyörinä voimalaitosten rakentamisen seurauksena. Asutustoiminnan tuloksena maaseudun väestö ja maatalous lisääntyi syrjäisissäkin kunnissa.

Maaseudun alkutuotannon rakenneuutos ja erittäin suuri muuttoliike Ruotsiin vei olennaisesti Lapin kasvuvoimaa kymmenen vuoden aikana 1960-luvun puolivälistä lähtien. Öljykriisi 1970-luvun puolivälissä alkoi muuttaa tuotantorakennetta osaltaan. Työttömyys muodostui pysyvämmäksi ongelmaksi, johon vastattiin osin työllisyystyömaiden perustamisella.

Pohjoisen alueiden kehitystä vauhditettiin suurilla julkisen hallinnon uudistuksilla kuntapalveluissa niin koulutuksen kuin terveydenhuollon alalla. Kunta- ja valtionsektorin työpaikkojen määrä kasvoi vahvasti. Lapissa tärkeä yksittäinen asia oli Lapin yliopiston perustaminen 1979 ja siitä seurannut korkeakoulutuksen sekä tutkimustoiminnan

kasvu. Yksityissektorin samanaikainen kehittyminen johti 1980-luvun lopussa talouden ylikuumentumiseen niin koko Suomessa kuin Lapissakin.

Voimakas talouden romahdus vuonna 1990 johti noin viidenneksen menetykseen Lapin työpaikoista (n. 20 000 kpl). Valtion talouden velkaantumisen tuloksena vuosikymmenen alussa Lapissa valtion työpaikkojen karsinta toteutui rajuna 1990-luvulla. Kuntatalous ajautui syvempään kriisiin Lapille epäedullisen kuntien valtionapu-uudistuksen voimaantullessa vuosikymmenen lopulla. Lapin taloudellisen rakenteen muutos noina vuosina voidaan sanoa olleen suurin verrattuna kaikkiin muihin Suomen maakuntiin. Ongelmallista oli erityisesti laman jälkeisen ajan väestömäärän putoaminen muuttoliikkeen seurauksena vuosituhannen vaihteen yli. Se on pysäyttänyt kohtalokkaasti Lapin väestön luonnollisen väestönlisäyksen, joka aiemmin on korvannut poismuuton.

Toteutuneen kehityksen perustalta Lapin maakunnan alueellinen kehittämissuunnitelma onkin ollut erityisen haasteellista samanaikaisen globalisaatiovaikutuksen muokatessa toimenpidetarpeita. Vuoden 1995 Suomen EU-jäsenyys ja aluekehitysvastuun siirtäminen alueatasolle on oleellisesti mahdollistanut talouden ja elinkeinorakenteen kehittämisen parempaan suuntaan. Aktiivisen maakunnallisen ohjelmatyön tuloksena

yksityiselle sektorille on saatu luotua yli 11 000 nettotyöpaikkaa, korvaamaan alkutuotannon ja valtion työpaikkojen supistumista. Erityisesti hyvät tulokset on todettavissa matkailun ja kaivosteollisuuden kasvuna. Seurannaisvaikutuksena myös kaupan sektori on kehittynyt hyvin.

Globalisaation kaksi puolta

Viime vuosina globalisaatiokehityksellä on Lapissa ollut pääosin myönteisiä, mutta myös kielteisiä seurauksia. Lappi on luonnonvaroiltaan rikas maakunta. Tämä tosiasia on mahdollistanut voimakkaan kasvun metalliteollisuudessa, erityisesti jaloteräksen tuotannossa. Toinen merkittävä kasvuala on ollut kaivossektori. Lappi on osa malmikriittistä Fennoskandian kilpeä, jonka vuoksi malmien etsintätoiminta on ollut hyvin aktiivista viime vuosina. Tuloksena on ollut Pahtavaaran ja Suurikuusikon kultakaivosten käynnistyminen merkittävänä työllistäjinä Keski-Lapissa.

Kansainvälinen matkailu on kehittynyt Lapissa hyvin viime vuosina. Sektorin kehitys on perustunut maakunnan toimijoiden yhteisen matkailustrategian toteutuksen tuloksiin. Olennaista on ollut matkailukeskuspainotteinen kehittäminen, joka on mahdollistanut vipuvaikutuksineen eri toimijoiden etujen yhdistymisen luoden taloudellisesti kestäviä kokonaisuuksia yhteistyössä ympäröivän maaseutualueen kanssa.

Globalisaation varjopuolet on kohdattu 2000-luvulla erityisesti Itä-Lapin elektroniikka- ja metsäteollisuudessa. Salcomp-yhtiön laturituotannon siirty-

minen Kiinaan ja StoraEnson sellutehtaan sulkeminen on puolittanut Itä-Lapin talouden liikevaihdon muutamassa vuodessa. Globalisaation ongelmiksi voidaan kirjata myös erilaisten kansainvälisten etujärjestöjen periaatteet käyttää Lappia ja saamelaiskulttuuria pelinappuloina julkisuuden hankkimiseksi omien etujensa ajamisessa piittaamatta toiminnan vaikutuksista alueen väestölle.

Tulevaisuuden linjauksia

Oma maakunnallinen kehittämistyö ja aivan viimeisten vuosien kansalliset yhteiskuntapoliittiset linjaukset luovat Lapille uudelleen tulevaisuuden optimismia. Meneillään oleva talouskriisi ei tähän mennessä ole aiheuttanut vientiteollisuuden ulkopuolella merkittävää taantumaa. Toki laman pohjia ei vielä ole nähty ja palvelusektorille vaikutukset tulevat normaalisti viiveellä.

Nykyisen talouskriisin Lapin yritykset ovat kohdanneet hyvin tasein ja korkeammalla osaamistasolla kuin edellisen vuosikymmenen alussa. Muutoinkin Lapin elinkeinoelämä on saatu kehitettyä monipuolisemmaksi kohtaamaan kansainväliset haasteet. Tavoitteellisesti rakennettu duaalimalli luonnonvaratuotannon ja elämystuotannon varaan tukevat myös toisiaan vaikeinakin aikoina.

Luonnonvarojen viisas käyttö ja elämystuotannon vaatima alueiden käyttö koetaan usein toisiaan maakunnallisesti poissulkeviksi asioiksi. Tuolloin ei huomioida sitä, että Lappi on liki kolmannes Suomea ja siten mittakaavaa on aidosti erilainen kuin muissa maakunnissa. Ristiriitaisuuksia perustellaan tun-

nepohjaisina imagoasioina. Vain harvoja paikallisia yhteentörmäyksiä lukuun ottamatta alueiden käyttötarpeet on sovitettavissa keskenään, jos vain tahtoa eri intressiryhmiltä löytyy.

Tänä päivänä Lapissa ei ole vielä nähtävissä tilannetta, jossa voisimme luottaa yhden tai lukumääräisesti harvan elinkeinon varaan tulevaisuuden rakentamista. Sen vuoksi eri elinkeinoille on annettava elinmahdollisuus ja pyrittävä pidemmällä aikavälillä sopeutumaan elinkeinojen rakenteellisiin muutoksiin.

Metsätalous on erityisesti kokemassa suuria muutoksia Suomessa. Se koskee myös Lappia. Lapin metsät kasvavat enemmän kuin koskaan aiemmin. Potentiaalia puuraaka-aineen lisääntyvään energiakäyttöön ja puutuoteteollisuuden on syntymässä. Perinteisemmässä paperi- ja selluteollisuudessa kasvua ei ole näkymässä.

Energiatuotannon rooli kasvaa Lapissakin erityisesti ilmastonmuutoksen hillinnän vaateena. Vesivoiman täydennysrakentaminen tulee kasvamaan erityisesti tuulivoiman tarvitseman säästövoiman takia. Lappi ajaa myös vahvasti ydinenergialaitosta Simon Karsikkoon. Toteutuessaan laitos tyydyttäisi Lapin suurteollisuuden ja matkailun synnyttämän lisäenergiatarpeen. Ydinenergialaitosta ei voida tulkita Lapin matkailun uhkakuvaiksi. Laitokset eivät ole olleet millään lailla uhka muualla Suomessa lähialueiden suurille kaupunkien tai maaseutualueiden matkailulle. Lapissakin etäisyydet laitoksesta varsinaisille matkailun ydinalueille olisivat satoja kilometrejä.

Kaivosteollisuus on kasvava lapilainen teollisuudenala. Kaivosteollisuuden logistiikkatarpeet, erityisesti

rautatieliikenteen osalta ovat tukemassa muita paikallisia ja matkailun liikenne-ratkaisuja. Kaivokset sijoittuvat myös pääsääntöisesti Lapissa syrjäisille alueille, joille on vaikea luoda muita pysyviä työtilaisuuksia. Tämä kehitys säästää myös yhteiskunnallista lisärakentamista pitäessään käytössä olemassa olevaa infrastruktuuria.

Muutoinkin kaivosteollisuuden kehitysnäkymät ja matkailu omaavat hyviä yhteiskunnallisia yhtymäkohtia. Kittilän uusi kaivos Kiistalassa sijaitsee lähellä Levin matkailukeskusta, minkä vuoksi on nähtävissä etuja työvoima- ja asuntopoliittikan suhteen. Sama mahdollisuus muodostuu Ylläksen ja mahdollisen Kolari-Pajala rautakaivoshankkeen välille. Voikin todeta, että kaivosteollisuus ja matkailu yhdessä varmistavat jatkossa oleellisesti koko Lapin alueen elinvoimaisuuden.

”Kolmas tie”

Pääministeri Vanhasen vuoden 2009 alussa lanseeraamaa aloitetta ottaa koko maan resurssit tehokkaammin käyttöön ympäristön ja sosiaalisen kehityksen asettamien reunaehtojen puitteissa on tervehdittävä ilolla. Aloite asettaisi valtiolle ja muulle julkiselle hallinnolle selkeämmän roolin alueellisessa kehittämisessä. Yleisesti hyväksytty käsitys on, että yhteiskunnallinen kehitys on viime vuosien aikana ollut liikaa markkinamekanismin autuuteen uskova. Valtion omistajarooli on kadonnut.

Yksi laajasti poliittisesti hyväksytty asia on valtion toimintojen alueellistaminen pois pääkaupunkiseudulta. Lap-

pikin on saanut joitain satoja työpaikkoja takaisin korvauksena edellisen vuosikymmenen suurista menetyksistä. Valtioneuvoston uusi linjaus maaseudun valokuitupohjaisen laajakaistaverkoston rakentamisesta valtion voimakkaalla taloudellisella tuella varmistaisi osaltaan perusrakenteen oikeudenmukaisemmin kansalaisille edistäen myös tehokkaampaa voimavarojen käyttöä ja tasapainoisempaa alueellista kehittymistä.

Koko maan resurssien käytön periaatteisiin soveltuisi hyvin myös pohjoisen luonnonvarateollisuuden kehittäminen. Laaja kokonaisuus on tietysti osaamisen ja innovaatiotoiminnan kehittäminen. Lapissa on mahdollisuus kehittää erityisesti elämys- ja luoviin aloihin liittyvää osaamista ja tutkimusta vahvasti edelläkävijäalueena kansallisesti ja kansainvälisestikin. Myös kylmä- ja talviteknologian sektori on luonnollinen ala kehitettäväksi Lapissa osana kansallista erikoistumisstrategiaa.

Kokonaisuudessaan Suomen tulisi painottaa jatkossa enemmän toimenpiteitä Pohjoisen politiikan lohkokolla. Barentsin alue, johon Lappi keskeisesti kuuluu, on tulevaisuuden kasvualue. Suomella pitää olla toiminnassa aktiivinen rooli, joka myös tuo etuja alueen omalle väestölle.

Mitä Lapista voi tulla?

Lapin liitto on vuoden 2008 ajan vetänyt maakunnan skenaariotyötä vuoteen 2030. Skenaarioiden rakennemuuttujiksi on valittu toisaalta globaalin kysynnän kehitys ja toisaalta pohjoisten lähialueiden vetovoimaisuus. Taloudellisen kehi-

tyksen kannalta myönteisissä skenaarioissa toisessa globaali kysyntä tukee sekä matkailun että luonnonvaratuotannon kasvua. Tilanne kehittyisi varsin samoin linjoin kuin ennen uusinta talouslammaa. Lähialueiden vetovoimaisuuden vahvuus puolestaan perustuisi vahvasti Barentsin alueen energiatuotannon kasvuun. Näissä skenaarioissa voitaisiin nähdä väestönkehitys myönteisenä.

Talouden ja väestön heikomman kehityksen skenaariot olettavat osin poliittisen päätöksenteon asettavan rajoituksia luonnonvaratuotannolle. Tilanne pahentuisi entisestään, jos ilmaston lämpenemisen muutokset olisivatkin pohjoiselle luonnolle oletettua haitallisempia.

Mikään laadituista skenaarioista ei tietenkään sellaisenaan tule toteutumaan. Todellisuus on jokin niiden yhdistelmä. Kaikkiin skenaarioihin on kuitenkin voitava laatia varautumissuunnitelmat. Toisaalta joitain toimenpiteitä on tehtävä kaikkien skenaarioiden osalla (liite 3). Lapissa tehty skenaariotyö on antanut eri toimijoille mahdollisuuden tuoda ajatuksensa yhteiseen tulevaisuuspohdintaan. Prosessia tullaan jatkamaan tulevina vuosina skenaarioiden toteutumista seuraamalla ja kehitykseen reagoimalla.

Tulevaisuuden tavoitteet on hyvä pyrkiä konkretisoimaan kritiikin uhalakin. Selkein muoto on laittaa tulevaisuus kartalle. Lapin tulevaisuuden rakennetekijät on pyritty kuvaamaan kehitysvyöhykkeineen ja erilaistuvine alueineen liitteen 4 mukaisesti. Kuntarakenne on tietoisesti häivytetty taustalle.

Tiivistetysti voi todeta, että Lappi tulee tulevaisuudessa olemaan kansainvälinen, modernin elinkeinorakenteen

omaava maakunta, joka pystyy sopeutumaan ja kestävänsä tulevaisuuden muutokset niin ilmastossa, taloudessa ja kulttuurissakin. Lappi tulee tarjoamaan turvallisen ja laadukkaan elinympäristön väestölleen ja vierailleen.

Lapin visio 2030: ”Lappi on vetovoii-

mainen, luonnoltaan ja kulttuuriltaan rikas, luova ja kansainvälisesti arvostettu pohjoinen menestyjämaakunta. Lappi antaa elämänvoimaa”. Tämän näkymän suuntaan toivottavasti eri toimijat omat resurssinsa suuntaavat.

Liite 1. Lapin maakunnan kehitysvaiheet (1/2).

← Jälleenrakennuksen aika	Maaseudun rakennemuutos	Öljykriiseistä “Kasino-Suomeen” →
1945-1965	1966-1975	1976-1990
Toimintaympäristö <ul style="list-style-type: none"> • Suomen voimakas jälleenrakennus ja sotakorvaukset vauhdittivat kehitystä maassa. • Väestömäärän kohtuullisen nopea kasvu. 	Toimintaympäristö <ul style="list-style-type: none"> • Maatalouden rakennemuutos alkaa. • Energian hinnan nousu jakson lopulla hidastaa kehitystä, öljykriisi 1973. • Siirtolaisuus Ruotsiin vahvaa. • Kaupunkeihin syntyy kerrostalolähiöitä. 	Toimintaympäristö <ul style="list-style-type: none"> • Tasaisen taloudellisen kasvun aikaa. • Toinen öljykriisi 1979. • Taloutta hoidetaan devalvaatioilla. • Loppujaksolla Suomesta ”Pohjolan Japani”, talouskasvu nopeaa. • Rahapolitiikka vapautuu hallitsettomasti. • Suurlaman siemenet kylvetään. • ”Kasino-Suomi”.
Maakunta <ul style="list-style-type: none"> • Jälleenrakentaminen sekä pohjoisten alueiden teollistaminen ja energiantuotanto vauhdittivat kehitystä Lapissa • Kemijoen valjastaminen piristi jokivartta. • Voimakas asutustoiminta syrjäisille alueille Itä- ja Keski-Lapissa. • Korkea syntyvyys lisää väestöä. 	Maakunta <ul style="list-style-type: none"> • Maatalouden ajasajo aiheuttaa muuttoliikkeen suurista perheistä ja erityisesti maaseutu-kunnista kaupunkeihin. • Maaseudulle syntyy autioita rakennuksia ja pakettipeltoja. 	Maakunta <ul style="list-style-type: none"> • Laapi -projektilla pyritään vauhdittamaan Lapin kehitystä 1970-luvun lopulla. • Aluepolitiikka vahvistuu, merkittäviä työllisyystöitä. • Paluumuuttoa Ruotsista lapsiperheiden osalta. • Matkailun vahva rakentaminen käynnistyy, selkeää ylikuumenemista



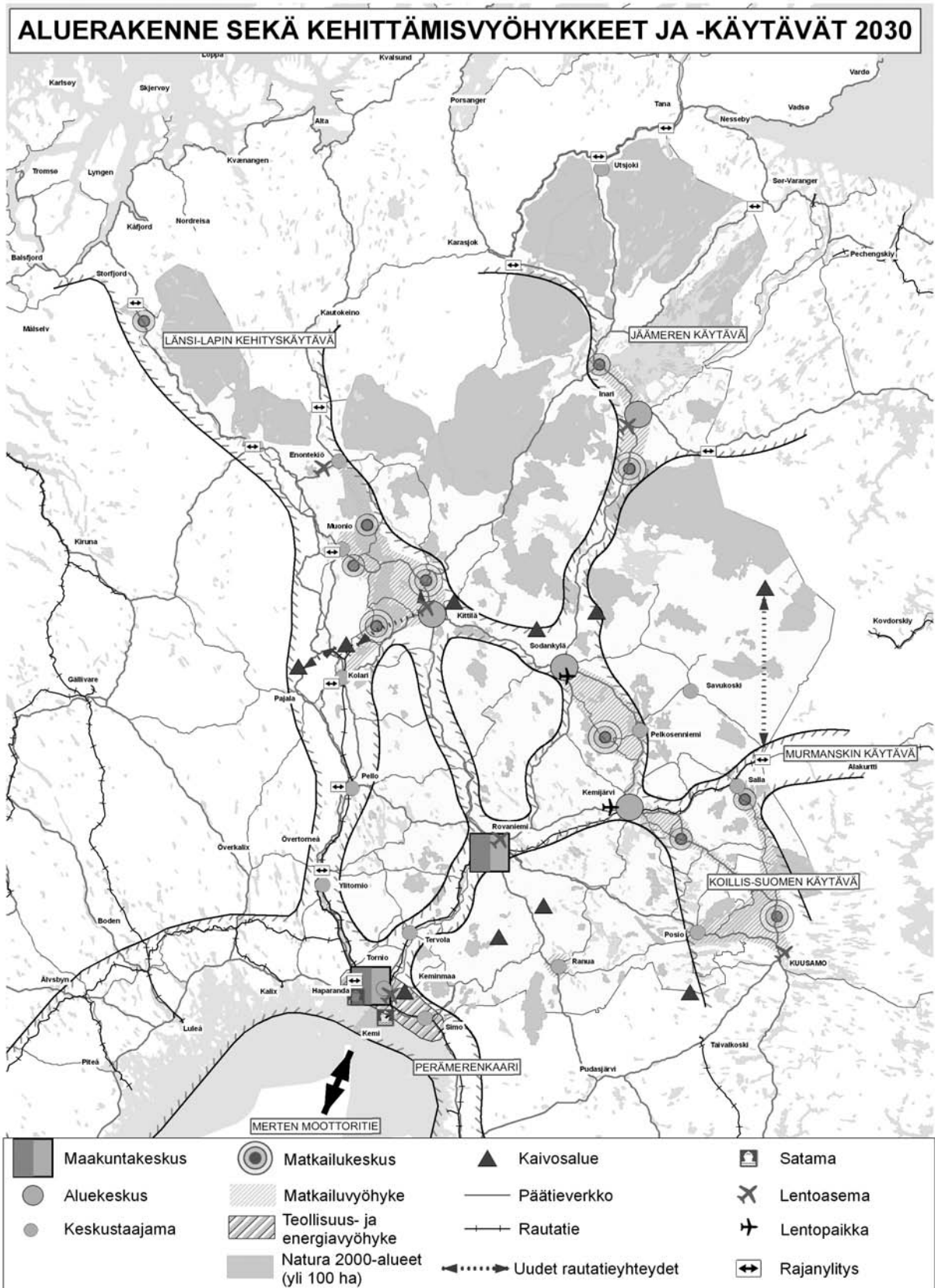
Liite 2. Lapin maakunnan kehitysvaiheet (2/2).

Suuri lama	Kasvun aika	Tulevaisuus?
1990-1995	1996-2007	2008-2030
<p>Toimintaympäristö</p> <ul style="list-style-type: none"> Raju talouslama koko maassa. Nokian nousu käynnistyy. Teollisuustuotanto elpyy jakson loppua kohden hyvin. Työttömyys nousee liiki 20 prosenttiin. Muuttoliike rauhallista. 	<p>Toimintaympäristö</p> <ul style="list-style-type: none"> Gloaalitalouden/kysynnän tasainen kasvu. Aasian taloudet vahvistuvat nopeasti. Suomessa vahvan talouskasvun aikaa. Maan sisäinen muutto kiihtyy. Nokia vetoinen ICT-sektori kasvaa (ICT-kupla puhkeaa vuosituhannen alussa). Työttömyys alenee hiljalleen alkujaksolla ja nopeasti loppua kohden. Valtion työpaikkojen merkittävä vähennys käynnistyy Asuntojen hinnat nousevat jyrkästi. 	<p>Toimintaympäristö</p> <ul style="list-style-type: none"> Syksyllä 2008 alkaneesta globaalista finanssikriisistä käynnistynyt matalasuhdanne luo epävarmuutta ja heikentää talousnäköymiä kaikkialla maailmassa. Skenaario 1 – "Voimakasta imua". Skenaario 2 – "Rajoittavaa politiikkaa". Skenaario 3 – "Myöhässä liikkeelle". Skenaario 4 – "Barentsin kutsu". Trendien vaikutukset skenaarioista riippumatta.
<p>Maakunta</p> <ul style="list-style-type: none"> Talouslama ajaa matkailukeskukset ongelmiin lukuunottamatta Leviä. Työttömyys liiki 30 %, joissakin kunnissa lähes 40 %. Suurteollisuus saneeraa, erityisesti metsäteollisuus. Muuttoliike jokseenkin tasapainossa. 	<p>Maakunta</p> <ul style="list-style-type: none"> Suurteollisuus saneeraa, mutta tuotanto kasvaa. Vahva kasvu jaloteräksessä. Matkailussa vahvaa kasvua, kaikki keskukset kehittyvät, erityisesti Levi ja Ylläs. Pk-yritystoiminta kasvaa. 	<p>Maakunta</p>

Liite 3. Välttämättömät toimenpiteet ja skenaariokohtaiset varautumissuunnitelmat.

<p>4 Barentsin kutsu</p> <ul style="list-style-type: none"> Turvattava omien yritysten pääsy Barentsin hankkeiden toteuttajiksi ja toimittajiksi. Naapurimaihin integroituminen. Barentsin alueen liikenneväylien kehittämiseen on panostettava vahvasti. Elinkeinorakenteen monipuolisuuden varmistaminen. Arktista imagoa ja vetovoimaa on vahvistettava. Selkeiden vuodenaikojen (mm. lumivarmuuden) tuotteistaminen ja esilletuominen. Aluerakenteellisista rajoista win-win-ajatteluun. Laajennettava monikulttuurisuuden näkökulmaa. 	<ul style="list-style-type: none"> Kansainvälisyys ja verkostoituminen on lähtökohtana kaikessa kehittämistoiminnassa. Yritystoiminnassa luodaan edellytyksiä laajentaa matkailun ja teollisuuden vientitoimintaa Euroopan ohella Venäjälle ja Aasian kehittyviin talouksiin. Kehitetään energiatuotantoa ja parannetaan omavaraisuutta. Turvataan suurteollisuuden keskeiset toimintaedellytykset. Kehitetään maatalous- ja elintarviketuotantoa. Haetaan kasvua erikoistumalla pohjoisen puhtaaseen tuotantoon. Lisätään maakunnan omaa ja monipuolista puuraaka-aineen käyttöä. Varmistetaan liikennejärjestelmän toimivuus. Vahvistetaan maakunnan yhteishenkeä, kehitetään Lappi-viestintää ja käytetään uusia viestinnän välineitä. Varaudutaan väestön ikääntymiseen kehittämällä palveluita ja julkisen sektorin rakenteita. 	<p>1 Voimakasta imua</p> <ul style="list-style-type: none"> Elinkeinojen ja alueiden käytön yhteensovittamisen suunnittelu korostuu – resurssit turvattava. Liikennejärjestelmää kehitettävä teollisuuden ja matkailun tarpeiden täyttämiseksi. Alueiden ja kaikkien toimijoiden on kiinnitettävä huomiota omaan viestintään. Väestö kasvaa - uusia toimintamalleja palveluiden tuotantoon ja saavutettavuuteen. Monikulttuurisuus vahvistuu työvoiman ja väestön kasvaessa – muutokseen on varauduttava. Toimialojen välillä yhteistyön tiivistäminen ja yhdessä kehittäminen korostuu – kehittämisen rajapinnat..
<p>3 Myöhässä liikkeelle</p> <ul style="list-style-type: none"> Alueelliseen omavaraisuuteen panostetaan. Ilmastonmuutoksen ja talouskriisin vuoksi kehitetään paikallista tuotantoa paikallisille markkinoille - osuuskuntatyypin toiminnan kehittäminen. "Slow" -elämäntyyliin kannustaminen ja asenneilmaston muuttaminen pois kulutuksesta. Bioenergiaan ja ympäristöteknologiaan panostaminen. Varautuminen luonnonvoimien riskiä ja ilmastonmuutokseen. Aluerakenteen ja kehittämisvyöhykkeiden uudelleentarkastelu on tehtävä nopeasti ja päätöksenteon on oltava rohkeaa (asutuslappi, matkailulappi ja agraanilappi). 	<ul style="list-style-type: none"> Turvataan maakunnan tietoliikenneinfrastruktuurin saatavuus ja laatu. Kehitetään sähköisiä palveluita ja liiketoimintaa. Parannetaan ympäristön laatua. Panostetaan viihtyisään ja turvalliseen elinympäristöön. Ihmissä kannustetaan luovaan ja rajoja ylittävään toimintaan. Vahvistetaan maakunnan kulttuuritoimintaa Varaudutaan ulkomaisen työvoiman kasvuun ja monikulttuurisuuden vaikutuksiin. Kehitetään innovaatiojärjestelmää ja erikoistutaan maakunnan vahvoihin aloihin koulutuksessa. Vahvistetaan pohjoisiin olosuhteisiin erikoistuvaa tutkimus- ja kehitystoimintaa. Varaudutaan ilmastonmuutoksen vaikutuksiin esim. tulvasuojelussa. 	<p>2 Rajoittavaa politiikka</p> <ul style="list-style-type: none"> Uusien palvelurakenteiden ja tapojen kehittäminen. Nykyisiin linjauksiin nähden erityispanotus luontoon ja ympäristöön, elämys- ja kulttuurimatkailuun sekä elintarviketuotantoon. Panostettava ympäristöosaamiseen ja -teknologiaan. Uusiutuviin energian tuotantomuotoihin panostetaan, bioyhteiskunta. Aluerakenteessa resurssien keskittäminen on välttämätöntä väen vähentyessä edelleen. Julkisen ja kolmannen sektorin merkitys ja keskinäinen yhteistyö lisääntyy.

Liite 4. Lapin maakunnan kehittämissuunnitelma vuoteen 2030.



Kunta- ja palvelurakennenäkökulma Lapin tulevaisuuteen

Mika Riipi

Lapin maakunnassa tai vielä puolen vuoden ajan Lapin läänissä on 21 kuntaa, jotka muodostavat kuusi seutukuntaa. Lappilaisia oli vuodenvaihteessa 2008 184 390, joista määrällisesti lähes seitsemänkymmentä prosenttia asui kahdessa suurimmassa seutukunnassa eli Rovaniemen seudulla ja Kemi-Tornion seudulla. Väestöltään suurin kunta on hallinnollinen pääkaupunkimme Rovaniemi 58 825 asukkaallaan, pienin kunta taas Pelkosenniemi 1063 asukkaallaan. Lapin maakunnan pinta-ala on 100 396 neliökilometriä eli asukastiheys on noin 1,8 asukasta/neliökilometri. Lapin pinta-ala on noin 30 % koko maan pinta-alasta ja väestön osuus noin 3,5 % koko maan väestöstä.

Lappi on siis laaja, harvaan asuttu maakunta. Väestö on edelleen vähentynyt jo jonkin aikaa. Lapin väkiluku oli suhteellisesti nouseva aina vuoteen 1993 saakka, jolloin väestömäärä oli 202 895. Tämän jälkeen kehitys on ollut koko ajan laskeva, pudotusta kuluneessa 15 vuodessa on tapahtunut yli 9 %. Eniten väkeä ovat menettäneet syrjäiset maaseutualueet ja erityisesti Itä-Lapin seutukunta, jonka väestö on vähentynyt 15 vuodessa noin neljänneksen. Viime vuosina väestön vähenemiskehitys on hidastunut, mutta uusimpien tilastojenkin mukaan Lapin kokonaisnettomuuttotappio

Kirjoittaja on Posion kunnanjohtaja.

tulee olemaan vuosittain noin 0,5 % luokkaa, ellei uusia elinkeinotoiminnan avauksia synny.

Maakunnan sisällä kehitys on ollut kahdentasoista; kuntien välillä väki keskittyy maakunnan suuriin keskuksiin ja kuntien sisällä kyliltä kuntakeskuksiin. Tilastollisen kuntaryhmittelyn mukaan kaupunkimaisia kuntia vuonna 2008 olivat Kemi, Rovaniemi ja Tornio, taajaan asuttuja kuntia Keminmaa, Kemijärvi ja Sodankylä ja maaseutumaisia loput 15 kuntaa. Väestön keskittyminen kaupunkeihin ja niiden läheisyydessä sijaitseville maaseutualueille sekä kuntakeskuksiin on jatkunut tasaisesti. Vuonna 2000 taajama-aste eli taajamissa asuvan väestön osuus koko väestöstä oli Lapissa 73,5 % ja vuoden 2007 lopussa 75,9 %. Tulevaisuudessa kehitys jatkunee samantyyppisenä ja täysin asumattomien alueiden määrä lisääntyy.

Tämä kehitys on jo nyt vinouttanut maakunnan ikärakennetta. Väestön keski-ikä oli vuoden 2008 taitteessa Lapissa 42,1 vuotta ja koko maassa 40,9 vuotta. Ikääntyneiden suhteellinen osuus väestöstä kasvaa Lapissa varsin nopeasti ja samanaikaisesti sekä työikäisten että lasten ja nuorten osuus vähenee. Kun vielä vuonna 2007 koko Lapin väestöstä vain 18 % oli yli 64-vuotiaita, niin tilastokeskuksen ennusteiden mukaan vuonna 2015 osuus

on jo 22,7 % ja vuonna 2025 jo noin 29 %. Erityisesti väestön vanhin ikäluokka kasvaa, 85 vuotta täyttäneiden määrä lisääntyy 59 %:lla vuoteen 2015 mennessä. Erittäin harvaan asutuilla seuduilla kuten Itä-Lapissa vanhusväestön osuus nousee jopa yli 40 %.

Tämä kehitys aiheuttaa jo nyt ja erityisesti lähitulevaisuudessa valtavia paineita vanhustenhuollon, erikoissairaanhoidon ja osin myös perusterveydenhuollon palveluiden lisäämiseen ja tätä kautta väistämättä kustannusten nousuun. Lapin kuntatalous on viime vuosina kohentunut, asukasta kohti laskettu vuosikate Lapin kunnissa vuonna 2007 oli 202 euroa/asukas ja tilikauden tulos 1322 euroa/asukas. Samaan aikaan kuitenkin kertynyttä alijäämä oli 158 euroa/asukas ja lainakanta noin 2000 euroa/asukas. Lapin kuntien tuloveroprosentti oli 19,83 %, kun koko maan tuloveroprosentti oli 18,55 %.

Yllä olevassa kehityksessä kuntien ja seutukuntien väliset erot ovat suuria. Korkein tuloveroprosentti 20,75 on Kemillä, Keminmaalla, Pelkosenniellä ja Simolla, pienin eli 19 Inarilla ja Kittilällä. Korkein lainakanta 4071 euroa/asukas on Kemillä ja pienin 451 euroa/asukas Ranualla. Kertynyttä alijäämää oli eniten Utsjoella 2575 euroa/asukas, vahvin tase taas Ranualla 705 euroa/asukas. Seutukunnista kaikilla muilla paitsi Rovaniemen seudulla on kertynyttä alijäämää. Onkin nähtävissä, että väestön keskittyminen yhä harvempiin keskuksiin ja tulojen vähentyminen keskusten ulkopuolisissa kunnissa aiheuttavat vaikeuksia pienimpien kuntien mahdollisuuksissa vastata palvelupaineisiin.

Väestö- ja ikärakenteen muutos muo-

dostaa palveluiden järjestämisen ja rahoituspohjan näkökulmasta kuntien tilanteen Lapissa erittäin haastavaksi ja maailmantalouden kriisiytyminen vuoden 2008 lopulta alkaen vaikeuttaa tilannetta edelleen. Vaikka uudet elinkeinotoiminnan avaukset toisivat merkittävästi lisää uusia työpaikkoja ja kääntäisivät muutoliikkeen, on vanhenevien ikäluokkien absoluuttisen määrän kasvun suorat vaikutukset palvelupaineiden kasvuun kuitenkin kohdattava. Samoin on pystyttävä aidosti kohtaamaan tilanne, jossa koko ajan väheneville nuorten ikäluokille voidaan taata mahdollisuus hyvään ja laadukkaaseen opetukseen pitkienkin välimatkojen takaa.

Kunta- ja palvelurakennemuutos on Lapissa edennyt koulutuskuntayhtymien rakenneratkaisuja lukuun ottamatta huonosti. Puitelain mukaisessa selvitysmenettelyssä on ollut mukana kaikkiaan seitsemän Lapin kuntaa. Kuntaliitoksia on esitetty tai selvitetty Kemijärven ja Pelkosenniemen välillä sekä Kemi-Tornion alueella, muualla Lapissa ne kuntien välisten etäisyyksien näkökulmasta eivät olekaan realistisia. Katsetta tulisi kääntää palvelurakenteisiin ja väestö- ja kulurakenne huomioiden erityisesti sosiaali- ja terveystoimen rakenteisiin. Lapin kuntien sosiaali- ja terveystoimen nettokustannukset vuoden 2008 taitteessa olivat 2688 euroa/asukas, 62 % kaikista kustannuksista. Yllä esitetyistä ikärakennetilastoista voidaan päätellä, että tämä osuus tulee edelleen kasvamaan ja ratkaisut tällä sektorilla ovat avaimia kuntien taloudellisen toimintakyvyn säilymiselle ja elinvoimaiselle kuntarakenteelle.

Nykyinen sosiaali- ja terveydenhuol-

lon palveluntuotantojärjestelmä on erityisesti Lapin haasteisiin nähden talouden ja toiminnan ohjauksen näkökulmasta toimimaton. Nykyisellään peruskunnat vastaavat Lapissa perusterveydenhuollosta ja sosiaalihuollosta, erikoissairaanhoidon ja erikoistason sosiaalihoito on organisoitu kuntayhtymä pohjaisesti. Peruskunnat tekevät eri toimintasektoreilla - mm. päivystyksen osalta - keskenään eritasoisia yhteistyötä. Pienten kuntien ja palveluntuotanto-organisaatioiden ongelmana on lähinnä pätevän henkilöstön saatavuus ja henkilöstöresurssien haavoittuvuus. Erikoissairaanhoidon organisoitu kahden sairaanhoitopiirin kautta, 15 kunnasta muodostuvan Lapin sairaanhoitopiirin väestöpohja on noin 118 000 ja kuudesta kunnasta muodostuvan Länsi-Pohjan sairaanhoitopiirin noin 66 000. Molemmilla organisaatioilla on perustason erikoissairaanhoidon ja päivystysvalmius, työnjakoa ja yhteistyötä tehdään muutamilla erikoisaloilla.

Peruskuntien toiminnan osalta voidaan todeta, että sen kautta on organisoitu tällä hetkellä terveydenhuoltojärjestelmämme läpinäkyvin ja ohjattavin osa, joka turvaa elintärkeitä lähipalveluita pitkien etäisyyksien maakunnassa. Kustannustehokkuudella peruskuntien toimintaa ei voida kehua, erikoissairaanhoidon ja perusterveydenhuollon kasvu vuodesta 2004 vuoteen 2008 on ollut molemmilla noin 15 %. Sen sijaan erikoissairaanhoidon kuntakohtaiset kasvuerot ja vuosittaiset vaihtelut ovat olleet todella suuria eli ohjattavuudeltaan erikoissairaanhoidon järjestelmän ongelmallinen. Tulevaisuuden kannalta keskeisintä on terveyden- ja sosiaalihoitojärjestelmämme kokonaistarkastelu

ja sen palvelutuotannon toiminnan ja prosessien selkeämpi organisointi sekä erityisesti päällekkäisten palveluiden karsiminen maakunnassa. Hoidon porrastus ja palveluketjujen saumattomuus ovat asioita, joilla ikärakenteen muutoksen aiheuttamiin palvelupaineisiin voidaan vastata taloudellisesti ja samalla vapauttaa resursseja terveyden- ja hyvinvoinnin edistämiseen ja ennaltaehkäisevään palvelutyöhön.

Vaikka kaikki aikaisemmat laajamittaiseen ja aidosti vaikuttavaan yhteistyöhön pyrkivät kuntaneuvottelut ovat Lapissa kariutuneet erimielisyyksiin, uskon palvelurakenteiden rajuun muutokseen jo lähitulevaisuudessa. Syksyllä eduskunnalle annettava PARAS-hankkeen selonteko ja sen pohjalta käytävät keskustelut jatkotoimenpiteistä sekä tuleva terveydenhoitolakiuudistus viitoittavat polkua myös Lapin kunnille. Samalla käytävä keskustelu harvaan asutun alueen kuntien palveluiden turvaamismahdollisuuksista tukee uudistustyötä.

Näen Lapin maakuntana, johon on luotu lähipalvelut paikallisesti turvaava koko perusturvan palvelut kattava organisoitumuoto. Päällekkäiset sairaanhoitopiirirakenteet on purettu ja kaikki Lapin kunnat osallistuvat palvelumallin rahoitukseen ja kehittämiseen. Paikallisesti kunnissa on tarjolla perustason sosiaali- ja terveysterveystoimet sekä päivystysresurssit, maakunnan tasolla löytyvät perustason erikoissairaanhoidon palvelut ja vaativissa palveluissa Lappi on mukana Oulun yliopistosairaalan pohjalta organisoidussa erityisvastealueessa. Kaikissa palveluissa painopistettä on pystytty siirtämään terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen.

Sivistyspalveluissa Lapissa on peruskuntiin nojaava verkottunut toimintamalli. Perusopetuksessa etäopetusmalleja on kehitetty niin, ettei kenenkään koulumatka ole kohtuuton. Lukioverkko on hallinnollisena verkona supistunut, mutta vastapainoksina uudet etäopetustekniikat ovat mahdollistaneet monipuolisen kurssitarjottimen jokaiseen kuntakeskukseen. Toisen asteen koulutuksessa rakenteet ovat edelleen tiivistyneet.

Lappilainen peruskunta tulee myös muuttumaan. Uskon, että lähitulevaisuudessa käynnistetään aidosti keskustelu siitä, minkälainen kunnan tulee organisoinniltaan olla, jotta se pystyy tehokkaimmalla mahdollisella tavalla toimimaan Lapin erityisolosuhteissa ja erittäin haastavassa toimintaympäristössä. Nykyinen hallintokunta-ajat-

telu tulee katoamaan ja kuntaorganisaatio muuttumaan joustavammaksi ja asiakaslähtöisemmäksi. Osallisuudessa ja demokratiassa pienuuden etu nousee suureen arvoon; nykyisestä lautakuntarakenteisiin perustuvasta edustuksellisesta demokratiasta siirrytään enemmän kohti suoraa osallisuutta, kansalaisjohtamista ja avointa, reflektiivistä asukasuhdetta.

Uuteen kuntakäsitykseen perustuva Lapin kuntarakenne on ehyempi kuin nyt, mutta kuntien yhdistymisiä on tapahtunut vain lyhyiden etäisyyksien alueilla. Palvelurakenneyhteistyön johdosta peruskunnat ovat taloudellisesti ja toiminnallisesti elinvoimaisia ja niiden toimintakyvyn varaan on hyvä rakentaa lappilaista alkutuotantoa, luonnonvararikkauksiin pohjautuvaa teollisuutta ja luontomatkailua.



Lapin metsien ekosysteemipalvelut muutoksessa

Yrjö Norokorpi

Lapille ovat tunnusomaisia laajat erämaiset metsät ja suot, tunturit sekä komeat virrat sivupuroineen ja lampineen. Metsät ovat olleet alusta asti maakunnan asuttamisen ja ihmisen elämisen ehto. Metsien varassa on rakennettu maakuntaa ja vaurastuttu ja niin tehdään edelleen. Metsätaloutta harjoitetaan Lapissa monessa suhteessa ainutlaatuisissa oloissa. Toiminta tapahtuu laajoilla pinta-aloilla, syrjäisillä seuduilla ja karussa ilmastossa. Lappi on poikkeuksellisen monien eri metsänkäyttömuotojen kohtaamisaluetta, jossa omistus ja nautinta selvemmin kuin muualla ovat kaksi eri asiaa. Aluetalouden näkökulmasta tarkasteltuna metsäsektorin merkitys Lapissa on nykyisinkin tärkeämpi kuin Suomessa keskimäärin. Lapin metsät ovat olleet käytössä tuhansia vuosia. Metsän tuottamien hyötyjen eli ekosysteemipalvelujen ja käyttömuotojen merkitys ja käytön intensiteetti ovat kuitenkin vaihdelleet voimakkaasti aikojen kuluessa ja muuttuvat edelleen.

Lapin metsäsektorin kehityskulku nykyisyyteen

Lapin aarniometsät säilyivät suurimaksi osaksi koskemattomina metsätaloustoimilta 1800-luvun loppupuolelle asti. Lappilaiset elivät luontaistaloudessa, joka ei jättänyt pitkäaikaisia jälkiä metsiin. Lapin metsät joutuivat vähäisessä

määrin sahateollisuuden piiriin v. 1859, kun Suomen ensimmäinen höyrysaha perustettiin Iijoen suuhun. Sitä ennen oli käytössä pieniä vesisahoja, joilla oli vain paikallista merkitystä. Pian sen jälkeen rakennettiin kolme höyrysahaa Perämeren rannikolle Kemi-Tornion alueelle, jonka sahateollisuus siirtyi lähes kokonaan vuonna 1893 perustetulle Kemiyhtiölle. Hakkuut olivat käytännössä sahatukien poimintaa eli harsintaa. Suomen itsenäistyttyä valtiolta pyrki edistämään syrjäseutujen metsävarojen teollista käyttöä. Kemiyhtiön ensimmäinen sellutehdas aloitti toimintansa 1919, jolloin pieniläpimittaiselle puutavaralle alkoi tulla teollista käyttöä. Valtion omistama Veitsiluodon saha aloitti toimintansa 1922 ja sellutehdas 1930. Lapin metsien valtakunnallinen merkitys oli kuitenkin vielä 1920- ja 30-luvulla pieni, vaikka metsätuotteiden vienti olikin koko maan talouden kivijalka.

Toinen maailmansota hävityksineen, Lapin jälleenrakentaminen, rauhanteekoon liittyneet alueluovutukset ja sotakorvaukset sekä siirtoväen asuttaminen aiheuttivat suuren mullistuksen Lapin metsätaloudessa. Siirtyminen tietoisien ja voimaperäisen metsätalouden piiriin tapahtui varsin lyhyessä ajassa. Sotaa edeltävälle tuotannon tasolle päästiin heti 1950-luvun alussa ja siitä jatkettiin voimakkaasti paperimassateollisuuden laajentamista Kemissä. Vuonna 1965 saatiin

sellutehdas Kemijärvelle. Kymmenvuotiskautena 1956-1966 teollisuuden puumassan tuotanto Lapissa kolminkertaistui ja jalostusaste nousi samalla kun siihen käytetyn kuitupuun määrä kaksinkertaistui. Hakkuut olivat pääasiassa hyvin laaja-alaisia avohakkuita. Puuntuotoksellisesti yli-ikäisten metsien käsittelylle ei ollut metsähoidollisia rajoitteita. Keskeisenä tavoitteena hakkuissa oli maksimoida puumäärä ja minimoida hankintakustannukset. Avoalojen uudistamisessa kohdattiin kuitenkin suuria ongelmia 1960-luvulla.

Haavekuva ehtymättömistä Lapin luonnonmetsistä haihtui. Hakkuissa ylitettiin 1970-luvulla kestävän suunnitteen raja, jolloin metsäteollisuus joutui täydentämään puun hankintaa tuonnilla Lapin alueen ulkopuolelta. Tuonnilla oli keskeinen merkitys Kemijärven selutehtaan sulkemiseen asti v. 2008. Sen varassa voitiin tuntuvasti lisätä metsäteollisuuden kapasiteettia. Teollisuuden puunkäyttö nousi 1950-luvun alun 1,2 milj. m³:stä 1990-luvun alun 5,0 milj. m³:iin ja edelleen vuoteen 2004 mennessä yli 7 milj. m³:iin. Tuonnin osuus oli pitkään keskimäärin 45 % kokonaiskäytöstä, vaikka Lapin metsien kestävä hakkuusuunnite olisi riittänyt 1980-luvulta alkaen teollisuuden tarpeisiin.

Metsäntutkimuslaitos perusti tutkimusaseman Rovaniemelle v. 1970 ratkomaan metsänuudistamisen ongelmia. Aiemmin v. 1964 oli perustettu Kolarin tutkimusasema, joka keskittyi soiden ojitukseen ja lannoituksiin sekä metsänjalostukseen. Uudistushakkuisiin tuli pinta-alarajoituksia ja metsänhoito-ohjeisiin tehtiin paljon tarkennuksia. Metsänkäsittely voimaperäistyi kuitenkin edelleen met-

sämaan syväaurausten ja lannoitusten sekä vesakkomyrkytysten yleistyessä.

Lapin metsätalouden arvostelu alkoi 1960-luvun lopulla, ja aktiivinen metsäkeskustelu jatkuu edelleen. Ns. osarankaukeiden arvostelusta alkanut polemiikki laajentui 1970-luvulla koskemaan Lapin metsätalouden tavoitteita, luonnonvarojen riittävyyttä ja järkevyyttä. Puuntuotantoa ei enää hyväksytty varauksetta päätavoitteeksi, vaan vaatimuksia metsien muiden käyttömuotojen, kuten luonnonsuojelun, poronhoidon ja virkistyskäytön, huomioimisesta nostettiin keskustelujen aiheeksi. Ensimmäinen metsien monikäytön tutkija aloitti työnsä Rovaniemellä v. 1975.

Lapin ensimmäiset suojelualueet, Pallas-Ounastunturin ja Pyhätunturin kansallispuisto sekä Pisavaaran ja Mallan luonnonpuisto, perustettiin v. 1938. Joitakin uusia suojelualueita muodostettiin 1950-luvulla lähinnä korvaamaan sodassa menetettyjä suojelualueita. Nykyaikainen luonnonsuojelusuunnittelu alkoi 1970-luvulla, kun valtioneuvosto hyväksyi kansallis- ja luonnonpuistojen kehittämissuunnitelman. Seuraavalla vuosikymmenellä alettiin kiinnittää huomiota luontokokonaisuuksien suojeluun ja suojeluohjelmia perustettiin soille, lehdoille, lintuvesille ja rannoille. Urho Kekkosen kansallispuisto perustettiin v. 1983 ja Lemmenjoen kansallispuisto laajennettiin Suomen suurimmaksi edellisenä vuonna. Laki erämaa-alueista säädettiin v. 1991 ja päätös vanhojen metsien suojeluohjelmasta tehtiin viisi vuotta myöhemmin. Valtioneuvosto hyväksyi ehdotuksen Suomen Natura 2000-alueista v. 1998. Lapissa lähes kaikki Natura-alueet oli jo aiemmin suojeltu kansallisilla päätöksillä.

Lapin metsätalouden nykyisyys

Lapin läänin maapinta-ala on 9,3 milj. ha, josta metsätalouden maata on 97 %. Siitä valtion omistuksessa on 70 %. Puuston tilavuus on kasvanut viidessäkymmenessä vuodessa 17 % ja on nyt 340 milj. m³. Puuston vuotuinen kasvu on noin 12 milj. m³ ja poistuma on siitä puolet. Metsätalouden, porotalouden, luonnonsuojelun, matkailun, keräilyn, metsästyksen, kalastuksen ja virkistyskäytön yhteensovittaminen on ollut haasteellista erityisesti saamelaisalueella. Metsätalouden maasta 36,5 %:lla on eriasteisia käytön rajoituksia, mistä tiukasti suojeltuja on noin 30 %. Koko metsäsektori, teollisuus mukaan luettuna, pystyy työllistämään Lapin metsäohjelman mukaan yhteensä noin 5200 henkilöä, josta metsätalouden osuus on runsas 1600 henkilöä. Tosin nykyisessä laskusuhdanteessa ja Kemijärven tehtaan sulkemisen jälkeen tilanne aiheuttaa epä tietoisuutta. Matkailu, joka on kasvanut voimakkaasti 1980-luvulta alkaen ja joka painottuu vahvasti luonnon vetovoimatekijöihin, työllistää noin 3500 henkilöä eli monissa osissa Lappia paljon enemmän kuin metsätalous. Metsätyövoiman vahvuus oli Lapissa suurimmillaan 1960-luvun alussa 142 000 työntekijää. Siten työllisten määrä on pudonnut sadanteen osaan hakkuumäärän ollessa kuitenkin suunnilleen sama.

Lapin metsätalouden tulevaisuuden näkymiä

Ekosysteemilähestymistapa käyttöön

Monessa mielessä Rio de Janeirossa

vuonna 1992 pidetty YK:n maailmanlaajuinen kestävän kehityksen huippukokous oli käänntekevä suhtautumisessa maapallon luonnonvarojen käyttöön ja ihmiskunnan tulevaisuuteen. Riossa tehtiin biologista monimuotoisuutta eli biodiversitettiä koskeva yleissopimus. Sen päätavoitteita ovat biologisen monimuotoisuuden suojeleminen, sen osien kestävä käyttö ja geenivarojen käytöstä saatavien hyötyjen oikeudenmukainen ja tasapuolinen jakaminen.

Maailmanlaajuisesti luonnonympäristöjä muuttava talouskäyttö on suurin monimuotoisuuden köyhtymistä aiheuttava ja ekosysteemejä pirstova tekijä. Elinympäristöjen ja lajitojen monimuotoisuuden hupeneminen johtaa ekosysteemien kunnan ja toiminnan heikkenemiseen ja samalla niiden ihmiselle tarjoamien ekosysteemipalvelujen vähenemiseen tai häiriintymiseen. Suomen eliölajeista kaikkiaan 10 % on uhanalaisia ja niistä metsälajeja on 36 %.

Tähän sopimukseen on jo sitoutunut 190 maata. EU:n tavoitteena on pysäyttää luonnon monimuotoisuuden väheneminen ja kääntää kehitys myönteiseksi vuoteen 2010 mennessä. Useimmissa maissa, kuten Suomessa, sitoutuminen merkitsi mm. metsälain ja luonnonsuojelulain uudistamista. Tavoitteiden toteuttamiseksi on laadittu monia strategioita ja ohjelmia. Pelkästään perinteisen luonnonsuojelun keinoin ei voida ylläpitää ja turvata biologista monimuotoisuutta meillä Suomessa sen enempää kuin muuallakaan.

Rion sopimukseen liittyen on kehitetty periaatteet ja toimintaohjeet ns. ekosysteemilähestymistavalle, jolla pyritään kokonaisvaltaisesti biologisen moni-

muotoisuuden suojeluun ja hoitoon sekä ekologisesti, taloudellisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestäväan käyttöön. Lähestymistapa korostaa ekologisten toimintojen ja rakenteiden ymmärtämisen tärkeyttä ja säilyttämistä sekä ekosysteemien hoidon kehittämistä luonnonmukaisempaan ja joustavampaan suuntaan ekosysteemipalvelujen turvaamiseksi ihmiskunnan hyväksi. Vain terveet ekosysteemit kykenevät tuottamaan ihmiselle välttämättömiä ekosysteemipalveluja. Kestäväan käytön käsite pitää sisällään ajatuksen, että luontoa voidaan käyttää aiheuttamatta vahinkoa biologiselle monimuotoisuudelle.

Ekosysteemipalvelut on vielä outo termi monelle eikä sitä mainita edes Lapin metsäohjelmassa. Käsite on määriteltä 1970-luvulla mutta otettu käyttöön vasta viime vuosikymmenellä. Lyhyesti määriteltynä ekosysteemipalveluilla tarkoitetaan kaikkia ihmisen luonnosta saamia aineellisia ja aineettomia hyötyjä. Elämämme ja hyvinvointimme perustuvat täysin luontoon ja sen eri toimintoihin. Tarvitsemme ruokaa, polttoaineita, rakennustarvikkeita ja muita eliöistä lähtöisin olevia perushyödykkeitä. Luonto on myös henkisen kulttuurimme keskeinen osa: sieltä haetaan rauhaa ja virkistystä, mutta myös monenlaista informaatiota. Luonnon ekosysteemeillä on monia sääteleviä tehtäviä: esimerkiksi metsät tuottavat happea, sitovat hiilidioksidia ja estävät eroosiota ja tulvia sekä hillitsevät ilmastonmuutosta. Näiden palveluiden tuotanto pohjautuu ekosysteemiä ylläpitäviin toimintoihin kuten ravinteiden kiertoon ja yhteyttämiseen.

Ekosysteemipalvelut-käsite perustuu taloustieteisiin ja sitä tarvitaan luon-

non monimuotoisuuden merkityksen hahmottamiseen ja sen taloudelliseen arvottamiseen. Ekosysteemipalvelujen todellinen rahallinen arvo on tunnistettava, jotta ne eivät jäisi syrjään yhteiskunnallisessa päätöksenteossa ja luonnonvarojen käytön suunnittelussa. Niiden taloudellinen arvottaminen edistää ekonomisesti, ekologisesti ja sosiaalisesti kestäväan kehitykseen tähtäävää päätöksentekoa.

Lapin luonnonvarojen ja erityisesti metsätalouden suunnittelussa tullaan jatkossa ottamaan entistä laajempi näkökulma kansainvälisten velvoitteiden mukaisesti. Erityisiä haasteita ovat luonnon monimuotoisuuden ja monikäytöisyyden turvaaminen luonnon ja ihmisten hyvinvoinnin edistämiseksi ja varautumisessa ilmastonmuutokseen. Suunnittelussa tullaan käyttämään yhä syvällisemmin ekosysteemilähestymistapaa. Ekosysteemi tarkoittaa tässä lähestymistavassa hallinnollisesti määriteltäviä luonnonkokonaisuuksia millä tahansa aluetasolla.

Ekosysteemilähestymistavan periaatteita on jossain määrin noudatettu myös Lapin metsätaloudessa. Hyvänä esimerkkinä on Metsähallituksen kehittämä alueekologinen suunnittelumenetelmä, jossa noudatetaan monitavoitteista, osallistavaa menettelytapaa ja haetaan eri maankäyttäjryhmien näkemyksistä mahdollisimman viisasta monikäytöllistä kokonaisratkaisua laajahkoille alueille. Ekologisten kokonaisuuksien muodostamista varten alueen avainbiotoopit, kulonkiertämät ja muut merkittävät luontokohteet on kartoitettu. Metsien käsittelytapoja on pehmennetty ja niitä on pyritty sopeuttamaan maankäyttöpainotusten mukaan

sopeuttaen. Metsähallitus on kehittänyt menetelmää edelleen ja siirtynyt suuraluetason luonnonvarasuunnitteluun. Siinä tarkastellaan suojeltujen ja talouskäytössä olevien metsäalueiden kokonaisuutta ja pyritään tulokseen, joka turvaa metsien monimuotoisuuden ja joka on myös taloudellisesti ja sosio-kulttuurisesti kestävä.

Yksityismetsissä alue-ekologista suunnittelua on vaikea soveltaa sellaisenaan. Niissä on kuitenkin edistetty kestävä metsätalouden periaatteita aluesuunnittelulla, metsien sertifiointilla ja metsänhoitosuosituksia uudistamalla. Valtioneuvoston v. 1999 hyväksymä Kansallinen metsäohjelma linjaa koko Suomen metsien ja metsätalouden tulevaisuutta. Metsäohjelmassa parannetaan metsätalouden ekologista kestävyttä monipuolisella toimenpidevalikoimalla, joka perustuu Metsätalouden ympäristöohjelmaan. Koska Etelä-Suomessa ja Pohjanmaalla sekä Lounais-Lapissa suojelualueverkosto edellyttää täydennystä, on sitä varten laadittu METSO-toimintaohjelma. Se sisältää uusia ja aiempaa joustavampia suojelukeinoja sekä metsien suojelua edistäviä prosesseja, jotka osallistavat eri intressitahot yhteistyöhön.

Varautuminen ilmastonmuutokseen

Luonnon monimuotoisuuden suojeluun ja metsävarojemme käyttöön liittyy hyvin keskeisesti ilmastonmuutos, koska se on tulevaisuudessa merkittävä biodiversiteettiä ja ekosysteemejä muuttava tekijä. Ilmastopolitiikan hoitaminen on tärkeä osa ekosysteemipalvelujen turvaamisessa. Ilmastonmuutosta ei voida estää, mutta sen muutosnopeutta voidaan

hillitä ja tehdä sopeuttavia toimenpiteitä myös metsätaloudessa. EU on tehnyt ilmastonmuutoksesta yhden tärkeimmistä sisäisistä ja ulkoisista toiminnoistaan. EU on sitoutunut vähentämään kasvihuonekaasujen päästöjä 20 prosenttia tai jopa 30 prosenttia, jos kattava kansainvälinen ilmastopidatus syntyy. Tavoitteiden saavuttaminen vaatii ponnisteluja joka alalla. Metsät ovat merkittävä hiilinielu ja bioenergian lähde. Uuteen kansainväliseen ilmastopidatukseen metsät tulisivat mukaan laajemmin kuin ne ovat Kioton pöytäkirjassa. Jokaisessa EU:n maassa on laadittu Kansallinen metsäohjelma, joka osaltaan tukee paitsi luonnon monimuotoisuuden vaalimista myös energia- ja ilmastostrategian toimeenpanoa ja Kansainvälisen ilmastopaneelin (IPCC) työtä.

Ilmakehän hiilidioksidipitoisuus on noussut yli 28 % 100 vuodessa. Myös muita kasvihuonekaasuja pääsee ilmakehään yhä enemmän. Ilmastonmuutoksen vaikutukset ilmenevät sitä voimakkaammin mitä pohjoisempana ollaan. Pohjoinen metsänraja on herkkä ilmastonmuutoksen indikaattori. Erittäin kylmän ilmastojakson vallitessa 1600-1800-luvulla metsänraja peräytyi. Sen jälkeen kuluneen sadan vuoden aikana kasvukauden keskilämpötila on noussut Pohjois-Fennoskandiassa noin yhden asteen, minkä ansiosta metsänraja on palautunut suunnilleen samalle tasalle kuin ennen edeltävää kylmää ilmastojaksoa. Esimerkiksi Enontekiöllä männyn puuraja on edennyt 1920-luvulta alkaen runsaat 30 km, mutta metsänraja huomattavasti vähemmän. Pääasiassa metsänrajametsät ovat tihentyneet. Alpiininen metsänraja on noussut Inarissa 20-30 metriä. Lapin

kannalta myönteisiin ilmiöihin kuuluu-kin kasvuolojen paraneminen edellyttäen, että metsät pysyvät elinvoimaisina.

Varovaisen skenaarion mukaankin maapallon keskilämpötilan nousee edelleen 2°C vuoteen 2100 mennessä, jolloin metsänraja siirtyisi 350 m ylöspäin tunturien rinteillä. Sen seurauksena tunturipaljakkaa säilyisi vain yli 1000 metriä korkeilla tuntureilla Pohjois-Fennoskandiassa. Se olisi erittäin tuhoisaa tunturipaljakan herkälle ja harvinaiselle kasvi- ja eläinlajistolle, jolla on kapeat sopeutumisrajat tai vähän leviämistilaa. Kasvillisuusvyöhykkeiden muutos merkitsee kokonaisten eliöyhteisöjen siirtymistä. Todellisuudessa eri lajeilla on hyvin erilainen lisääntymis-, siirtymis- ja sopeutumiskyky, mistä seuraa monenlaisia häiriötä, epätasapainoa ja altistumista erilaisille tuhoille. Helpoimmin voivat siirtyä ne lintu- ja hyönteislajit, joilla on laaja sopeutumiskyky. Keskeinen ongelma lajiston sopeutumisessa ja tuhojen välttämässä on myös sääolojen voimistuva vaihtelu vuodesta toiseen erityisesti metsänrajametsissä. Myös haitallisia vieraslajeja leviää kiihtyvällä vauhdilla yhä pohjoisemmaksi. Viime aikoina tutkijat ovat alkaneet arvella yleisesti, että ilmasto lämpiää oletettua nopeammin ja enemmän.

Ilmastonmuutoksen hillintä

Metsät ovat sitoneet merkittävän osan Euroopan hiilipäästöistä viimeisen 50 vuoden aikana, jolloin niiden kyky toimia hiilinieluna on kaksinkertaistunut. Yksin puustoon sitoutuu vuodessa yli 10 % EU:n alueen kaikista fossiilipäästöistä

ja metsän maaperään vielä lisää. Silti metsistä on hakattu yhä enemmän puuta. Suomessa ja Ruotsissa metsät sitovat kasvuunsa jopa selvästi enemmän hiiltä kuin fossiiliset vuosipäästöt. Puuston keskimääräinen hiilivarasto on kuitenkin vain 4 kg/m², kun se varttuneissa tai vanhoissa metsissä on 2-6 kertaa korkeampi. Lapissa metsien kasvu on lisääntynyt parissa vuosikymmenessä lähes 50 %. Muutos johtuu nuorten metsien parantuneesta kasvusta, suotuisammista lämpöoloista, hiilidioksidin määrän kasvusta ja typpilaskeumasta, mutta ennen kaikkea puuston lisääntyvästä biomassasta hakkuusäästöjen seurauksena.

Metsien hiilinieluvaiikutusta voidaan kehittää kasvattamalla puustopääomaa, lisäämällä puurakennuksia ja rakenteita sekä parantamalla soiden hiilensitomiskykyä. Fossiilisia polttoaineita voidaan korvata myös metsäbiomassojen käytöllä. Puustopääomaa voidaan kasvattaa suojelualueita lisäämällä ja metsänhoitomenetelmiä kehittämällä. Kansainvälisten ilmasto- ja energiapoliittisten sopimusten mukaan puun kysyntä raaka-aineeksi, energiakäyttöön ja hiilivarastoksi kasvaa. Nykyinen EU:n direktiivi asettaa sitovan määräyksen lisätä biopolttoaineiden osuuden kaikista polttoaineista kymmenen prosenttiin vuoteen 2020 mennessä. Suuri haaste on, miten erilaiset raaka-ainetarpeet voidaan toteuttaa metsien monimuotoisuutta ja monikäyttöisyyttä vaarantamatta.

EU:n Natura 2000-suojelalueverkoston merkitys korostuu edelleen, koska suojeltuihin metsiin sitoutuu hiiltä jatkuvasti lisää ja samalla lajisto säilyy monimuotoisissa ja tasapainoisissa ekosysteemeissä. Pohjois-Suomessa ja Ruotsissa

arvioidaan suojelualueverkoston olevan nykyisellään melko riittävän. Suomen Lapissa Natura-suojelualueverkosto kattaa keskimäärin 30 % maa-alasta, josta tosin huomattava osa sijaitsee pohjoisessa ja käsittää myös avotunturit ja -suot. Pohjoisen tundralla on kuitenkin huomattavat hiilivarastot maaperän turvekeroksissa. Lapin eteläpuolella on runsaasti täydennystarvetta. Suojelualueverkoston kytkeytyneisyyttä voidaan edelleen parantaa käyttämällä talousmetsien käsittelyssä luonnonläheisiä, puuston peitteellisyyden säilyttäviä menetelmiä. Lisäämällä suojelumetsiä ostetaan aikaa, jotta ehditään kehittää uusia keinoja fossiilisten polttoaineiden päästöjen vähentämiseksi.

Suomi on tehnyt Venäjän kanssa EU:n politiikan mukaista kahdenvälistä yhteistyötä 1990-luvulta alkaen luonnonsuojelualueverkoston perustamiseksi ja täydentämiseksi Luoteis-Venäjällä Natura 2000-verkoston mallin mukaisesti. Tärkeänä osana suojelualueita Fennoskandian vihreä vyöhyke on valmisteilla Suomen ja Venäjän välisen rajan tuntumaan Suomenlahdelta Barentsin merelle asti.

Talousmetsissä puustopääomaa voidaan edelleen lisätä ja samalla tehostaa puuntuotantoa. Se edellyttää siirtymistä käyttämään nykyistä luonnonmukaisempia metsien hoitomenetelmiä, joilla jäljitellään metsäekosysteemin luontaisia prosesseja ja dynamiikkaa. Menetelmiä voidaan kutsua myös ekologisesti tai monimuotoisesti suuntautuneiksi. Ne ovat ekosysteemilähestymistavan mukaisia suuren yleisön haluamia käsittelyitä. Keskeisenä tavoitteena on kasvattaa erirakenteisia sekametsiä, jotka pidetään

jatkuvasti puustoisina. Monimuotoisina metsinä ne soveltuvat monikäyttöön ja ovat huomattavan kestäviä monenlaisia tuhoja vastaan, kuten myrskyt, metsäpalot, sieni-, hyönteis- ja lumituhot sekä ilmansaasteet tai ilmastolliset häiriöt. Sellaiset metsät toipuvat helpoimmin tuhoista ja niissä kasvaa myös hyvälaatuista, arvokasta puuta. Perinteiset uudistusmenetelmät, avohakkuu, siemenpuu- tai suojuospuuhakkuu johtavat siihen, että kaikki tai lähes kaikki aikaisemman puusukupolven puut poistetaan ja saadaan aikaan uusi tasaikäinen puusto. Ennen sitä alue on pitkään puuton tai vähäpuustoinen, jossa vaiheessa tuotos ja hiilensitomiskyky ovat alhaisia. Kansainvälisessä mitassa kestävän puuntuotoksen paradigma onkin muuttumassa vähitellen kestävän metsäekosysteemin hoidon paradigmaan ekosysteemilähestymistavan periaatteiden mukaan.

Kaikki ojitetut suot ovat hiilidioksidin päästäjiä ja päästöt kiihtyvät heti ojitamisen jälkeen, kun turpeen pintakerros kuivahtaa. Suomessa on ojitettu soita talouskäyttöön 18 % koko maan pinta-alasta eli 6 milj. ha. Osa ojitusalueista ei ole sopivaa metsänkasvatukseen. Niitä on jossain määrin ennallistettu uusilla suojelualueilla tukkimalla ojia. Toimintaa pitäisi edelleen laajentaa. Lapissa on ojitettu 28 % soista, josta runsas 400 000 ha ei sovi puuntuottamiseen. Soidensuojelun kannalta tärkeä muutos on ollut se, että uudisojitukset on poistettu metsäsuunnittelusta ja niiden taloudellinen tukeminen luonnonvastaisena kannustimena lopetettu.

Polttoturpeen käyttöä on viime vuosina lisätty, mutta sitä ei ole järkevästi olennaisesti laajentaa, koska turve rinnas-

tetaan fossiiliseksi polttoaineeksi ja koska siten vaikeutetaan ilmastovelvoitteen täytäänpanoa. Vapautuvilla suopohjilla voidaan kuitenkin kasvattaa bioenergiaa esimerkiksi metsäpuiden lyhytkiertoviljelyllä. Suomen turvevaranto sisältää kaikkiaan kahdeksan kertaa suuremmat hiilivarannot kuin puusto.

Ilmastonmuutokseen sopeutuminen

Ilmastonmuutokseen sopeutumiseen tarvitaan samoja menetelmiä kuin sen hillintään. Keskeistä on mahdollisimman korkean monimuotoisuustason ylläpitäminen suosimalla luonnonläheisiä metsänhoitomenetelmiä ja ylläpitämällä laajaa suojelualueverkostoa. Korkeatasoinen lajistollinen ja geneettinen monimuotoisuus mahdollistaa sen, että luonto pysyy parhaimmin elinvoimaisena ja pystyy reagoimaan joustavasti muutostilanteeseen sekä yhä voimakkaampina ja useammin toistuviin säiden ääri-ilmiöihin sekä tuhoihin. Biodiversiteetti auttaa metsiä toipumaan häiriöistä. Monet uhanalaiset lajit ovat olennaisesti riippuvaisia elinympäristönsä jatkuvuudesta. Yhtenäinen ja kattava suojelualueverkosto toimii ekologisenä käytävänä luonnon dynamiikan voimistuessa, kun sekä kasvillisuusvyöhykkeille että niiden ekosysteemeille ja lajistolle sopivat ilmasto-olot siirtyvät alueelta toiselle. Ekosysteemilähestymistapaan liittyykin suojelualueita koskeva kytkeytyneisyyden periaate.

Metsänkäyttömuotojen painotuksen muuttuminen

Biologisen monimuotoisuuden turvaaminen sekä ilmastonmuutoksen hillintä ja siihen sopeutuminen tulevat olemaan nykyistä paljon tärkeämmässä asemassa Lapissa. Myös luontomatkailemisen suhteellinen merkitys kasvaa edelleen ja siinäkin mielessä suojelun alueiden arvo nousee edelleen. Metsien merkitys lappilaisten vapaa-ajankäytölle metsästyksessä, kalastuksessa, marjastuksessa, sienestyksessä ja muussa ulkoilussa pysyy vähintään nykyisellä tasolla. Luonnontuotteiden käyttö ja jalostaminen etenevät. Poronhoidon volyymi tulee pienenemään, koska porolukua on vähennettävä ekologisen kestävyuden saavuttamiseksi ja kokonaislinjauksia on tarkistettava elinkeinon taloudellisen kannattavuuden parantamiseksi. Poron rooli luontomatkailemisen kasvaa muutenkin kuin gourmetruokana matkailijan lautasella.

Puuntuottaminen tulee edelleen säilymään tärkeässä asemassa Lapissa. Tosin massateollisuuden osuus vähenee olennaisesti koko Suomessa, koska selluntuotantoa siirretään enenevästi nopeakasvuisten metsien lähelle, halvemmän työvoiman maihin ja lähemmäs kasvavia markkinoita. Lapissa kannattaa panostaa edelleen korkealaatuisen, luontaisesti uudistuneen ja kasvaneen puun tuottamiseen. Sillä riittää kysyntää, ja jalostusastetta voidaan maakunnassa lisätä huomattavasti eikä tyytyä laudan ja lankun kauppaan. Lappilaisen jalopuun eli hitaasti kasvaneen männyn erityisominaisuuksia ei ole vielä löydetty parhaalla mahdollisella tavalla. Rehevillä mailla huonolaatuisiksi kasvavalla män-

nyllä ja hieskoivulla on käyttöä energia-puuna. Sen kulutus kasvaa huomattavasti samalla kun tekniset ratkaisut kehittyvät. Kuusen arvostus nousee, koska siitä tulee laatupuuta viljavilla kasvupaikoilla. Koko Suomen metsäteollisuus on mittavien haasteiden edessä kehittäessään uusia tuotteita ja ratkaisuja. Vain panostamalla innovatiivisesti tutkimukseen ja kehitykseen voidaan pysyä maailman kärjessä. Uusimpia valtauksia tulevat ennusteiden mukaan olemaan esimerkiksi nanoteknologia, älyominaisuudet ja erilaiset materiaaliyhdistelmät. Lappilaisella teollisuudella on hyvät mahdollisuudet saada kehityksestä osansa.

Ekosysteemilähestymistavan ja ekosysteemipalvelujen sisältöjen syvälinen oivaltaminen ja käyttöön soveltaminen odottavat vielä tulevia aikoja. Kyse on pitkällisestä kehitysprosessista, jossa tarvitaan runsaasti myös tutkimuksen panostusta sen eri osioissa.

Kirjallisuutta

Jäppinen, J.-P., Seppälä, J. & Salo, J. 2004. Ekosysteemilähestymistapa biodiversiteetin suojelussa, hoidossa ja kestävässä käytössä. Suomen ympäristö 733, 46 s.

Keskimölo, A. & Pirkonen, J. (toim.). 2006. Lapin metsäohjelma 2006-2010. Metsäkeskus Lappi. Rovaniemi.

Luysaert, S., Schulze, E.-D., Börner, A., Knohl, A., Hessenmöller, D., Law, B.E., Ciais, P. & Grace, J. 2008. Old-Growth forests as global carbon sinks. *Nature* 455, 213-215.

Lähde, E., Laiho, O. & Norokorpi, Y. 1999. Diversity-oriented silviculture in the boreal zone of Europe. *Forest Ecology and Management* 118, 223-243.

Lähde, E., Laiho, O. & Norokorpi, Y. 1999. Ekometsänhoidon perusteet ja mallit. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 736, 61 s.

Naskali, A., Hiedanpää, J. & Suvantola, L. 2006. Biologinen monimuotoisuus talouskysymyksenä. Suomen ympäristö 48, 141 s.

Norokorpi, Y. E. 2008. Sustainable Use of Timberline Forest and Climate Change. Common Concern for the Arctic. Conference of Nordic Council of Ministers, 9-10 September 2008, Ilulissat, Greenland. Conference report. *Norden ANP:750*, 78-80.

Varmola, M. 2009. Rättääkö Lapissa puuta ja mihin tarkoitukseen? Lapin tutkimusseura, Vuosikirja XLVII-XLVIII, 9-19.



Geologia ja kaivannaisala Lapin tulevaisuuden turvaajana

Ahti Silvennoinen

Taustaa

Koska Lapin metsävaroihin perustuva perinteinen teollisuus on saavuttanut kasvunsa rajat ja on viime aikoina jopa supistunut, on luonnollista kiinnittää yhä enemmän huomiota kallioperän ja maaperän luonnonvaroihin, joihin tukeutuen tuotannollista toimintaa ja hyvinvointia voidaan rakentaa. Niiden hyödyntäminen tarjoaa erittäin monipuolisen toimintaketjun ja parhaimmillaan runsaasti uusia työpaikkoja Lapissa ja Pohjois-Suomessa.

Geologisen varannon merkityksestä saa hyvän käsityksen tarkastelemalla muutamien aineiden tarvetta ihmisen elämän aikana. Taulukossa 1 on esimerkkejä tuotteista.

Suomi on monessa suhteessa omavarainen, mutta myös ulkoa tuotavia aineksia on. Meillä kuitenkin on hyviä mahdollisuuksia kehittää omavaraisuutta, koska Suomen kallioperä ja maaperä tarjoavat erittäin monipuolisia mahdollisuuksia. Esimerkiksi Euroopan Unionin alueella suomalainen vanha kiteinen kallioperä on poikkeuksellisen rikas geologisesta varannosta.

Kaivos- ja kaivannaisteollisuus tarjoaa Lapille ja Pohjois-Suomelle hyvät tulevaisuuden mahdollisuudet. Tuotannon arvonnousu kaivosteollisuudessa on erittäin suuri ja kaivos- ja kaivannaistuotannon työllistävä vaikutus on merkittävä.

Taulukko 1. Suomalaisen keskimäärin käyttämät raaka-ainemäärät elämänsä aikana.

Raaka-aine	Määrä/kg	Käyttötarkoitus
Kupari	680	Sähkömoottorit, kaapelit, putket
Sinkki	330	Pinnoitukset, kumit, maalit
Lyijy	340	Juotokset/elektroniikka
Alumiini	1600	Juomatölkit, listat, lentokoneet
Rauta	15 000	Keittökoneet, astiat, työkalut, autot, laivat, rakennukset
Savi	12 000	Tiilet, keramiikka, lasi, paperi
Vuorisuola	13 000	Ruoanlaitto, säilöntä, muovit, pesuaineet, teiden kunnossapito
Kiviaines	560 000	(kivi, sepeli, sora, hiekka ja sementti) Talojen ja teiden rakennus

Kirjoittaja on eläkkeelle jäänyt GTK:n Pohjois-Suomen yksikön aluejohtaja

Tilannearvio ja tulevaisuuden näkymiä

Lapin ja Pohjois-Suomen aluetta on nyt tehokkaasti tutkittu muutamien vuosikymmenten ajan 1970-luvulla toteutetun Geologian tutkimuskeskuksen hajasijoituksen kautta toteutetun geologisten tutkimusten voimakkaan lisäämisen antamin voimin. Jo tähän mennessä on saatu osoitetuksi hyvin merkittäviä kohteita, joista osa on jo kehitetty toimiviksi kaivoksiksi. Esimerkkejä ovat Pahtavaaran kultakaivos Sodankylässä ja Suurikuusikon kultakaivos Kittilässä. Pitkälle valmisteltuja kohteita on useita, esimerkiksi Kevitsan monimetalliesiintymä Sodankylässä, Soklin fosfaattiesiintymä Savukoskella, Suhangon platinametalliesiintymä Ranualla, Kolarin rautaesiintymät ja Mustavaaran vanadiiniesiintymä Taivalkoskella. Näiden varsin pitkälle kehitettyjen kohteiden lisäksi on tiedossa lukuisa joukko erittäin mielenkiintoisia esiintymiä, joita tutkitaan kairaamalla ja mittaamalla.

Kun Suomi vuonna 1994 avasi rajansa ulkomaisille kaivosyhtiölle huomattiin, että tänne tuli heti kymmeniä miljoonia euroja ulkomaista sijoitusrahaa malminetsintään ja kaivostoiminnan kehittämiseen. Yhtiöissä tiedettiin, että Suomen alue on malminetsinnän ja kaivostoiminnan kannalta otollista aluetta ja täällä on vuosikymmenten aikana tehty hyvää geologista perustutkimusta. Lisäksi Suomea pidettiin ja pidetään turvallisena maana sijoituskohteena. Eri tasoisesti toimivia yhtiöitä on Suomen alueella kymmeniä ja siitä voidaan päätyä odottamaan hyviä kehitysnäkymiä jatkossakin. Kaivos- ja kaivannaistoiminnan hyvät ke-

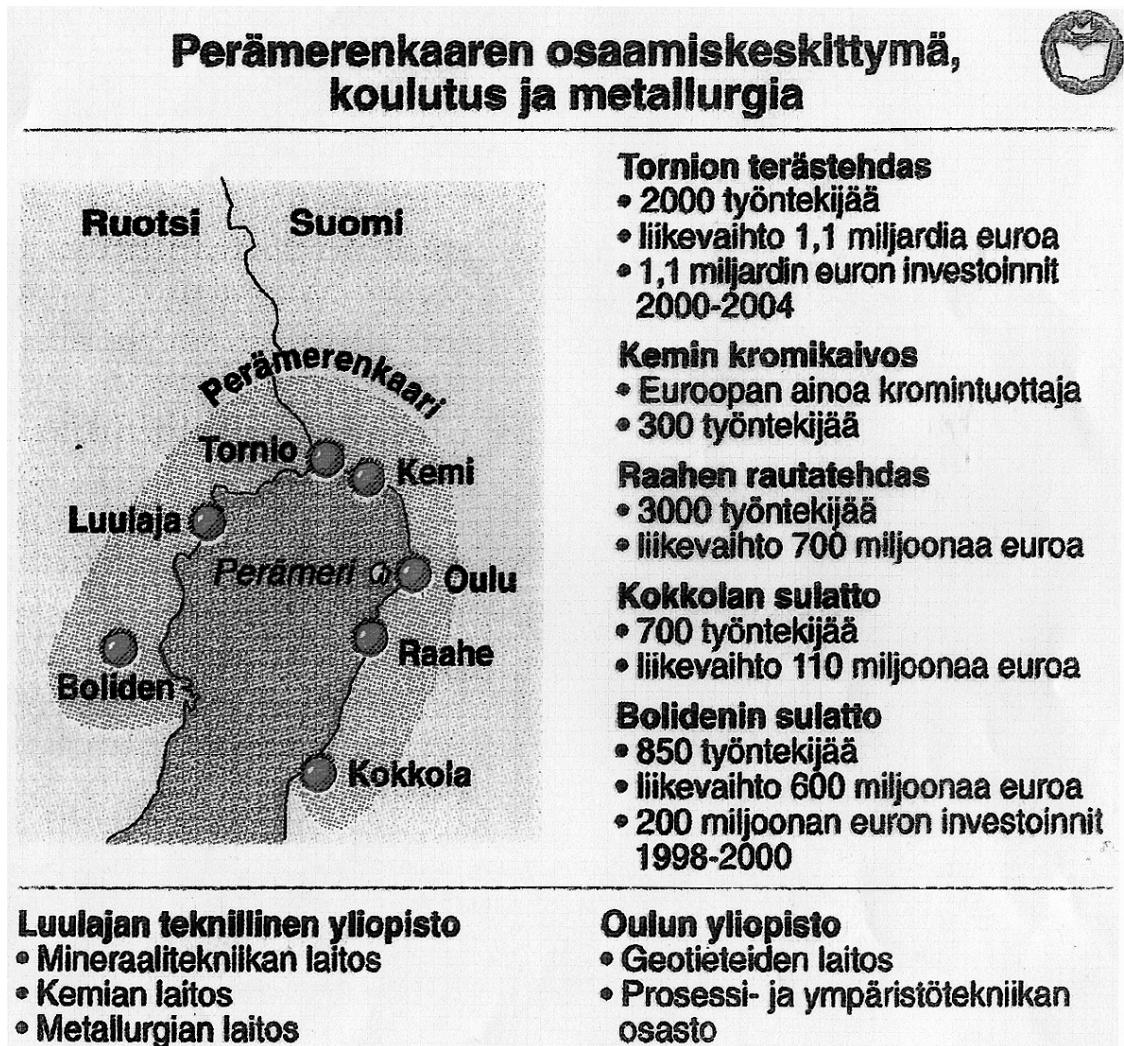
hitysnäkyvät on tällä hetkellä entistä paremmin oivallettu myös suomalaisessa päätöksenteossa.

Kasvukehityksen uhkia

Vaikka tällä hetkellä on talouden taantumien aika ja myös kaivos- ja kaivannaisala kärsii pääoman kokoamisessa ongelmia, on tärkeätä huomata, että on lähinnä kysymys erilaisten hankkeiden aikataulujen korjaamisesta. Kun huomioi sen, että suurten kaivoshankkeiden valmistelutyöt vievät joka tapauksessa vuosia, jopa kymmeniä vuosia, voidaan taloudellisen tilanteen aiheuttamaa uhkaa pitää tilapäisenä ja vähitellen korjaantuvana.

Erityisesti Lappiin kohdistunut laaja Natura 2000 alueidensuojeluohjelma tulee rasittamaan kaikkea taloudellista toimintaa. Maa- ja kiviainesten osalta joudutaan usein pidentyneisiin kuljetusmatkoihin ja malminetsinnässä ja kaivostoiminnan kehittämisessä laajat suojelualueet ja niiden entistä tiukemmat säännökset aiheuttavat ongelmia. Täällaisestä uhkatekijästä on viime aikoina saatu kokemusta Soklin rautatielinjauksen etsinnässä. Natura 2000 suojelualueet näyttävät muodostavan ylikäymättömän esteen muutoin soveltuville linjauksille.

Kun Lapin alueesta on noin kolmasosa asetettu Natura-ohjelmaan ja niillä on vielä rajoitusvaikutuksia epämääräisesti säänneltyyn lähialueeseen, on aivan selvää, että jatkossa nuo rajoitukset haittaavat kaikkea alueiden käyttöä. Suojeluohjelman laadinnassa oli erityisen huolestuttavaa havaita, että suomalainen hallinto salli esimerkiksi Koitelaisen osalta alueiden määrittelyn kromiesiin-



Kuva 1. Perämeren kaaren osaamiskeskittymä on kaivostoiminnan ja matkailun kehittämisen kannalta tärkeä kehitysmoottori. Kuva: Lapin Kansa.

tymät tarkasti mukaan ottaen ja vieläpä aivan ylimääräisten aluekielekkeiden piirtämisen Kevitsan esiintymän viereen. Tällaiset toimenpiteet osoittavat, että hallintokoneisto ei ole ymmärtänyt malmi- ja mineraalivarannon suurta kansantaloudellista merkitystä. Suojeltujen alueiden osalta tulisi hakea aktiivisesti säännösten sallimia alueiden vaihtoja ja muita ratkaisuja, joilla erilaisia hankkeita voidaan toteuttaa. Erityisesti on huomioitava, että malmi- ja mineraaliesiintymien paikkoja ei voida ennakoon tietää, joten on varauduttava tekemään tarvittavat muutokset paikoissa, joissa esiintymiä löytyy.

Hyvin merkittävä uhkatekijä kaivos- ja kaivannaistoiminnan kehittämiseksi liittyy kaivoslain loppuvaiheessa olevaan uudistamishankkeeseen. Jos malminetsinnälle ja kaivostoiminnan kehittämiseksi asetetaan sellaisia ehtoja, että tarvittavat suuret pääomasijoitukset vaarantuvat, yhtiöt eivät sijoita Suomen kohteisiin. Kaivoslain valmistelussa on voitu havaita, että malmi- ja mineraalivarannon merkitystä tärkeänä luonnonvarana ei ole oikein ymmärretty. Tämä tilanne kuvastuu myös suomalaisen hallinnon ylätasolla, jossa esimerkiksi luonnonvarain toimikunnan asialistalla on vain satunnaista mainintaa malmi-

ja mineraalivarannosta. Tilanne johtuu osaltaan siitä, että aiemmin tätä asiakokonaisuutta hoitivat Suomen valtion omistamat kaivosyhtiöt. Kun ne lopettivat kaivostoiminnan, asiakokonaisuus jäi käytännössä hoitamatta.

Kaivoslain tulisi olla sellainen, että se turvaa hankkeisiin sijoitetun pääoman ja antaa oikeuden löydettyjen kohteiden hyödyntämiseen sellaisin hallinnollisin menettelyin, että ne ovat kohtuullisin ponnisteluin toteutettavissa. On tärkeätä huomioida, että tällaisten hankkeiden vaatimat sijoitukset ovat niin suuria, että Suomen valtio tai yksittäiset maanomistajat eivät kokemuksen mukaan halua tai kykene niitä kehittämään. Jos ja kun malmi- ja mineraalivarannossa olevaa kansallista omaisuutta halutaan hyödyntää, on lainsäädännöllä saatava houkutelukseksi kansainvälisiä toimijoita tähän kehitystyöhön.

Mikä Lapista voi tulla?

Lapin tuleva kehitys on tällä hetkellä

poikkeuksellisen haastavassa tilanteessa. Matkailu on nyt ainoa toimiala, jossa kasvunäkymiä voidaan, kaivostoiminnan ohella, edelleen pitää kohtuullisen valoisina. Lapista voi tulla kaivostoimintaa ja matkailua kehittämällä koko Suomen taloutta ylläpitävä alue. Perämeren kaaren osaamiskeskittymä (kuva 1) on jo nyt erinomaisen tärkeä kehitysmoottori, jonka merkitys yhä kasvaa, kun siihen on viime aikoina kiinnitetty enemmän huomiota. Esimerkiksi Oulun yliopiston kaivosalan koulutusta on määrätietoisesti kehitetty ja yhteyksiä Luulajan teknilliseen yliopistoon kiinteitetty. Kaivosalan osaamis- ja koulutuskeskittymän voidaan nähdä kehittyvän edelleen voimakkaasti, kun huomioidaan koko Barentsin alueen osaamiskeskittymä (kuva 2) ja alueeseen liittyvä luonnonvarojen hyödyntämisen voimakas kasvu. Kun kehityksen uhkatekijät vältetään, Lapin alueen tuotannollinen toiminta ja logistiikka saavat aivan uuden rakenteen ja avautuminen pohjoiseen luo edellytykset Lapin väestön elintason ja kulttuurin voimakkaalle myönteiselle kehitykselle.



Kuva 2. Barentsin alueen osaamiskeskittymä ja alueeseen liittyvä luonnonvarojen hyödyntämisen voimakas kasvupotentiaali. Kuva: Lapin Kansan.



25th International Applied Geochemistry Symposium

22 - 26 August 2011
Rovaniemi FINLAND

www.iags2011.fi



Towards sustainable geochemical exploration, mining and the environment

KEVITSA – LAPIN ISO MONIMETALLIKAIVOS



- Kevitsan omistaa First Quantum Minerals Ltd
- Ympäristöluvat myönnetty heinäkuussa 2009, kaivospiiri syyskuussa 2009
- Uusi mineraalivarantoarvio ja Engineering Study valmistuneet
- Kaivoshanke etenee ja pian tarvitsemme lisää osaajia



Kevitsa Mining

First Quantum Minerals Ltd:n tytäryhtiö

Aleksanterinkatu 17, 00100 Helsinki, p. (09) 611140

www.first-quantum.com

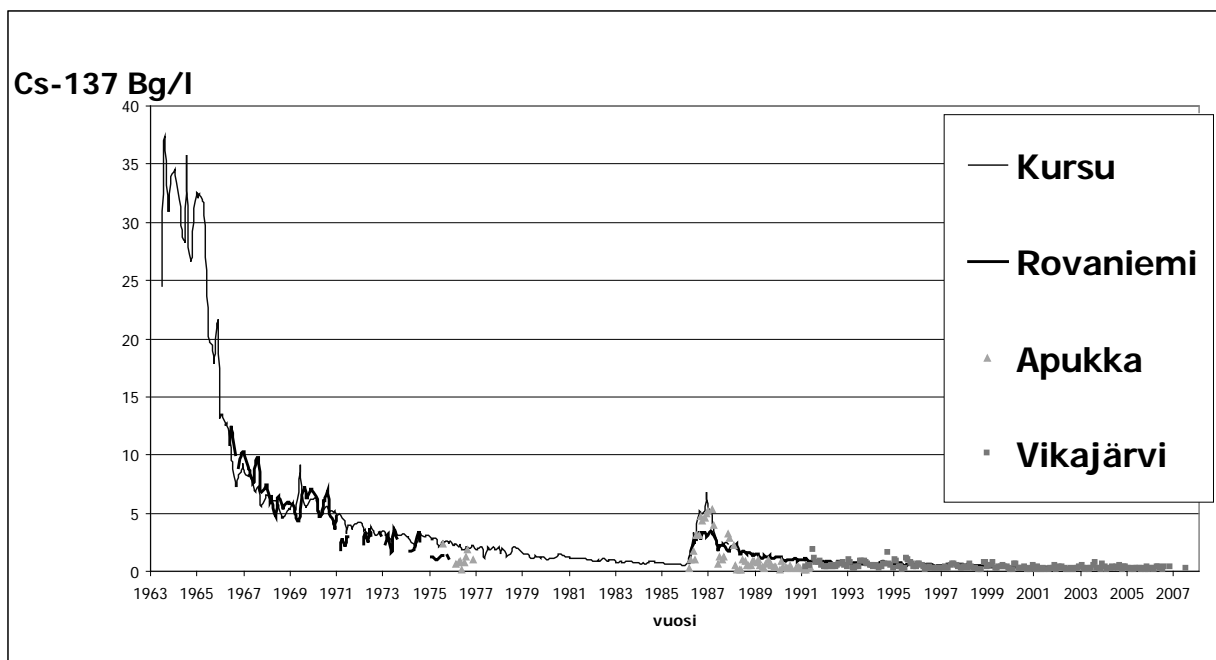
Lapin säteilyturvallisuus ennen ja nyt

Dina Solatie ja Jarkko Ylipieti

Ydinasekokeet ilmakehässä 1945-1980

Lapissa radioaktiivisuus on peräisin joko keinotekoisista tai luonnosta peräisin olevista radioaktiivisista aineista. Keinotekoisia, ihmisen tuottamia radioaktiivisia aineita, on päässyt Lapin ympäristöön mm. ilmakehässä tehdyistä ydinasekokeista ja Tshernobylin ydinvoimalaonnettomuudesta 1986. Vuosina 1945-1980 ilmakehässä tehdyistä ydinasekokeista levinneen maailmanlaajuisen laskeuman vaikutukset ovat olleet Lapille merkityksellisimmät. Yhteensä ilmakehässä on suoritettu 512 ydinasekoetta useilla eri koepaikoilla. Suurin ydinase-

koetehtiin vuonna 1961 Novaja Zemljalla, jossa räjäytettiin 50 megatonnin kokoinen Zar Bomba. Näissä räjäytyksissä syntyi runsaasti erilaisia radioaktiivisia aineita, joiden puoliintumisajat vaihtelevat muutamasta sekunnista tuhansiin vuosiin. Osa aineista kohosi räjähdysvoimasta ilmakehän ylempiin kerroksiin, josta ne vähitellen vuosien kuluessa laskeutuivat maahan. Säteilyannosten kannalta laskeuman radioaktiivisista aineista tärkeimmät ovat cesium-137 (Cs-137) ja strontium-90 (Sr-90). Niiden esiintymistä maaperässä, elintarvikkeissa ja ihmisissä on seurattu Lapissa 1960-luvun alkupuolelta lähtien. Kuvassa 1 on



Kuva 1. Lapissa tuotetun maidon Cs-137 aktiivisuus 1963–2008.

esitetty Lapissa tuotetun maidon Cs-137 aktiivisuus vuosina 1963-2008. Kuvassa näkyy hyvin ilmakehässä tehtyjen ydinasekokeiden vaikutus 1960-luvulla sekä Tshernobylin onnettomuuden aiheuttama vähäisempi vaikutus.

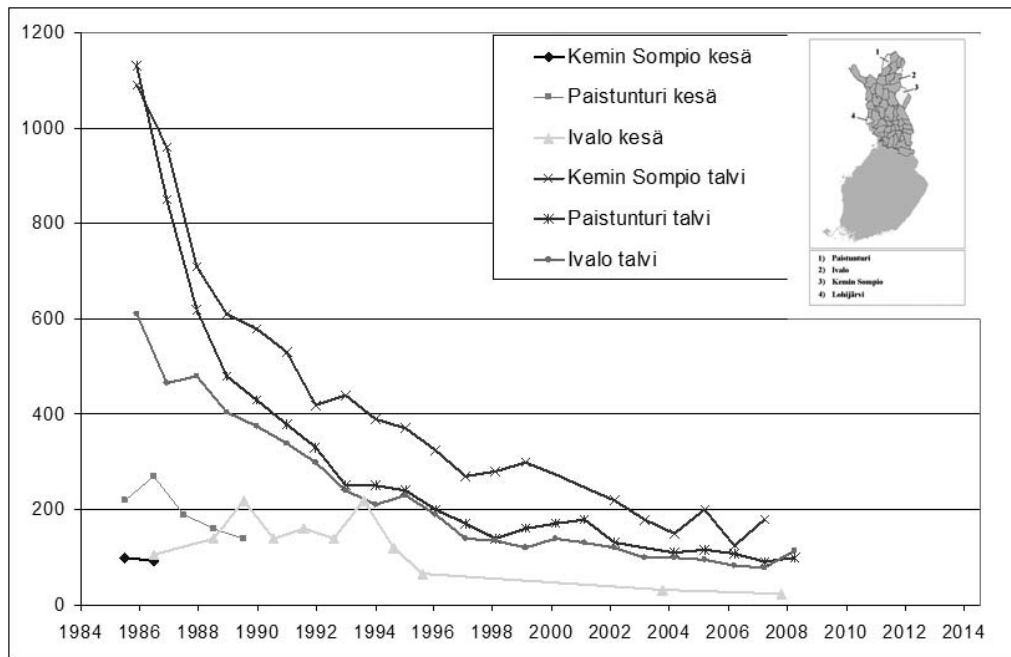
Lapin luonnon erityispiirteitä

Luonnon saastumisen kannalta olennaisia ovat vallitsevat ympäristöolosuhteet laskeumatilanteessa. Etelä- ja Pohjois-Suomi eroavat tässä suhteessa toisistaan merkittävästi. Lapin ympäristöolosuhteissa on useita tekijöitä, joiden vaikutuksesta radioaktiivisen laskeuman seuraukset ovat huomattavasti suurempia ja pitempiäaikaisia kuin samansuuruisella laskeumalla Etelä-Suomessa. Pohjois-Suomen luontoa kuvastavat niukkaravinteisuus ja karu luonto. Kuivaa kangasta on Pohjois-Suomen metsämaasta valtaosa ja sen lisäksi Lapin kuntien pinta-alasta 30-60 % on suota. Kun kasveille on tarjolla ravinteita niukasti, ottavat ne paremman puutteessa ravinteita muistuttavia radioaktiivisia aineita. Myös etelälle tyypillisiä viljavia savimaita ei pohjoisessa juuri ole. Savimaahan radioaktiiviset aineet sitoutuvat hyvin, eivätkä ole helposti kasvien saatavilla. Humuspitoisessa maaperässä cesium pysyy sen sijaan pitkään kasvien saatavilla. Jäkälä kerää myös tehokkaasti laskeumaa. Laskeuman radionuklidit kertyvät siis tehokkaasti arktisten ja subarktisten alueen kasveihin, niitä syöviin eläimiin ja edelleen ihmisiin. Myös vesiravintoketjut ovat Lapissa herkkiä laskeumalle.

Tshernobylin ydinvoimalaitos-onnettomuus 26.4.1986

Tshernobylin ydinvoimalaitosonnettomuuden ajankohtana vallinnut säätila oli Lapin kannalta onnekas. Pohjoisessa ollut laaja kylmäärintama esti Tshernobylistä, entisen Neuvostoliiton alueelta Ruotsin kautta tulleen ensimmäisen radioaktiivisen saastepilven tulon Lappiin. Laskeumapilvi pysähtyi Oulun läänin puoliväliin ja lähes koko poronhoitoalue jäi vapaaksi Cs-137 laskeumasta. Ruotsin ja Norjan poronhoitoalueet olivat etelämpänä ja näissä maissa tavattiin monin paikoin korkeita pitoisuuksia poroissa. Seuraava saastepilvi tuli Suomeen noin 10 päivän kuluttua onnettomuudesta ja pilvi levisi tasaisesti koko Suomeen. Lappiin tuli Cs-137 laskeumaa keskimäärin 1000 Bq/m^2 , kun taas Etelä-Suomessa laskeuman määrä oli keskimäärin $10\,000 \text{ Bq/m}^2$. Eniten laskeumaa saaneille alueille sitä tuli $45000\text{-}78000 \text{ Bq/m}^2$. Onnettomuuden seurauksena luonnontuotteita (sienet ja kalat) koskevia suosituksia jouduttiin asettamaan ja useita radioaktiivisuutta seuraavia havaintoverkostoja perustettiin ympäri Suomea. Tärkeimmät seurantakohteet Lapissa olivat ravintoketjut, joissa radioaktiivisten aineiden on todettu rikastuvan tehokkaasti. Näitä ovat esimerkiksi heinä-lehmä-maito ja erityisesti jäkälä-poro-ihminen. Poronlihan keskimääräinen Cs-137 pitoisuus ennen Tshernobylin onnettomuutta oli noin 300 Bq/kg . Onnettomuuden jälkeen keskimääräinen pitoisuus oli 720 Bq/kg .

Kuvassa 2 on seurattu kolmen eri paliskunnan porojen Cs-137 pitoisuuksia.



Kuva 2. Poronlihan ¹³⁷Cs-pitoisuus kolmessa eri paliskunnassa.

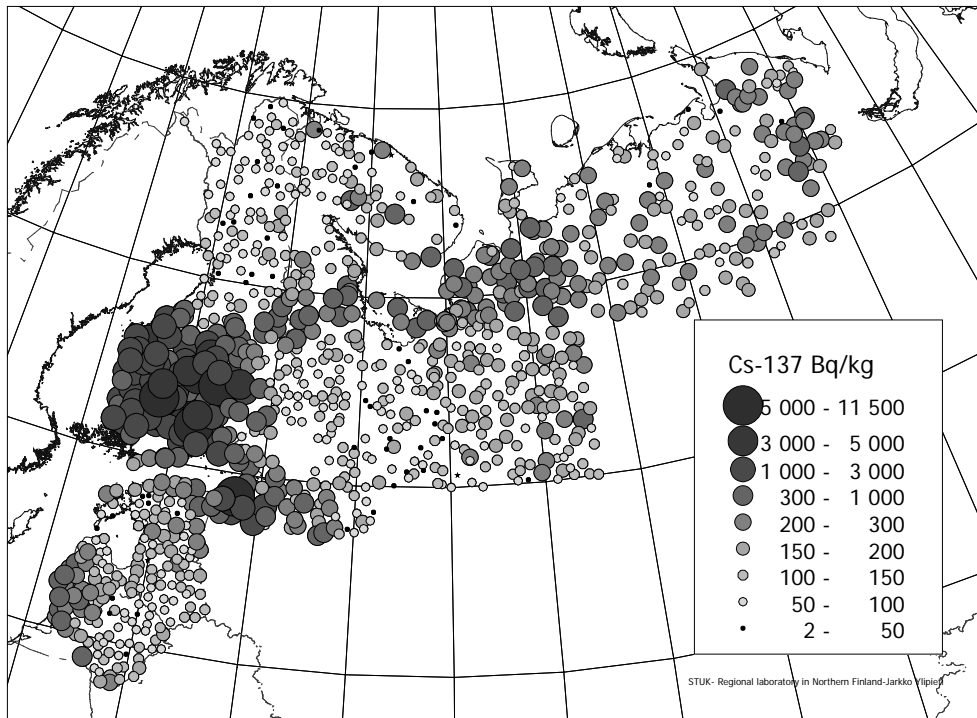
sia. Kemijoki-Sompion paliskunnan poroissa on nykyään hieman korkeammat pitoisuudet, johtuen siitä että alueella on hyvin jäkälää, naavaa ja loppoa tarjolla, eikä lisäravintoa tarvita. Kesällä porojen pitoisuudet ovat noin 20 % talven pitoisuuksista, johtuen siitä että porot syövät kesällä muuta ravintoa kuin jäkälää. Vuosina 2006-2009 näytteitä on kerätty 56 eri paliskunnasta, yhteensä noin 590 kappaletta. Mitatut pitoisuudet olivat 4-340 Bq/kg. Cs-137 pitoisuuksien keskiarvo oli 122 Bq/kg. Pitoisuudet alittavat selvästi EU:n asettaman luonnonvaraisten elintarvikkeiden kaupan raja-arvon 600 Bq/kg.

Radioaktiiviset aineet vähenevät ravintoketjuista paitsi luonnollisen radioaktiivisen aineen sekä biologisen hajoamisen seurauksena myös kulkeutumalla esimerkiksi järvien pohjasedimentteihin ja maaperän alempiin kerroksiin. Cs-137 puoliintumisaika on noin 30 vuotta, joten kestää noin 300 vuotta ennen kuin kaikki cesium on hävinnyt ympäristöstä.

Tshernobylin ydinvoimalaonnettomuus näkyy Lapissa yhä tarkoilla analyysimenetelmillä ja mittalaitteilla. Vuosina 2000-2003 tehtiin laaja radioaktiivisuuspitoisuuksien kartoitus Suomessa, Luoteis-Venäjällä ja Baltian maissa (kuva 3). Tuloksista voidaan nähdä, että Tshernobylistä peräisin oleva radioaktiivisuus on edelleen ollut havaittavissa maaperän pintahumuskerroksessa vuonna 2000. Pitoisuuseroja alueittain katsottaessa Etelä-Suomi poikkeaa edelleen tutkituista alueista korkeamman ¹³⁷Cs-aktiivisuutensa takia.

Nykypäivä

Keinotekkoisten radioaktiivisten aineiden pitoisuudet ovat nykypäivänä Lapissa matalia. Keinotekoiset radioaktiiviset aineet Lapissa eivät ole enää säteilysuojellisesti katsottuna ihmisten, eläinten tai ympäristön ongelmana, vaan suurin säteilyannos ihmisille nykyään aiheutuu



Kuva 3. ^{137}Cs -aktiivisuus maan pintahumuskerroksessa vuonna 2000.

luonnon omista radioaktiivisista aineista. Laskeuman, luonnonmarjojen ja kalojen pitoisuudet ovat pudonneet alle Tshernobylin ydinvoimalaitosonnettomuutta edeltävälle tasolle (kuvat 4 ja 5).

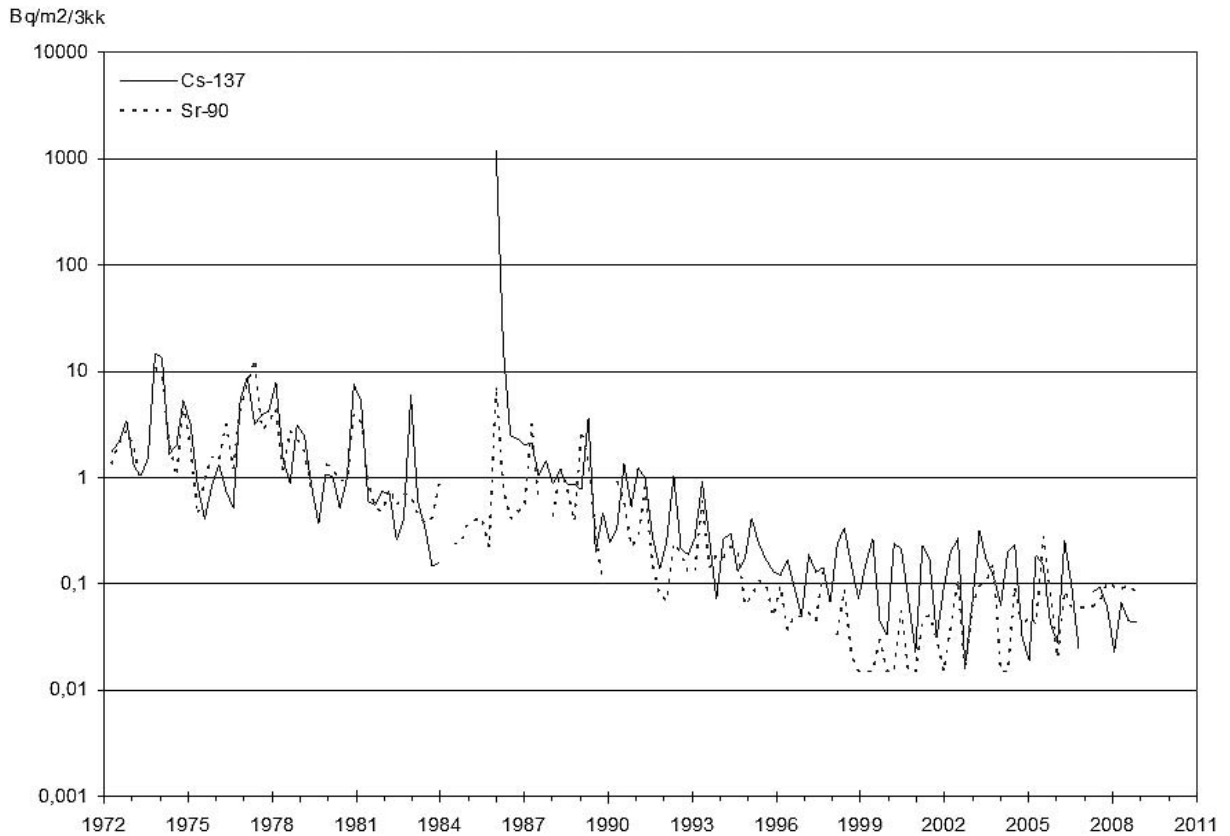
Tulevaisuus

Uusia haasteita säteilyn kannalta voidaan nähdä energian tuotannon ja raaka-ainevarojen hankkimisen näkökulmasta. Energian tuotannossa pyritään kestävän kehityksen mukaisiin ratkaisuihin, ilmastoon muutosta hillitsevin keinoin. Yhtenä mahdollisuutena valtiolta on nähty ydinvoiman kehittämisen. Mahdollisen uuden ydinvoimalaitoksen sijoituspaikka on vielä avoin, mutta yhtenä vaihtoehtona on Pohjois-Suomessa sijaitseva Simon kunta. Lapille tärkeää on paitsi mahdollisen ydinvoimalaitoksen työllistävät vaikutukset myös säteilyturvallisuus, jonka valvominen on Säteily-

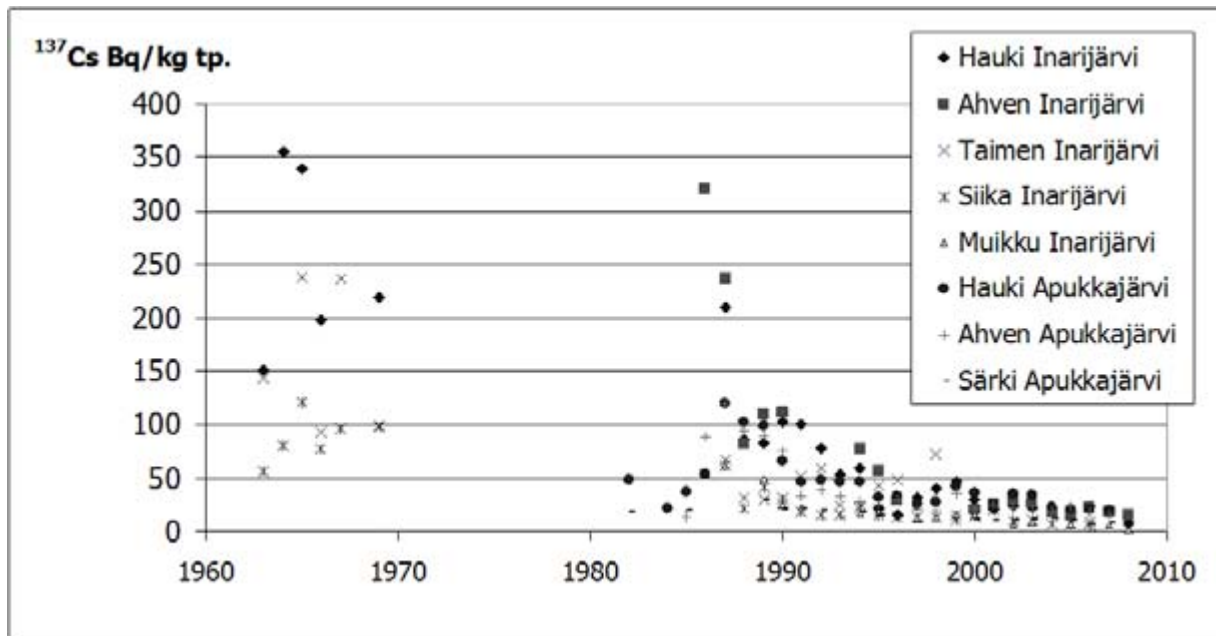
turvakeskuksen (STUK) tehtävä.

Raaka-ainevarat ovat Lapissa lähes hyödyntämättömät. Olemassa olevia ja uusia suunnitelmia sekä tutkimuksia raaka-ainevarojen hyödyntämiseksi on olemassa runsaasti. Säteilyturvallisuuden kannalta STUK on mukana tekemässä tutkimuksia sekä suunnitelmien toteutuessa myös viranomaisena valvomassa kaivos-toimintaa (uraanikaivokset, Sokli).

Säteilyturvallisuuden kannalta tärkeää on myös yhteistyö Venäjän kanssa. Kuolan alueella on monia mahdollisia päästölähteitä. STUK tekee lähialueyhteistyötä Venäjän kanssa ja Pohjois-Suomen aluelaboratorio on tehnyt yhteistyösopimuksen Murmanskin Meribiologisen Instituutin kanssa. Sopimus mahdollistaa STUKin osallistumisen venäläisten kanssa yhteisiin Venäjän luoteisosien säteilytilannetta koskeviin tutkimuksiin sisältäen yhteiset näytteenottomatkat arktisille merille.



Kuva 4. Rovaniemen laskeuman Cs-137 ja Sr-90 pitoisuudet 1972-2009.



Kuva 5. Inarijärven ja Apukkajärven kalojen ^{137}Cs -pitoisuus lihassa.

Meneillään on myös tutkimukset avaruussäteilyn tuottamien radionuklidien kulkeutumisesta ilmakehässä liittyen ilmaston muutokseen, sekä hanke,

jossa tutkitaan radioaktiivisten aineiden kulkeutumista lumessa ja selvitetään puhdistuskeinoja mahdollisessa onnettomuustilanteessa.

Lapin maatalous tänään ja huomenna

Marja Uusitalo

Lapin kasvuolosuhteet ovat monen mitapuun mukaan Suomen ankarimmat. Siksi viljelykasvien valintaa ohjaa Lapissa pohjoisiin olosuhteisiin sopeutunut geeniperimä ja ennen muuta nopea kasvurytmi. Hyötykasvien on pystyttävä tuottamaan satoa puolessa siitä ajasta, mitä parhaimmalla A-tukialueella kasvavilla kasveilla on käytössään (taulukko 1). Lyhyen kasvukauden ja alhaisen lämpösumman vuoksi Lapin viljelykasvien satotasot jäävät muun maan keskiarvoa alhaisemmiksi (kuva 1), kuten Juntti ja Rantamäki-Lahtinen (2007) ovat todenneet.

Pohjois-Suomessa lämpöolot ovat nurmiheinien “ydinkasvukaudella” lähes yhtä hyvät kuin Etelä-Suomessa. Kasvukauden lyhyys kuitenkin pienentää nurmien kokonaissatoa, joten Lapissa korjataan kaksi säilörehusatoa kolmen sijasta. Myös nurmen kevätkorjuu tapahtuu ennen kuiva-aineen optimaalista muodostumista, jotta rehusta saadaan hyvälaatuisia.

Viljoista voidaan viljellä ainoastaan ohraa maakunnan eteläosissa. Kasvinjalostuksessa on tavoiteltu sadonmuodostuskykyä aikaisuuden sijasta. Lapin olosuhteissa ei saada hyötyä viljelylajikkeiden ominaissatoisuuden parantumisesta. Alhainen lämpösumma pidentää merkittävästi lajikkeen vaatimaa tuleentumisaikaa. Samalla syksyisten hallavaurioiden riski kasvaa.

Lapissa lumipeite tavallisesti suojaa kas-

veja kovilta talvipakkasilta. Lumisuoja on edellytys muun muassa monivuotisten palkokasvien menestymiselle ja siten kotovaraisen valkuaisrehun tuotannolle. Sen sijaan puuvartisten koristekasvien kohdalla täytyy kasvivalinnoissa kiinnittää erityistä huomiota pohjoiseen alkuperään. Oikealla alkuperällä varmennetaan se, että kasvi tulee oikea-aikaisesti ja välttyy talvivaurioilta.

Lapin olosuhteet ovat ohjanneet maatiloja keskittymään erityisesti nurmiviljelyyn ja maidontuotantoon. Pääosa 45 000 hehtaarin peltoalasta on nurmituotannossa. Euroopan Unioniin liittymisen yhteydessä tapahtuneen notkahduksen jälkeen peltoalan määrä on kasvanut (taulukko 2). Samalla aktiiviti-
lojen määrä on laskenut. (TIKE).

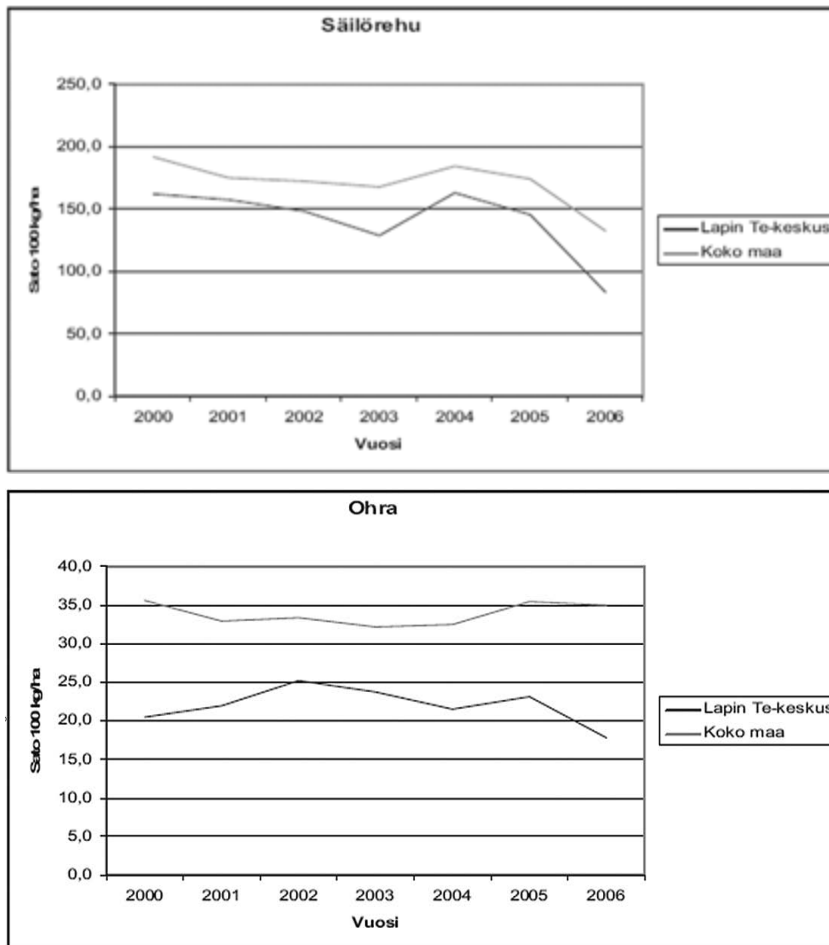
Maatalouden rakenne

Vajaa puolet 1900 aktiivivilasta saa tuloja kasvinviljelystä, noin kolmasosa

Taulukko 1. Lämpösumma ja kasvukauden pituus Lapin eri seutukunnissa sekä A- ja B-tukialueilla. Lähde: Juntti & Rantamäki-Lahtinen 2007.

Alue	Lämpösumma °C	Kasvukauden pituus vrk
Itä-Lappi	752	126
Kemi-Tornio	955	143
Pohjois-Lappi	606	114
Rovaniemi	869	137
Torniolaakso	892	138
Tunturi-Lappi	678	118
A-tukialue	1293	175
B-tukialue	1280	176

Kirjoittaja toimii asiakaspäällikkönä ja tutkijana MTT:n Rovaniemen toimipisteessä.



Kuva 1. Maitotiloille tärkeiden säilörehun (n. 16 300 kg/ha) ja ohran (n. 2 150 kg/ha) vuotuiset satotasot. Lähde: Juntti & Rantamäki-Lahtinen (2007).

lypsykarjataloudesta ja viidennes muusta karjanpidosta (naudat, lampaat, hevoset, siat). Vaikka maitotilojen määrä on toisiin tuotantosuuntiin nähden pudonnut suhteellisesti eniten (50 %), maidontuotanto on kasvanut (kuva 2). Maitoa tuotetaan Lapissa vuosittain yli 90 miljoonaa litraa (MTK Lappi).

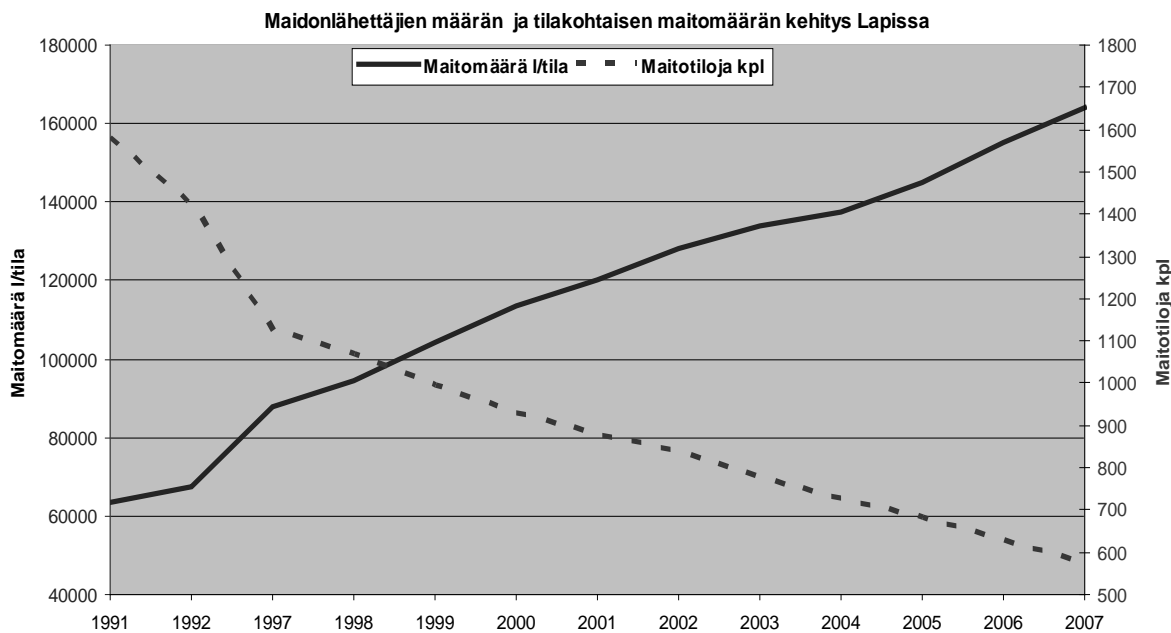
Maidontuotannossa Lapin omavarai-

Taulukko 2. Peltoala (ha) Lapissa vuosina 1995-2007. Lähde: Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus TIKE.

Peltoalan käyttö	1995	2000	2004	2007
Nurmikasvit	34 200	35 400	35 800	37 300
Vilja	2 500	3 300	3 300	2 900
Peruna	400	400	200	200
Muut kasvit	100	300	600	900
Viljelty ala yhteensä	37 200	39 400	39 900	41 300
Kesanto	300	400	1 700	2 200
Peltoala yhteensä	37 500	39 800	41 600	43 500

suusaste on 90 % kuten myös naudanja lampaanlihantuotannossa. Sen sijaan sianlihan ja rehuviljan tuotannossa omavaraisuus on alle kymmenen prosenttia.

ProAgria Keskusten Liiton Suomen Gallupilla teettämän tutkimuksen mukaan suurin osa (noin 80 %) Lapin maatalouden myyntituloista saadaan maidosta ja vajaa viidennes (alle 20 %) naudanhasta (kuva 3). Keskimäärin neljä tilaa kymmenestä harjoittaa muuta yritystoimintaa, esimerkiksi koneurakointia. Juntin ja Rantamäki-Lahtisen (2007) mukaan Lapissa on monialaisia maatiloja suhteellisesti enemmän kuin muualla Suomessa. Tulotuet, sivuansiot ja liitännäiselinkeinot muodostavat yli 60 prosenttia Lapin maatilayrittäjän tuloista.



Kuva 2. Maitolitrojen kasvu ja maitotilojen vähentyminen vuosina 1991-2007. Lähde: MTK Lappi.

Lapissa maatalouden kannattavuus on kannattavuuskertoimen (seurantatilojen keskiarvo 0,45) perusteella noudattanut toimialan yleistä kehitystä. Erityisesti on heikentynyt naudanlihantuotannon kannattavuus. Yrittäjätulo on pienentynyt kymmenessä vuodessa vajaalla 7000 eurolla. Sen sijaan maatalouden kokonaistuotto ja oman pääoman osuus ovat kasvaneet. Tunnusluvut kertovat yleensä velan määrän pienentymisestä yrittäjien ikääntyessä. (Latukka 2009.)

Mahdollisuudet ja uhkakuvat

Lapin maatalous on ainutlaatuista, mikä on Lapille sekä mahdollisuus että uhka. Maakunnassa on tuhatvuotinen perinne muun elinkeinotoiminnan yhdistämisessä maatalouteen (Massa 1983). Lapissa elanto on pitänyt kerätä monesta lähteestä. Monialaisissa maatiloissa on joustavuutta. Sitä tarvitaan vaativissa tuo-

tanto-olosuhteissa, joille on ominaista kasvutekijöiden niukkuus, harva asutus, pitkät välimatkat sekä raju maaseudun rakennemuutos kaupungistumisen ja EU:n maatalouspolitiikan myötä.

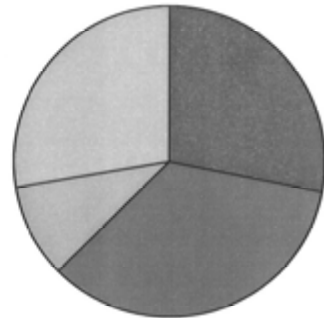
Lapin matkailukeskuksista on tullut kaupallisten palvelujen lähikeskuksia. Niissä yöpyy vuosittain yli kaksi miljoonaa matkailijaa, jotka tuovat maakuntaan yli 400 miljoonaa euroa välitöntä matkailutuloa (Lapin liitto 2008). Terveys- ja hyvinvointimatkailu on toimialan uusimpia trendejä (Matkailun edistämiskeskus 2009). Jokainen Lapin matkailija ruokailee matkallaan vähintään kerran. Kuitenkin suurin osa elintarvikkeista ja muista hyödykkeistä tuodaan matkailukeskuksiin maakunnan ulkopuolelta. Lapin maatalouden näkökulmasta matkailukeskukset ovat vielä pääosin hyödyntämätön lähimarkkina-alue, jossa elintarvikkeiksi ja palveluiksi jalostetun puhtaan paikallisen raaka-aineen, ruokaturvallisuuden, huoltovarmuuden

Maaseutukeskus Lappi, 2005

MAATILOJEN TULOT (brutto, ei sis. alv)

yhteensä 150,18 milj. € (0 %) *

	%	milj. €
MAATALOUDEN MYYNTITULOT	28	42,34
MAATALOUDEN TULOTUET	34	51,57
METSÄTULOT (MAANV.)	10	14,64
SIVUANSIOT/LIITÄNNÄISELINKEINOT	28	41,64

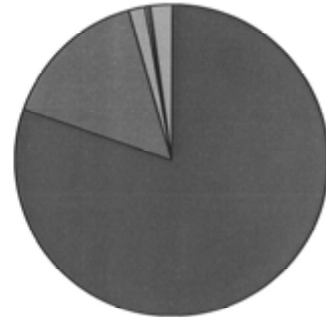


Kuntien lukumäärä 21 kpl
Tilojen lukumäärä 1924 kpl (-3 %)

MAATALOUDEN MYYNTITULOT (brutto, ei sis. alv)

yhteensä 42,34 milj. € (-3 %) *

	tn tai milj. l		Tulot	
	Tiloja**	Tuotanto	%	milj. €
MAITO	733	95	80	34,04
NAUDANLIHA	163	3 376	15	6,44
SIANLIHA	9	547	2	0,66
MUU LIHA	190	88	0	0,11
KANANMUNAT			0	0,06
VILJAT	17		0	0,12
MUUT KASVIT	689		2	0,91
yhteensä	1 801			



** Viljelijän tukihakemuksessa ilmoittaman päätuotantosuunnan mukaan

*(suluissa muutos-% ed. vuoteen)



Suomen Gallup Elintarviketieto Oy

MAASEUTUKESKUS
Tilto elämään

Kuva 3. Maatilojen tulot vuonna 2005 Lapissa. Lähde: Pro Agria Keskuksen Liitto.

ja erikoistuotteiden (esim. terveystuotteet) kysyntä oletettavasti kasvaa.

Lapin kaltaisessa matkailumaakunnassa maatilamatkailu, luonnontuotela, ruoka- ja hyvinvointipalvelut sekä ympäristönhoito ja energiantuotanto tarjoavatkin uusia mahdollisuuksia monialaistaa tai vaihtoehtoisesti erilaistaa maatilalan elinkeinotoimintaa. Erityisesti maito- ja lihatilojen ennakoituaan erikoistuvan. Osa tiloista tosin emolehmätuotantoon. Myös kasvinviljely- ja lammastilojen merkitys kyläympäristöjen ja kulttuurimaisemien hoitajina korostuu tulevaisuudessa.

Lapin maatalouden yllä leijuu myös monenlaisia uhkakuvia osin EU:n maatalous- ja ympäristöpolitiikan vuoksi. Tilojen yksikkökoon kasvulla on rajansa. Suurtuotanto kalusto-, pelto-, rehu- ja työvoimainvestointeineen vaatii merkittäviä pääomia. Samalla tuotannon riskit kasvavat ja yrittäjän sekä kotieläinten hyvinvoinnista joudutaan mahdollisesti tinkimään. Lappilaisten maatilojen kannattavuus pienenee edelleen, jos pohjoinen maataloustuki heikentyy, kuljetuskustannukset kallistuvat, bioenergiantuotanto kilpailee peltoresursseista ja kauppaketjujen tuotemerkit vahvistavat asemi-

aan. Syrjäisillä ja ydinmaaseutualueilla uusista yrittäjistä ja osaavasta työvoimasta tulee pulaa, minkä seurauksena Lapin maatalous keskittyy taajamien läheisyyteen. Lisäksi ilmastonmuutos haastaa nykyiset viljelylajit ja -lajikkeet.

Lapin maataloutta on tuettava rakennemuutoksessa tutkimuksen keinoin. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus (MTT) on käynnistänyt uuden Mahdollisuuksien maaseutu -tutkimusohjelman, jonka tavoitteena on tuottaa monitieteistä ja tulevaisuuteen suuntautuvaa tutkimustietoa suomalaisesta maaseudusta ja maataloudesta. Tiedon ja uusien toimintamallien avulla voidaan ennakoita muutoksia, valmentaa yrityksiä niihin ja ohjata aluekehitystä. Ohjelman tutkimusteemoja ovat:

- Maaseutuyritysten toimijaverkostot ja klusterien muodostuminen
- Muuttuva maaseutuyritys
- Maaseudun elinkeinot, paikallis- ja aluetalous
- Maaseudun ja maatalouden yhteiskunnallinen ohjaus
- Maisema maaseudun resurssina

Rovaniemen tutkimusryhmä on mukana monessa tutkimusohjelman kärkihankkeessa toteuttaen ydintehtäviään, joita ovat eli pohjoisen polaarialueen pelto-, puutarha- ja luonnonkasveja sekä ympäristöä hyödyntävän yrittäjyyden sekä tuotteiden ja palvelujen pohjoisen laadun tukemista.

Lapissa tutkimusohjelmaa on toteutettu vuoden 2009 alusta alkaen seuraavin hankkein, joista kolmelle ensinnä mainitulle on myönnetty rahoitusta Manner-Suomen maaseutuohjelmasta ja Euroopan maaseudun kehittämisen

maatalousrahastosta:

- Lapin luonnontuote- ja elintarviketalan työohjelma (LAPPI LUO)
- Lapin maaseudun tulevaisuus muutosjoustavassa yritystoiminnassa (LATU)
- Marjanviljelystä vahva elinkeino Pohjois-Suomeen (MARJAPOHJOINEN)
- Tuotannon ja kulutukset maaseutumaisemat (HYBRID LANDSCAPES)

Hankkeita toteutetaan tiiviissä yhteistyössä tutkimus- ja oppilaitosten, neuvontajärjestöjen ja yritysten kanssa. Yhteistoiminnassa hyödynnetään Lapin tiheää tutkimuslaitosverkostoa ja muiden tieteenalojen osaamista. Näin Lappia pyritään kehittämään maakuntana aktiivisten verkostojen yhteistyönä.

Kirjallisuus

Juntti, L. & Rantamäki-Lahtinen, L. 2007. Monialaisuus maaseutuyrityksen mahdollisuutena. MTT:n selvityksiä 145, 62 s.

Lapin liitto 2008. Lapin matkailustrategia 2007-2010. Julkaisu A22/2008. Rovaniemi, Lapin liitto. 69 s.

Latukka, A. 2009. Maatalouden kannattavuusnäkökulmat, Lapin maatalous porskuttaa -seminaari, 3.4.2009 Rovaniemi.

Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus TIKE. Maatilatilastolliset vuosikirjat 1995, 2000, 2004 ja 2007.

Massa, I. 1983. Ihminen ja Lapin luonto: Lapin luonnonkäytön historiaa. Suomen antropologinen seura, Helsinki. Suomen antropologisen seuran toimi-

tuksia 12, 163 s.

Matkailun edistämiskeskus 2009. Suomalaisen hyvinvointimatkailun kehittämisstrategiakansainvälisillämarkkinoilla 2009-2013. Saatavana elektronisena: <http://www.mek.fi/W5/mekfi/index.nsf/6dbe7db571ccef1cc225678b004e73ed/>

59bf54adc70f94a6c225751d002f5562/\$FILE/Hyvinvointimatkailun%20kehitt%C3%A4misstrategia_final.pdf [Vii-tattu 26.10.2009]

MTK Lappi. Maidonlähettäjien tilastot 1991-2007.



Matkailun Lappi

Seija Tuulentie

”Matkailu elää nykyään kieltämätöntä murroskautta – se monipuolistuu, sen kasvot muuttuvat. Jo itse pohja on entisestään laajentunut huomattavasti. – Mutta matkailijoiden lukumäärän muuttuminen ei ole ainoa huomio, mikä murroskaudesta puhuttaessa voidaan tehdä. Vähintään yhtä tärkeä on toteamus, että itse matkailun muodotkin ovat muuttuneet, niin, jopa siihen käytettävät ajankohdatkin.” Näin todettiin matkailusta Suomen Matkailu -lehden pääkirjoituksessa helmikuussa 1939. Silloin 1930-luvun lopulla tehtiin Lapinkin matkailua mullistava yhteiskunnallinen uudistus eli eräät yritykset alkoivat antaa henkilökunnalleen talvilomia.

Suomen Matkailu -lehden pääkirjoituksessa todettiin myös, että ”ennen vanhaan ei tullut kysymykseenkään liikkeellelähtö muulloin kuin kesällä – nyt sen sijaan ihmettelyä herättämättä sonnustaudutaan kireimpänä talvena lämpimiin tamineisiin tai mukaviin hiihtopukuihin ainoana päämääränä uusien seutujen ja lumisen luonnon ihaileminen. Meidän aikalaisemme osaavat virkistyä talvestakin”. 1930-luvulla lähdettiin innokkaasti sekä kesällä että talvella katsomaan ajan hengen mukaisesti ”isänmaan äidinkasvoja”, kuten Kaarina Kari (1978) Haltin valloitus -kirjassaan kirjoittaa.

Talvilomakysymys osoittaa, että matkailuun vaikuttavat monenlaiset yhteis-

kunnalliset ja kulttuuriset muutokset ja tekniset keksinnöt. 1930-luvun lopulla talvilomien lisäksi matkailua mullistava keksintö oli Soppu-telppä. Viime aikoina matkailumarkkinointia on puolestaan mullistanut niin sanotun sosiaalisen median nousu eli erilaisten verkkoteknologioiden avulla muodostettujen yhteisöjen synty ja niiden käyttö markkinoinnissa. Facebook, Twitter, erilaiset keskustelupalstat sekä blogit on jo pakko ottaa huomioon matkailumarkkinoinnissa.

Yksi merkittävimmistä yhteiskunnan muutoksista Lapin matkailun kannalta on ollut liikenneyhteyksien paraneminen. Kun matka Helsingistä Pallakselle kesti 1930-luvulla hyvinkin puolitoista vuorokautta juna-, linja-auto- tai seka-automatkoineen sekä porokuljetuksineen (Suomen Matkailu 1939) ja kun Kilpisjärvelle oli matkustettava Norjan kautta laivalla (Kari 1978), Lapissa käydään nyt yhden päivän matkalla Englannista tai muualta Euroopasta.

Kestävän kehityksen keskuksat?

Tilastojen mukaan Lappi on matkakohdeena yhä suosituampi ja Lapin matkailulla on 2000-luvun alkuvuosina mennyt hyvin (esim. Lapin liitto 2007). Lapin matkailu herättää mielikuvia laadukkuudesta ja vakaudesta. Myös ulkomaalaiset matkailijat ovat löytäneet Lapin. Levin matkai-

lu Oy:n toimitusjohtaja Jussi Töyrylä kuvaa muutosta sen kautta, miten kylmyys, pimeys ja kaukainen sijainti on onnistuttu kolmessakymmenessä vuodessa muuttaa heikkouksista vahvuuksiksi.

Matkailu alkoi kehittyä toiminnalliseen suuntaan 1960-luvulla, kun lasketelukeskuksia alettiin rakentaa. Aktiiviteetit ovat sen jälkeen monipuolistuneet ja lisääntyneet. Esimerkiksi briteille Lappi on ennen kaikkea joulupukin kotipaikka, mutta matkaohjelmaan sisältyy joulupukin tapaamisen lisäksi esimerkiksi moottorikelkka-, husky- ja porosafareita, pilkkimistä, lumikenkäilyä, lumessa leikkimistä ja ratsastusta. Myyttiseksi tai maagiseksi kuvattu pohjoinen luonto on näiden aktiviteettien näyttämönä (Tuulentie 2009).

Matkailututkijat väittävät, että matkailussa haetaan aina aitoutta (esim. Gilmore & Pine II 2007). Aitous on monessa mielessä ongelmallinen käsite (ks. esim. Tuulentie 2002), mutta selvää on, että matkailu tietyllä tavalla kuluttaa paikkoja ja joutuu näin ollen etsimään aina uusia kohteita. Kun paikasta tulee ”turistien pilaama” siirrytään seuraavaan aitoon ja alkuperäiseen kylään. Esimerkiksi brittiläinen matkanjärjestäjä Santadays kuvaa Enontekiön Hettaa uutena löytönä, aitona epäkaupallisena kohteena, jota ruuhkautuminen ei ole pilannut – ja antaa näin ymmärtää, että joissain Lapin keskuksissa on ruuhkautumista (Santadays 2009). Hetta on mainostekstin mukaan Aitoa Lappia, jossa vanhaa aikaiset vieraanvaraisuuden arvot ovat kunniansaan pienissä perhehotelleissa ja hirsimökeissä. Tekstin tyyli on tuttu matkailupaikkojen markkinoinnista eri puolilla maailmaa: ihmiset esi-

tetään samalla tavalla vieraanvaraisina kreikkalaisessa kalastajakylässä, jonka valkohiekkaisia rantoja muut matkailijat eivät ole vielä löytäneet.

Matkailukeskukset ovat erikoisia paikkoja luonnonvarojen käyttöön tukeutuneella maaseudulla. Monet ovat syntyneet vanhojen kylien kupeeseen, toiset ovat synnyttäneet kylän vasta matkailun myötä. Kylä edustaa paikallista omailemista kulttuuria, ympäristö erämaata ja luontoa ja matkailukaupunki palveluja. Näiden yhdistelmät voivat olla monenlaisia ja jokin osa voi hallita enemmän, jokin olla enemmän sivuroolissa. Lapin matkailustrategiassa on 2000-luvulla ilmaistu selvä panostus matkailukeskuksiin (Lapin liitto 2003; Lapin liitto 2008). Tämä on herättänyt ja herättää yhä kritiikkiä sellaisissa maaseutukylissä, joissa ei juurikaan ole matkailua. Matkailutilastot osoittavat kuitenkin, että keskuksiin keskittyminen on ollut onnistunut strategia. Hyväksyttävän muutoksen rajojen perään kysellään kuitenkin yhä useammin.

Vaikka matkailun kehitys on ollut menestyksellistä, nyt saattaa olla aika pohtia, mihin suuntaan matkailukeskuksia kannattaa kehittää. Onko volyymin kasvattaminen kaikissa samalla kaavalla ainoa mahdollisuus vai voisivatko keskukset selvästi erilaistua? Miten luontoympäristö voidaan säilyttää vetovoimaisena? Millaisia tuotteita voidaan kestävästi tarjota ja kehittää?

Tulevaisuus

Lapin suurten matkailuyritysten johtajilta kysyttiin Lapin Kansan palstoilla,

millainen Lappi on vuonna 2050 ja mikä on matkailun asema siinä (Holma 2004a, 2004b, 2004c). Vastaukset olivat optimistisia. Niissä uskottiin etenkin kansainvälisen matkailun lisääntymiseen. Niissä myös korostettiin uusia arvoja ja yhä lisääntyvää luonnon luksusarvoa matkailussa.

Matkailu on monimuotoinen ilmiö. Se koostuu mielikuvista, paikasta, ihmisten kohtaamisista, tuotteesta, työstä ja erilaisten instituutioiden toiminnasta. Lisäksi matkailukohde eli paikka ja sen asukkaat ja kulttuuri ovat paitsi toiminnan ympäristö, myös osa tuotetta. Kun matkailua tarkastellaan laajassa yhteiskunnallisessa kontekstissa, todennäköisistä muutoksista kiinnostavimpia ovat väestömuutokset eli poismuuton lisäksi uusien asukkaiden vastaanotto, paikallisen kulttuurin rooli matkailussa sekä luontoympäristön muutoksiin liittyvät kysymykset.

Saariselän yrittäjä Paavo Holopainen arvioi Lapin Kansan haastatteluvastauksessaan (Holma 2004a), että vuoteen 2050 mennessä Lapissa väki on vähentynyt ja merkittävin osin ehkä vaihtunutkin. Väestön vähenemisestä ovat huolissaan niin poliitikot, virkamiehet kuin mediakin, mutta väestön vaihtumisesta eli matkailun tuomasta uudesta työvoimasta ja sen mahdollisuudesta asettua Lappiin puhutaan vähemmän.

Metsäntutkimuslaitoksen hankkeessa Ylä-Lapin metsien kestävä käyttö haastateltiin Ylä-Lapissa eri elinkeinojen edustajia. Tavalla tai toisella haastateluissa tuli usein esiin, että matkailun parissa toimivia ei helposti pidetä aitoina paikallisina. Eräs matkailuyrittäjä totesi, että paikkakunnalla saa asua viisitoista

vuottakin ja silti tuntee itsensä ulkopuoliseksi. (Tuulentie & Meriruoho 2008.) Entä kun matkailutyövoimaa alkaa tulla ulkomailta? Tuleeko heistä lappilaisia vai keikkatyöntekijöitä, joita paikalliset asiat eivät erityisesti kiinnosta? Ja mitä pitäisi tehdä, että näin ei kävisi? Matkailukeskuksissa toki esimerkiksi asuntoasioihin on herätty, mutta tekemistä on vielä paljonkin. Yhteisöllisyyden vahvistaminen muun muassa siten, että kaikki matkailukeskuksissa ja niiden tuntumassa asuvat ja toimivat saavat sanansa kuuluviin päätöksenteossa, on matkailun sosiaalisen kestävyuden kannalta olennaista (Tuulentie & Sarkki 2009).

Paikallinen ja omaleimainen kulttuuri näkyy monessa asiassa: paikan tunnelmassa, vieraiden vastaanotossa, rakennuksissa ja ympäristössä. Paikka on osa matkailutuotetta ja siltä odotetaan usein jotain matkailijan arkiympäristöstä poikkeavaa. Matkailun tuotteistamisessa ja matkailuympäristöjen kehittämisessä paikallisen kulttuurin suosiminen on tärkeää. Paikallinen kulttuuri ei tarkoita ainoastaan niin sanotun korkeakulttuurin esiintuomista vaan arkisen elämän esittämistä. On monia yksinkertaisia asioita, joiden eksoottisuutta ja omaperäisyyttä vakituisen asukkaan on vaikea huomata. Potkukelkkailu, pilkkiminen ja matonpesu rannalla ovat hyviä esimerkkejä asioista, joiden on jo huomattu matkailijoita kiinnostavan. Lapissa etenkin poron ja poronhoidon esiintuomisessa on vielä paljon tekemistä. Poromatkailua ja poroon liittyviä ohjelmapalveluja on kyllä tarjolla, mutta Levin tai Ylläksen kaltaisten isojen matkailukeskusten katukuvassa poro ei paljon näy.

Myös ympäristöön liittyvät kysy-

mykset ovat yhä tärkeämpiä. Viime aikoina olen vierailut kahdesti kansainvälisen ryhmän kanssa Levillä ja kuunnellut Levin matkailun esittelyä. Molemmilla kerroilla ulkomaisten vieraiden ensimmäinen kysymys on ollut ”entä ympäristökysymykset? Eikö niitä oteta lainkaan huomioon Levin kehittämisessä?” Ja vastauskin on ollut sama: Levillä on tehty paljon muun muassa energia- ja jäteasioiden ympäristöystävällisyyden eteen. Näitä asioita vain ei tuoda aktiivisesti esiin. Molemmilla kerroilla tämän kysymyksen esittäjä on ollut ruotsalainen, eikä ihme, sillä esimerkiksi Ruotsin Åressa keskustelu ympäristöasioista on vilkasta. Ympäristö on tietenkin laaja kokonaisuus ilmastonmuutoksesta viherrakentamiseen ja erämaisesta luontoympäristöstä jätteiden lajitteluun. Esimerkiksi jätteiden lajittelumahdollisuus alkaa olla lähes välttämättömyys myös lomakohteissa, kun asiakkaat ovat kotioloissa jo tottuneet lajitteluun.

Lopuksi

Jos 30 vuotta sitten haasteena oli saada myytyä matkailijoille kylmyyttä, pimeyttä ja kaukaista sijaintia, tulevaisuuden haasteena on saada matkailijat kaipaamaan kesän ympärivuorokautista valoa ja viileyttä sekä sietämään sääskiä. Matkailun ympärivuotisuus ratkaisisi sekä väestöön että ympäristöön liittyviä kysymyksiä. Väki lisääntyisi, kun Lapin matkailun parissa työskentelevien olisi nykyistä helpompi asettua alueen vakituisiksi asukkaiksi.

Ympäristön kannalta ympärivuotinen matkailu puolestaan mahdollistaisi

rakennetun infrastruktuurin jatkuvan käytön, sen sijaan, että rakentaminen on mitoitettu korkeinta sesonkia varten ja on suuren osan vuotta käyttämättä. Ympärivuotinen käyttö tekisi myös paikan kulttuurisesti vahvemmaksi. Kuitenkin matkailun sesonkiluonteisuus on ongelma kaikkialla maailman matkailualueille, joten helposti ongelmaa ei saada ratkaistua.

Lapin matkailun laadukkuus ja ihmisten matkailuinnostuksen säilyminen ja jatkuva lisääntyminen lupaavat hyvää maakunnalle. Matkailun sitoutuneisuus paikkoihin ja paikallisiin ihmisiin pitää kuitenkin kehityksessä muistaa. Matkailua ei voi kehittää vain matkailun ehdoilla vaan kehitystyössä pitää kuulla kaikkia alueen ihmisiä ja ottaa huomioon erilaiset luonnonkäyttömuodot.

Kirjallisuus

Gilmore, J. H. & Pine II, J. P. 2007. Authenticity: what consumers really want. Harvard Business School Press, Boston.

Holma, P. 2004a. Kysymyksiä Saariselän keisarille. Lapin Kansa 14.2.2004.

Holma, P. 2004b. Kysymyksiä Levi-Ylläksen keisariparille. Lapin Kansa 20.3.2004.

Holma, P. 2004c. Kysymyksiä Oloksen keisarille. Lapin Kansa 17.4.2004.

Kari, K. 1978. Haltin valloitus. Kivakalliosäätiö, Helsinki.

Lapin liitto 2003. Lappi elämänvoimaa. Matkailustrategia 2003-2006. Lapin liitto, Rovaniemi.

Lapin liitto 2007. Lapin matkailutlastollinen vuosikirja. Lapin liitto, Rovaniemi.

Lapin liitto 2008. Lapin matkailustrategia 2007-2010. Julkaisu A22/2008, Lapin liitto, Rovaniemi.

Santadays 2009. http://www.santadays.co.uk/Lapland/Arctic_Magic.asp. Luettu 17.6.2009.

Suomen Matkailu 1939. Pääkirjoitus: Vuosilomakysymys uudessa vaiheessa. Suomen matkailijajyhdistys, no 1, 5.

Tuulentie, S. 2002. Tunturin tuolle puolen: autenttisen luontoelämyksen jäljillä. Teoksessa: Saarinen, J. (toim.) Elämys. Teollisuutta, taloutta vai jotakin muuta? Lapin yliopiston menetelmäteollisia tutkimuksia 2, Lapin yliopisto, Rovaniemi, 73-90.

Tuulentie, S. 2009. Matkailukylät maailmalla: Ylläs ja Levi brittiläisissä matkaesitteissä. Teoksessa: Tuulentie, S. (toim.), Turisti tulee kylään. Matkailukeskukset ja lappilainen arki. SoPhi 112, Minerva kustannus, Jyväskylä, 86-107.

Tuulentie, S. & Meriruoho, A. 2008. Paikallisuuden ja osallisuuden retoriikka keskustelussa Ylä-Lapin luonnon käytöstä. Terra 120:2, 83-94.

Tuulentie, S. & Sarkki, S. 2009. Johdanto: Kun kylästä tulee keskus. Teoksessa: Tuulentie, S. (toim.), Turisti tulee kylään. Matkailukeskukset ja lappilainen arki. SoPhi 112, Minerva kustannus, Jyväskylä, 9-28.

Metsästä hyvinvointia

-tutkimusohjelma etsii keinoja metsäluonnon monipuoliseen hyödyntämiseen

Monitieteisen tutkimusohjelman tavoitteena on erityisesti matkailu- ja virkistyskäytön niveltäminen metsien muihin käyttömuotoihin tuottamalla tietoa:

- ◆ Metsien käytön yhteensovittamisesta
- ◆ Metsien virkistys- ja matkailukäytön taloudellisista arvoista ja hyödyistä
- ◆ Luontomatkailun ja virkistyskäytön kysyntä- ja kehitystrendeistä
- ◆ Metsien käytön sosiaalisista ja kulttuurisista arvoista
- ◆ Luontoyrittäjyyden toimintaympäristöstä sekä uusien tuotteiden ja palvelujen kehittämisestä

METLA

Metsäntutkimuslaitos
Rovaniemen toimintayksikkö
Eteläranta 55, 96300 ROVANIEMI
puh: 010 2111, fax: 010 211 4401
www.metla.fi





Poro – pohjoisen matkailun megamagneetti

Aila Kumentola

Poro on kautta aikojen kiehtonut Lapinkävijöitä ja se on poronhoitoalueen lisäksi koko Suomen matkailun ikoni. Poro tunnetaan ympäri maailmaa ja usein siihen yhdistetään myös joulupukki. Historian kirjoittajien mukaan ensimmäisenä ”virallisena poromatkailijana” mainitaan ranskalainen tutkimusmatkailija ja kulttuuripersoona Jean Regnard, joka vieraili Lapissa 1680-luvulla. Hän matkusti porolla ja tutustui Lapin asukkaisiin ja heidän elämäänsä.

Suomen Matkailijayhdistyksen vuonna 1939 ilmestynyt ”Lapin opas matkailijoita ja retkeilijöitä varten” kirjoitti myös poromatkoista ja ohjeisti sen ajan matkustavaisia seuraavasti: ”Pororetki pitkin Lapin säihkyviä keväthankia on ainutlaatuinen matkailukokemus. Kun mielellään säästää ruumistaan, huomaa, että poron pulkassa istuessa ei tule mieleenkään lähteä omin voimin liikkeelle. Siinä paistattelee aurinkoa ja näkee harvassa kasvavien lapinpuiden liukuavan obi hullunkurisina lumipeittoisina peikkoina. Istuudutaan pulkkaan tai pororekeen (Länsi-Lapissa), johon mahtuu vain yksi henkilö. Ajaminen on yksinkertaista, vain etummaisella, ohjaajalla, on ”rankempi souvi”. Takanatulija pitää vain ohjenuoraa (yhtä ainoata) kädessään ja mieluummin käden ympäri sidottuna, sillä muuten saattaa sattua, että joutuu juoksemaan laukkaavan poron jäljessä. Poro seuraa etummaista kuin varjo, niin että suunnasta ei toisen tarvitse huolehtia.

Pieni poro, jonka sievät valjaat pian oppii itse irrottamaan ja kiinnittämään paikalleen, juoksee kuin leikkien yli soiden ja tuntureiden. Jos lumi on syvää ja upottavaa, matkanteko hidastuu, mutta kovalla hankikelillä saattaa vauhti kiihtyä liiankin hyväksi – parasta pitää varansa tunturinrinteissä! Poron huokuva sarvikruunu ei peitä näköalaa siinä määrin kuin hevosen leveät takamukset, porolla on hauskempi ajaa. – ’Juokse porosein!’ Poron sorkat polkevat keveästi toisen jälkiä. Tunturikoivut viittovat hyvästiksi; kuukeli ei pysy enää huimassa vauhdissa kinterillä. Tuossa on talvikotia ja sen lähellä porotokka, joka on polkenut hangen pahemmin kuin komppania sotilaita. Revontulet kohoavat avaruuksien yli pitkinä tulikäärmeinä, jotka kiemurtelevat, palavat ja sädehtivät. Erämaa on loputon, ja ahman, ketun ja kärpän jäljet ovat samalla merkkejä ihmisen etäisyydestä. Pororaito seurailee joen mutkia. Poron ennätykset lienevät 20 km tunnissa (lyhyillä matkoilla se saavuttaa helposti 50 km tuntinopeuden!) ja 150 km vuorokaudessa ilman kuormitusta. Matkanopeus on korkeintaan 40-50 km vuorokaudessa.” Lopuksi oppaassa vielä todetaan: ”Poro ei pure.” Näin siis opastettiin matkailijoita lähes 70 vuotta sitten.

Suomen poronhoitoalueen porotilamatkailu on ainutlaatuinen kokonaisuus maailmassa. Porotilamatkailua on myös Ruotsissa ja Norjassa, mutta Suomen poronhoitoalueella se on järjestäytynyt vuonna 2005 tehdyn poroelinkei-

non laatustrategian mukaan omaksi yhdistykseksi Porotilamatkailu ry:ksi, joka tekee tiivistä yhteistyötä Paliskuntain yhdistyksen ja paliskuntien (56 kpl) kanssa. Porotilamatkailu ry:ssä on tällä hetkellä noin 60 jäsenyristystä. Porotilamatkailu ry:n ensimmäisenä puheenjohtajana oli Osmo Säkkinen Kuusamosta. Yhtenä merkittävänä poromatkaillen edistäjänä puolen vuosisadan takaa voidaan pitää Rovaniemen Tuhnajen kylän Martta Mäntyä, jonka luona on vierailut lukuisia ulkomaisia ja kotimaisia matkailijoita ja kaupungin merkittäviä vieraita. Nykyisen porotilamatkaillen voidaan katsoa alkaneen noin 30 vuotta sitten, kun Matti ja Terttu Konttaniemi aloittivat porotilamatkailutoiminnan Napapiirin Porofarmilla.

Porotilamatkaillusta on tullut viime vuosina poronlihan pienjalostusyrittäjyyden ohella merkittävä liitännäiselinkeino perinteiselle porotaloudelle. Porotilamatkaillen tekee nykyään Paliskuntain yhdistyksen arvion mukaan reilut 100 poronomistajaa. Useimmiten on työssä mukana koko perhe. Porotilamatkaillen työllistävän vaikutuksen on laskettu olevan noin 130-150 henkilötyövuotta ja porotilamatkailuyritysten tuottamat ohjelmapalvelut ovat arvoltaan suuremmat kuin porotalouden maassamme vuosittain tuottaman lihantuotannon arvo, noin 11-13 miljoonaa euroa. Porotilamatkaillusta on tullut 2000-luvulla poronlihan pienjalostusyrittäjyyden kanssa merkittävä liitännäiselinkeino perinteiselle porotaloudelle. Porotilamatkailuyritysten tuottamat ohjelmapalvelut ovat vuositasolla karkeasti arvioiden 20 miljoonaa euroa.

Mitä on porotilamatkailu?

Syitä porotilamatkaillen kehittymiseen ovat matkailuelinkeinon kasvu ja kysyntä aitoja poro-ohjelmapalvelutuotteita kohtaan. Porotilamatkailuyritysten asiakkaista noin 95 % on ulkomaalaisia ympäri maailmaa. Asiakkaiden joukossa on paljon yritysasiakkaita, jotka tuovat porotilavierailuille henkilökuntaansa, kun tahtovat palkita hyvästä työsuorituksesta. Sekä ulkomaiset että kotimaiset yritykset tuovat porotilavierailuille myös omia asiakkaitaan kokemaan aitoja pohjoisen elämyksiä. Porotilamatkailuyrittäjien mukaan myös ulkomaalaisten lapsiperheiden määrä on viime vuosina kasvanut. Vilkkain matkailusezonki porotiloilla alkaa joulukuussa ja jatkuu maaliskuun lopulle asti. Viime aikoina on yhä enemmän nostettu esiin kesämatkaillen ja tarvetta kehittää kesämatkaillutuotteita myös porotilamatkailluun. Tämä edellyttää myös oikeiden kohderyhmien tunnistamista. On paljon suomalaisiakin, jotka eivät ole poroa luonnossa nähneet eivätkä vierailleet porotilalla. Pohdinnassa on, mitä ohjelmapalveluita kehitetään ja millä keinoin tulee porotilamatkaillen markkinoida suomalaisille matkailijoille.

Porotilamatkailuyritysten merkittävät yhteistyökumppanit pitävät hyvän porotilamatkailuyrittäjän keskeisenä ominaisuutena sitä, että hän on myös varsinaisen porotalouden substanssi-osaja. Yrittäjän kannalta on melkoinen haaste sovittaa yhteen erilaiset aikataulut eli porotyöt erotuksineen ja vasanmerkintöineen sekä matkaillen sesongit. Ammattitaitoisella porotilamatkailuyrittäjällä pitää olla runsaasti ideoita ja rohkeutta toteuttaa niitä. Mielikuviutus on

tärkeä apu ideoinnissa, mutta toteuttaminen tulee tehdä jalat maassa! Perusteellinen suunnittelu on hyvän lopputuloksen edellytys. Vaikka poro on porotilamatkailun yhdistävä tekijä, ihmiset ovat omia persoonallisuuksia, porotilat ovat erilaisia, samoin tavat ja tottumukset. Poronhoitoalue on laaja ja siihen mahtuu monimuotoista luontoa ja erilaisia tapoja ja kulttuureja. Myös porotilamatkailuyrittäjien tulisi panostaa erilaistumiseen ja erikoistumiseen: ei ole järkevää matkia muita, vaan tehdään asiat omalla tavalla. Porotilamatkailun tuotteet tulisikin kehittää yhä enemmän omista tutuista, perinteisistä arkipäivän askareista eli tehdä sitä, minkä parhaiten taitaa. Moni yrittäjä ei täysin tiedosta, että hänen jokapäiväiset askareensa ovat vierailijoille jotain uutta, outoa ja mielenkiinnon herättävää, mistä ollaan myös valmiit maksamaan. Matkailussa kansainvälisten tutkimustenkin mukaan myös yrittäjä ja hänen perheensä sekä koko henkilöstö ovat osa matkailutuotetta. Porotilamatkailussa he ovat merkittävä osa aitoa pohjoisen elämystä.

Ikivanha elinkeino porotalous on tänä päivänä monenlaisten elämysten tarjoaja riippuen esimerkiksi vuodenajoista ja siitä, missä päin poronhoitoaluetta ollaan. Porotilamatkailua harjoitetaan aitoa elämäntyylillä perinteitä arvostaen. Porotilamatkailun avaintekijät ovat ihminen ja poro ja näiden kahden tekijän välinen yhteistyö. Poron hyvinvointi ja turvallisuus on myös tärkeä muistaa. Matkailuporojen koulutus on vaativaa työtä ja kestää useimmiten kolmesta viiteen vuotta. Koulutettavat porot valitaankin huolella.

Porotilamatkailun vahvuuksina voidaan

mainita yrittäjien persoonallisuus, aitous, idearikkaus, porotilojen erilaisuus ja monipuolisuus, yrittäjien yhteistyö Porotilamatkailu ry:ssä, halua kehittää omaa toimintaa, monipuoliset yhteistyöverkostot sekä oman paikkakunnan historian ja perinteiden tuntemus. Myös tarinat ovat tärkeitä porotilavierailulla.

Eräs matkailumarkkinoinnin ammattilainen nosti vahvasti esiin aitouden: ”*Aitous sillä tavalla, että matkailijalle syntyy kuva, että hän tulee ikään kuin perheen luo kylään, tervetuloa meille. Ei tarvitse osata kaikkia kieliä, pyykitkin voi olla narulla. Se on aito paikka. Perusasiat pitää olla kunnossa eli pysytään aikataulussa, ruoka on hyvää ja turvallista ja kaikki ne asiat, mitkä ovat tärkeitä, pelaavat: parkkialue on kunnossa, takit mahtuvat naulaan ja ylipäänsä kaikki sujuu nätisti. Kun matkailijan silmillä ajattelee, niin yksinkertainen ja aito ovat perusasioita porofarmilla, ruoka on hyvää perusruokaa talon tapaan. On hyvä, jos isäntä tai emäntä kertoo ruoasta ja vaikkapa vanhoista tavoista.*” Myös käsityötuotteissa tulee näkyä aitous ja rehellisyys. Kun tuote on tehty käsin ja vanhojen perinteiden mukaisesti, sen pitää näkyä myös hinnassa. Käsityöt ovat osa porotilamatkailua ja laatuotteille on uskallettava laittaa oikea hinta. Poron kokonaisvaltainen käyttö (luu, sarvet, nahka) koriste- ja käyttöesineiksi edellyttää myös tuotekehittelyä, muotoilun osaamista, soveltuvaa teknologiaa sekä kustannusten ja hinnoittelun hallintaa.

Mitä porotilamatkailu tarjoaa matkailijoille?

Valinnanvaraa löytyy. Porotilavierailut koostuvat erilaisista ja eripituisista ohjel-

makokonaisuuksista riippuen paljolti asiakkaista ja heidän toivomuksistaan. Tarjolla on poroajeluita muutaman 100 metrin pyrähdyksestä usean kilometrin safareihin. Kesällä voidaan tehdä esimerkiksi takkapororetkiä. Moni tämän päivän matkailija haluaa vierailullaan tehdä myös itse jotain ja ”osallistua”. Tekemistä voi olla porojen ruokinta, osallistuminen porotöihin, käsityöt eli askarrellaan omin käsin matkamuuisto itselle tai tuliaiseksi. Poro tarjoaa hyvän materiaalin. Perheen ja suvun perinteet ovat matkailijoista mielenkiintoisia. Kiinnostus on herännyt myös tarinoita, vanhoja tapoja sekä pelejä ja leikkejä kohtaan. Myös alueen kulttuuri, paikan historia ja esineistö kiinnostavat, samoin entisaikojen ”persoonat”. ”Lapin kasheet” ovat myös yleisiä ja tilat pyrkivät tekemään niistä oman näköisensä. Joskus vieraan onnistuu päästä seuraamaan myös poroerotusta.

Hyvä ruoka on tärkeä matkailijalle

Porotilavierailuun kuuluu usein myös ruokailu, joka on joko kodassa tai yrityksen ruokailutiloissa. Hyvä ruoka ja viihtyisä ympäristö luovat usein pohjan muistorikkaalle elämykselle. Paliskuntain yhdistyksen toimistopäällikön Matti Särkelän mielestä poronliha on todellista gourmet-ruokaa. Tälle toteamukselle on nyt pohjana myös EU:n tunnustus: Lapin poronlihalle keväällä 2009 saatu suojattu alkuperänimitys (SAN). Tämä nostaa entisestään poronlihan arvoa, se ei ole mikään bulkkituote, vaan aito pohjoisen herkkä. Ruoankin suhteen asiakkaat ovat yhä kiinnostuneempia

aidoista perinteisistä tuotteista. Herkullisia matkailijalle uusia makuja maistellaan matkoilla. Matkailijat haluavat yhä useammin tietää myös, missä ja miten heidän ostamansa elintarvikkeet on valmistettu.

Ruokailun design on tärkeä eli koko ruokailutapahtuman tulee olla laadukas ja turvallinen. Ruokailutapahtuma tulee suunnitella ja toteuttaa laadukkaasti, raaka-aineet tulee valita huolella ja ruoka valmistaa hyvin. Lisäksi ruokailutilan pitää olla siisti ja turvallinen, sisustuksen ja kattausvälineiden olla asialliset. Kattauksen tulee tarjota myös silmänruokaa. Henkilökunnan asusteillakin on oma tärkeä roolinsa. Hygienian merkitys on entisestään kasvanut eikä sitä voi liikaa painottaa. Asiakkaille siitä ei erikseen puhuta, vaan asiakkaan täytyy voida luottaa siihen, että kaikki on hänen parhaakseen tehty. Poronliha on avaintekijä, lisäksi muutkin ateriaan kuuluvat raaka-aineet tulisi mahdollisuuksien hankkia omalta alueelta. Ruoka ja raaka-aineet on hyvä esitellä syöjille. Ruokailuun kuuluu usein myös tarinointi: suvun tai alueen vanhat perinteet ja ruokareseptit lisäävät aitoutta, myös yrtit kiinnostavat, samoin entisajan uskomukset ja kansanparannus. Ruokailun muistoksi on mukava saada vaikkapa poronkärityksen valmistusohje mukaan.

Lapin maaseutuohjelmassa Maa Pon-tevassa todetaan: ”*Laatuajattelun eteenpäin vieminen porotalouden koko verkostossa on yksi porotalouden lähitulevaisuuden keskeisimmistä tehtävistä. Poronlihan jatkojalostaminen erikoistuotteiksi edellyttää jalostuksen kehittämistä erityisesti tuottajalle vaihtoehtoja ja lisäarvoa tuottavalla tavalla sekä asiakaslähtöistä tuotekehittelyä ja markkinointiosaamista.*”

Porotilamatkailun tulevaisuus?

Ennustaminen on vaikeaa. Tällä hetkellä on taantuma eikä sen kestoja tai vaikutuksia tiedetä. Porotilamatkailuyrittäjät ovat todenneet, että nyt on paras aika panostaa koulutukseen ja yritysten toiminnan kehittämiseen. Lapin yliopisto hallinnoi kolmeportaista porotilamatkailun laadun kehittämiskokonaisuutta, joka käynnistyi vuonna 2006. Meneillään oleva kolmevuotinen hanke kestää vuoden 2011 marraskuun loppuun saakka ja mukana on Porotilamatkailu ry:n 26 jäsenyritystä eri puolilta poronhoitoaluetta. Hankkeen punaisena lankana on turvallisuus. Hankekokonaisuuden rahoittaja on Lapin TE-keskuksen maaseutuosasto. Avainyhteistyökumppani on Paliskuntain yhdistys.

Tutkimus

Sekä porotilamatkailuyrittäjät, Paliskuntain yhdistys ja eri yhteistyötahot painottavat tutkitun tiedon tarpeellisuutta ja tärkeyttä. Sitä tarvitaan sekä porotilamatkailun että porotalouden kehittämiseen. Asiakastytyväisyysmittaukset antavat paljon tietoa siitä, mitä mieltä asiakkaat ovat porotilamatkailuyritysten palveluista. Kehittäminen tarvitsee myös riittävästi tutkittua tietoa siitä, mitkä tulevaisuuden asiakkaiden odotukset ovat. Näin voidaan kehittää heille oikeanlaisia poroon liittyviä ohjelmalveluita ja tuotteita huomioiden erilaisten matkailijoiden toivomukset ja tarpeet. Kansainvälisten tutkimusten mukaan matkailijat kiinnittävät entistä enemmän huomiota laatuun, turvallisuuteen ja ympäristöasioihin, samoin paikallisuus

kiinnostaa. Tärkeää on saada tietoa porotilamatkailun taloudellisista vaikutuksista kerrannaisvaikutuksineen. Syytä on myös tutkia poron imagon vaikutus ja arvo poronhoitoalueella, mutta myös koko Suomessa, poroahan käytetään logona yllättävän paljon alueilla, joilla poroa ei edes ole. Poro tulee myös ottaa huomioon Suomen matkailustrategiassa. On syytä tiedostaa uhkatekijät ja pyrkiä torjumaan niitä. Mitä tehdään, jos ei saada riittävästi nuoria jatkamaan yritystoimintaa tai heitä ei kiinnosta työnteko porotilamatkailuyrityksissä? Mitä vaikuttaa aitouteen, jos rakennetaan teennäisiä porotilamatkailutiloja, joissa ei ole porotalouden asiantuntemusta eikä osata kouluttaa ja käsitellä poroja? Uhkatekijöitä leijuu ympärillä varsin paljon. Mitä seuraamuksia tulee, jos ulkomaisten matkailijoiden kysyntä laskee rajusti? Miten varaudutaan eläintauteihin, joiden seuraukset voivat olla kohtalokkaita? Miten vaikuttavat suuret kaivoshankkeet, ratasuunnitelmat, ydinvoimala jne? Niillä on muun muassa luonnonarvoihin suuri imagollinen vaikutus. Tutkittu tieto auttaa avaamaan monia kysymyksiä ja tarkastelemaan asioita monipuolisemmin ja kriittisemmin. Uhkakuvat tulisi tunnistaa ja tehdä niiden avulla kattava riskianalyysi.

Monipuolinen tutkimus edesauttaa suunnittelu- ja kehittämistyötä tuottamalla porotilamatkailuyritysten ohella tietoa poronhoitoalueen muille yrittäjille, päättäjille, rahoittajille, kehittäjille ja kouluttajille. Myös valtakunnan tason päättäjille tutkittu tieto on tärkeää. Porotilamatkailu tuo etua myös kyliin ja kuntiin. Matkailun kasvun myötä tarvitaan uusia työntekijöitä ja ostetaan oman

kunnan yrittäjien ja käsityöläisten tuotteita ja palveluita. Nykyisen työvoiman jäädessä eläkkeelle on tärkeää innostaa alueen nuoria yrittäjiksi. Porotilamatkailun kehitys vaikuttaa myönteisesti myös eri paliskunnissa lisäämällä porotalouden arvostusta ja tuomalla lisätuloja. Porotilamatkailu vaikuttaa myönteisesti myös poronlihan jalostukseen ja myyntiin.

Poronhoitoalueella on varsin paljon negatiivista suhtautumista poroon ja se nähdään usein eräänlaisena häiritteijänä. Matkailu on koko poronhoitoalueella merkittävä tulonlähde ja työllistäjä. Tutkitun tiedon pohjalta saadaan välitettyä oikeaa ja asiallista tietoa. Tutkitun tiedon pohjalta on helpompi osoittaa poron tuoma rahallinen ja työllistävä vaikutus poronhoitoalueella sekä imagollinen

hyöty myös koko Suomen matkailuun. Ne lienevät huomattavasti suurempia kuin poron aiheuttamat vahingot. Pari vuotta sitten valmistui tutkimus, jossa neljän Suomelle tärkeän matkailumaan eli Saksan, Englannin, Ranskan ja Alankomaiden ihmisiltä kysyttiin, mitkä asiat heillä välittömästi tulevat mieleen, kun he ajattelevat Suomea matkailumaan. Poro oli yksi niistä asioista.

Olkoon tulevaisuuden mottona vaikka seuraava: ”Porotilamatkailun tulee olla trendikäs ja mediaseksikäs sekä asiakkaille että yrittäjille ja työntekijöille”. Tulevaisuuden visiona nähtäköön: ”Suomen poronhoitoalueen porotilamatkailu on maailmassa ainutlaatuinen brändi, joka tarjoaa asiakkaille aitoja ja unohtumattomia elämyksiä laadukkaasti, turvallisesti ja luontoa kunnioittaen”.



Porot ja poronhoito ovat keskeinen osa Lapin matkailua. Kuva Pertti Sarala.

Saamentutkimus pohjoisten yhteisöjen tulkkina

Anni-Siiri Länsman

Vasta viimeisten vuosikymmenien aikana saamelaiset ovat itse ruvenneet tutkimaan omaa kulttuuriaan ja saamelaisten asemaa valtakulttuurien - Pohjoismaiden ja Venäjän - yhteiskunnissa. Kolmen viimeisen vuosikymmenen aikana Pohjoismaihin on kehittynyt monitieteinen ja monissa eri yliopistoissa toimiva ”saamentutkimuksen akatemia”, joka on verkostoitunut muiden alkuperäiskansojen tutkijoiden ja tutkimuslaitosten kanssa. Saamentutkimusta tekevät niin saamelaiset kuin ei-saamelaiset tutkijat. Esittelen tässä kirjoituksessa saamentutkimuksen keskeiset instituutiot, tutkimusalueet ja tulevaisuuden haasteet.

Saamentutkimuksen keskuksat

Saamentutkimuksen voi sanoa saaneen virallisesti alkunsa vuonna 1973, kun Norjan Koutokeinon perustettiin saamelaisten oma tutkimuslaitos, Pohjoismaisen saamelaisinstituutti. Vuonna 1989 Koutokeinon perustettiin myös pääasiassa saamenkielisiä luokanopettajia, ja lastentarhanopettajia kouluttava saamelainen korkeakoulu, *Sámi allaskuvla*. Saamelaisinstituutti liitettiin korkeakouluun vuonna 2005.

Saamelaisten ensimmäisen oman tutkimuslaitoksen, Pohjoismaisen saamelaisinstituutin, ohjelmaan kuului perinteisen

kielentutkimuksen lisäksi elinkeinoelämän, ympäristön ja oikeuksien tutkimus. Viime vuosikymmeninä saamentutkimus on laajentunut uusille alueille kuten arkeologiaan ja historiaan sekä sosiaalitieteisiin ja kulttuurintutkimukseen.

Pohjoismaiden pohjoiset yliopistot ovat panostaneet viimeisien vuosikymmenien aikana näkyvästi saamentutkimukseen. Tromssan yliopisto perusti vuonna 1990 Saamen tutkimuksen keskuksen, joka koordinoi Tromssan yliopiston eri tiedekunnissa tehtävää saamentutkimusta. Keskus onkin Sámi allaskuvlan lisäksi Norjassa tehtävän saamentutkimuksen päätoimija. Tromssan yliopisto ei ole kuitenkaan siirtänyt vastuuta saamentutkimuksesta Saamen tutkimuksen keskukselle, vaan kaikkien tiedekuntien on osaltaan huolehdittava siitä. Uusimpia tulokaita saamentutkimuksen kentällä on monitieteinen terveystutkimus, jota varten Tromssan yliopistoon on perustettu oma keskus.

Ruotsissa Uumajan yliopistoon perustettiin humanistisen tiedekunnan saamen kielen ja kulttuurin tutkimus- ja opetusvirkojen lisäksi erillinen Saamentutkimuksen keskus vuonna 2000. Myös Uppsalan yliopistossa on perinteisesti tutkittu saamen kieltä ja kulttuuria.

Suomessa Oulun yliopiston saamen kieleen ja saamelaiseen kulttuurin opetukseen ja tutkimukseen keskittyvä

Kirjoittaja on Oulun yliopiston Giellagas-instituutin johtaja.

Giellagas-instituutti, aloitti toimintansa 2001. Instituutilla on valtakunnallinen vastuu saamen kielen ja saamelaisen kulttuurin ylimmästä opetuksesta ja tutkimuksesta Suomessa. Saamen kieltä ja kulttuuria on opetettu ja tutkittu Oulun yliopistossa suomen kielen laitoksella jo 1970-luvulta lähtien.

Myös Lapin ja Helsingin yliopistoissa tehdään saamentutkimusta. Lapin yliopistolla on alkuperäiskansojen ja saamen tutkimuksen toimisto ja Helsingin yliopistossa on pitkät perinteet saamelaisiin liittyvän tutkimuksen teossa. Venäjällä ei ole saamentutkimuksen keskittyvää laitosta, mutta esimerkiksi Kuolan tiedekeskuksessa tehdään jonkin verran myös saamelaisiin liittyvää tutkimusta.

Saamentutkimukset rahoitus

Saamentutkimuksella on Norjassa poikkeuksena muista Pohjoismaista myös omat rahoituskanavansa. Norjan tutkimusneuvostolla (The Research Council of Norway; www.forskningsradet.no) on ollut vuodesta 2001 lähtien erillinen saamentutkimusohjelma, jonka kautta jaetaan rahaa norjalaisten yliopistojen ja tutkimuslaitoksen tekemälle saamentutkimukselle. Vaikka päähakijoiden on oltava norjalaisia instituutioita, ohjelma kehottaa saamentutkimusta verkostoitumaan sekä pohjoismaisten saamentutkimusta tekevien tahojen kanssa että laajemminkin kansainvälisesti.

Varoja myönnetään myös saamen kielen kehittämiseen tiedeviestinnän kielenä: Tromssan yliopisto ja *Sámi allaskuvla* julkaisevat ohjelman tuella saamenkielistä referee-julkaisua *Sámi*

diedalaš áigečála, josta tähän mennessä on ilmestynyt seitsemän numeroa. Saamenkielisiä väitöskirjojakin on tehty jo muutama: kolme Oulun yliopiston Giellagas- instituutissa ja yksi Tromssan yliopistossa.

Vuosille 2007-2017 saamentutkimukseen on varattu vajaa 100 miljoonaa Norjan kruunua. Tutkimusohjelmalla on pääosin pohjoismaiden saamelaisista koostuva toimikunta, joka päättää rahojen jaosta.

Tutkimusohjelmalla on kuusi pääteemaa, jotka on valittu ensimmäisen ohjelman (2001-2006) arvioinnin pohjalta. Teemat ovat:

- (Saamen) kieli, perinteinen tieto, suullinen perinne ja kirjallisuus
- Kulttuuri-ilmaisut
- Demografia ja väestönkehitys
- Elinehdot ja elämänlaatu
- Lapset ja nuoret – kasvuedot ja itseilmaisuus
- Resurssit ja oikeudelliset olot
- Modernin saamelaisen yhteiskunnan rakentaminen

Ohjelma painottaa eri saamen kielten ja niiden aseman tutkimisen lisäksi erityisesti saamelaisnuorten ja -lasten elinolojen ja elämänlaadun tutkimusta. Koska saamelaiset yhteisöt ovat olleet viime vuosikymmeninä nopean muutoksen kourissa, on tärkeää ymmärtää miten nuoret ja lapset ovat selvinneet muutoksesta ja miten he näkevät tulevaisuutensa saamelaisina.

Myös modernin saamelaisen yhteiskunnan rakentamisprosessi, johon liittyy luonnonresurssien käyttö ja oikeudelliset kysymykset, nähdään strategisesti tärkeänä tutkimuskohteena. Saamelaisiin yhteisöihin on viime vuosikymmeninä

syntynyt lainsäädännön perusteella uusia yhteiskunnallisia instituutioita, kuten esimerkiksi vaaleilla valitut saamelaiskäräjät Suomeen, Ruotsiin ja Norjaan sekä saamelaiseen opetussuunnitelmaan perustuvat koulut tai saamenkieliset luokat. Näiden uusien instituutioiden toimintaa ja vaikutuksia niin saamelaiseen kuin valtaväestöjen yhteisöihin ei kuitenkaan ole tutkittu systemaattisesti.

Koska saamelaiset ovat näihin päiviin saakka ollut ”historiaton kansa”, painottaa ohjelma myös saamelaisten menneisyyden tutkimuksen tärkeyttä. Vaikka saamelaisten historian tutkimiseen ohjataan ohjelman kautta varoja, vie pitkän aikaa ennekuin saamelaisten esihistorian ja historian tutkimus on samalla tasolla valtaväestöjen menneisyyden tutkimuksen kanssa.

Suomeen ja Ruotsiin on pyritty saamaan vastaava tutkimusohjelma, mutta sellaista ei toistaiseksi ole edes näköpiirissä. Suomessa on joissakin keskusteluissa esitetty, että Suomen Akatemia voisi suunnata jonakin vuonna varoja saamentutkimukseen erillisen saamelais-teemoihin keskittyvän tutkimusohjelman kautta. Vaikka konkreettisia toimia ei vielä ole saatu aikaan, on keskustelua omasta pohjoismaisesta saamentutkimusohjelmasta syytä jatkaa. Muun muassa valmisteilla oleva pohjoismainen saamelaissopimus tulee toteutuessaan yhdentämään pohjoismaista saamelaispolitiikka ja saamelaisyhteisöjä: myös tutkimusyhteistyön

tulee olla samoilla linjoilla.

Saamentutkimuksen rooli ja saamentutkijan positio

Saamelaisen akatemian ja saamentutkimuksen suhde yhtäältä saamelaisiin yhteisöihin ja toisaalta valtayhteiskuntaan on jossain määrin jännitteinen. Tutkijoiden piirissä keskustellaan muun muassa siitä, tuleeko saamelaisen tutkijan osallistua aktiivisesti saamelaisen yhteiskunnan rakentamiseen vai onko tehtävä pesäero saamelaisen nyky-yhteiskunnan poliittisiin elimiin ja yhteiskunnallisiin liikkeisiin, ja näin asetettava yhteisön ”ulkopuolelle”, jotta voi harjoittaa kriittistä saamentutkimusta. (ks. esim. Kuokkanen 2008; Porsanger 2008).

Vastakkain asetetaan usein myös valtayhteiskunnan ja saamelaisyhteisöjen tarpeet. Vahvat vaatimukset alkuperäiskansojen yhteisöjä hyödyttävästä tutkimuksesta ovat vastareaktioita sille, että alkuperäiskansoja, saamelaiset mukaan lukien, koskeva ns. lappologinen tutkimus on vuosisatoja ollut yksipuolisesti enemmistöjen tekemää ja hyödyttänyt enemmistöyhteiskuntien tiedontarvetta alkuperäiskansoista.¹

Rajankäynti sisäpuolella ja ulkopuolella olon ja aktivistin / tutkijan roolin välillä on tuttua myös muiden alkuperäiskansatutkijoiden keskuudessa: aiheesta käydään vilkasta keskustelua. Usein vaatimuksena on, että tutkijoiden on oltava aktiivisia

¹ Suomessa saamelaisesta näkökulmasta tehtävää tai saamelaisen näkökulman huomioon ottavaa tutkimusta kutsutaan usein saamentutkimukseksi erotuksena perinteiseen, ulkopuolisten tekemään tutkimukseen, lappologiaan (Lehtola 2005a; Hirvonen 1999). Saamentutkimusta tekevät niin saamelaiset kuin ei-saamelaisetkin tutkijat. Nykytutkijasukupolvet alkavat kuitenkin pikkuhiljaa tunnustaa lappologien työn arvon: valtava määrä saamelaisten kulttuuriperintöä on koottu kirjoihin ja kansiin, ja suuret määrät saamelaisiin liittyvää autenttista tutkimusmateriaalia odottaa tutkijoita erilaisissa arkistoissa. Lappologien töiden hyödyntäminen ja uudelleenarviointi saamelaisesta näkökulmasta on vasta tuloillaan.

toimijoita yhteiskunnallisessa keskustelussa ja projekteissa, jotka tähtäävät epäkohtien korjaamiseen ja yhteiskunnalliseen muutokseen. Toisaalta on pyrittävä luomaan omaan kulttuuriin pohjautuvien tietojärjestelmien ja käytänteiden mukaista metodologiaa (esim. Mihesuah 1998; Tuhiwai-Smith 1999.)

Pohjois-Amerikan alkuperäiskansoihin kuuluva sosiologi Duane Champagne (1998, 184) muistuttaa kuitenkin, ettei kaikki alkuperäiskansatutkimus voi lähteä yhteisöjen tarpeista, vaan myös laajempien tieteellisten intressien on annettava vaikuttaa tutkimusongelmien muotoiluun. Hänen mukaansa tutkijoiden on kuitenkin kunnioitettava alkuperäiskansayhteisöjen tahtoa, jos ne kieltäytyvät antamasta lupaa joidenkin tiettyjen asioiden tutkimiseen.

Saamentutkimusta tekevään tutkijaan kohdistuu siis monenlaisia odotuksia. Saamelainen yhteiskunta odottaa, että tutkimus hyödyttäisi saamelaista yhteisöä ja että valittu näkökulma olisi yhteisön sisäinen näkökulma. Laajempi tiedeyhteisö taas edellyttää kansainväliseen tieteelliseen keskusteluun osallistumista, jolloin saamelaisen yhteisön tarpeet jäävät helposti toissijaiseksi. Tavoitteena tulisi olla molempien vaatimusten täyttäminen pitkällä aikajänteellä.

Saamentutkimus ja sen esiin nostamat kysymykset ja keskustelut ovat haaste myös valtayhteiskunnille. Koska saamelaisten oikeutta itsemääräämiseen ei enää nykyään kyseenalaisteta, olisi perin kummallista jos saamelaisten tutkijoiden tekemää saamentutkimusta ei tunnustettaisi relevantiksi tiedoksi. Omaehtoinen tutkimus kun on osa kansakunnan oikeutta hoitaa itse omia asioitaan. Saamentut-

kimuksella alkaa olla yhteiskunnallista painoarvoa vasta sitten, kun kaikki pohjoismaat alkavat Norjan tavoin rahoittaa saamentutkimusta keskitetysti ja luoda saamentutkimukselle saamelaisten yhteisöjen näkökulman huomioon ottavaa tutkimusstrategiaa.

Ulkopuolisten tekemä tutkimus ja valtayhteiskuntien media tulevat aina olemaan valta-asemassa suhteessa saamelaisten tutkijoiden tekemään tutkimuksen ja tutkimustulosten julkistamiseen. Veli-Pekka Lehtolan mukaan (2005a) erityisesti niissä tilanteissa, joissa on kysymys yhteiskunnallisista ristiriidoista ja konflikteista, saamelaisten asiantuntijuus pyritään mitätöimään ja jääväämään. Koska tiedontuotanto liittyy olennaisesti yhteiskunnalliseen vallankäyttöön, jää saamentutkimuksen ongelmaksi edellä esitettyjen, välillä ristiriitaisten paineiden, lisäksi se, kenen tietoa ja asiantuntemusta pidetään arvossa, kun todellisia päätöksiä tehdään.

Kirjallisuus

Champagne, D. 1998. *American Indian Studies is for everyone*. Teoksessa: Mihesuah, D.A. (toim.), *Natives and Academics. researching and writing about American Indians*. University of Nebraska Press, 181-199.

Hirvonen, V. 1999. *Saamenmaan ääniä: saamelaisen naisen tie kirjailijaksi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Kuokkanen, R. 2008. *Sámi Higher Education and Research: Toward Building a Vision for Future*. Teoksessa: Minde, H. (toim.), *Indigenous Peoples: Self-de-*

termination, Knowledge, Indigeneity. Eburon Delft, 267-288.

Lehtola, V.-P. 2005a. Saamelaiset itse tutkimuksen tekijöiksi. Virkaanastujaispuhe. Kaltio 2/2005, Oulu.

Lehtola, V.-P. 2005b. *Oulu universitehta sámegiela oahpabusa guovddáš Suomas*. Teoksessa: Länsman, O. (toim.), *Ja de Giellagas rátkkii sierra. Sámegiella ja sámiid kultuvra 35 jagi Oulu universitehtas*. 35 years of teaching Saami language and culture at the University of Oulu. Publications of the Giellagas Institute nro 5, 20-37.

Mihesuah, D.A. (toim.) 1998. Natives

and Academics. Researching and writing about American Indians. University of Nebraska Press.

Porsanger, J. (toim) 2008. *Sáme- ja álgoálbmotdutkaná etihkeka: seminára ráporta, Kárašjohka 23.-24.10.2006*: report from a seminar in Kárašjohka Norway, November 23-24 2006. *Sámi Instituhhta, Kárašjohka*.

Tuhiwai-Smith, L. 1999. Decolonizing Methodologies. Research and Indigenous Peoples. Zed Book Ltd., London & New York, University of Otago Press, Dunedin.

OULUN YLIOPISTO 

MONITIEISTÄ OSAAMISTA POHJOISEN IHMISEN JA YMPÄRISTÖN HYVÄKSI

Thule-instituutti on Oulun yliopiston tutkimuskeskus, joka harjoittaa korkeatasoista tutkimusta ja kansainvälistä tutkimusyhteistyötä yliopiston pohjoisuus ja ympäristö -painoalalla.

Instituutin monitieteisten tutkimusohjelmien teemat ovat globaalimuutos pohjoisessa, pohjoinen maankäyttö ja maanpeite sekä sirkumpolaarinen terveys ja hyvinvointi. Lisäksi instituutissa toimii ympäristötekniikan kehittämisohjelma sekä tutkimuskokonaisuus, jossa tutkitaan ihmisen ja ympäristön välistä suhdetta pohjoisessa ympäristön muuttuessa. Instituutissa tehdään myös ympäristö- ja luonnonvaratalouden tutkimusta.

Oulangan tutkimusasema Kuusamossa tarjoaa modernin tutkimus- ja koulutusympäristön tutkijoille ja opiskelijoille sekä kurssien ja seminaarien järjestäjille.


THULE
INSTITUTE

thule.oulu.fi

Maakuntalehti Lapin ja lappilaisten asialla

Antti Kokkonen

Sanomalehti on yhdistelmä liiketoimintaa ja idealismia. Liiketoiminta on ollut pitkään alisteista varsinaiselle lehden olemassaolon syyllä. Kannattavalla liiketoiminnalla on voitu turvata se, että voidaan jatkaa toimintaa ja ajaa sitä aatetta tai ideaa, mitä varten lehti on perustettu.

Monet maakuntalehdet syntyivät Suomeen edistämään kansallisuusaatetta. Oli idea Suomesta, itsenäisestä Suomesta. Nuorsuomalaiset lehdet, kuten Päivälehti (Helsingin Sanomat) ja oululainen Kaleva ovat tällaisia 1800-luvun lopulla syntyneitä lehtiä.

Lappiin kaikki tulee vähän viiveellä

Lapin Kansa syntyi jo itsenäistyneeseen Suomeen ja vuosi oli 1928. Taustalla oli vahva aate. Maakuntien miehet Rovaniemeltä ja Kemijärveltä halusivat oman, vahvan tiedotuskanavan. Lehti oli voimakkaasti sidoksissa maalaisliittolaiseen aatteeseen. Tavoitteena oli tietysti maan pohjoisimman osan väestön etujen ajaminen, sen puolesta puhuminen.

Vuonna 1958, vuotta ennen kuin Lapin tutkimusseura perustettiin, Maalaisliiton ja Lapin Kansan yhteistyö katkesi. Lapin Kansa toimi eduskuntavaalien ehdokasasetteluun liittyvissä kysymyksissä vastoin maalaisliiton johdon näkemyksiä. Siihen aikaan puoluelehden lieka oli lyhyt.

Puoluesihteri Arvo Korsimo ja sil-

Kirjoittaja on Lapin Kansan päätoimittaja.

loin jo presidenttinä ollut Urho Kekkonen suuttuivat tästä ja Lapin Kansa sai tavallaan potkut keskustan äänenkannattajuudesta. Siitä lähtien lehti on ollut sitoutumaton. Kuulopuheiden mukaan Kekkonen jopa sanoi, että ei anna yhtään haastattelua ja hänen uhotaan kertoneen, että Lapin Kansa ei pian ole elävien joukossa.

Lehti joutui luopumaan poliittisesta aatteesta, jonka varaan se oli syntynyt ja rakentunut.

Mitä sitten tuli tilalle?

Vastaus on Lappi.

Perimmäinen tehtävä maan pohjoisimman osan väestön etujen ajamisesta jäi jäljelle. Lehdelle jäi tehtäväksi olla koko Lapin äänitorvi. Lapin ihmisten ja elämisen ehtojen puolustaminen on siitä lähtien ollut se aate, jonka varassa lehteä on tehty.

Aivan suureksi onnettomuudeksi potkut puolueesta eivät Lapin Kansalle muodostuneet. Maalaisliitto sai omat kriitikkonsa, vennamolaisuus nousi – onko tässä ajassa jotain yhteistä? – ja se toimi sitoutumattoman Lapin Kansan hyväksi. Maalaisliittokriittinen porukka halusi sitoutumattoman lehden. Pohjolan Sanomat kärsi osin puoluetäustasta. Jopa monet vasemmistolaiset lappilaiset luopuivat Kansan Tahdosta ja siirtyivät maakunnan uutisia kertovan sitoutumattoman lehden, Lapin Kansan lukijoiksi.

Mikä Lappi on, ja mikä siitä voi tulla?

Lapin Kansalle Lappi on ollut alusta lähtien vahva voima. Siitä on voitu ammentaa se idealismi, syy ilmestyä, olemassaolon oikeutus.

Lehti on julistanut puolustavansa Lapin etua henkeen ja vereen. Se on usein helpompi luvata juhlapuheissa kuin toteuttaa käytännössä. On toki asioita, joissa on yksikäsitteinen Lapin etu. Esimerkiksi paikka missä nyt olemme, Lappiin 30 vuotta sitten taisteltu yliopisto tai joku muu valtion virasto ovat kiistatta koko Lapin etu. Jopa silloin voidaan maakunnan sisällä kinastella siitä, mikä on oikea sijaintipaikka maakunnassa. Rovaniemi ja Kemi ovat monessa Lapin kehittämiseen liittyvässä asiassa löytäneet toisensa eri puolelta pöytää.

Yleensä Lapin etu on kuitenkin vaikea määrittellä. Mikä on esimerkiksi Lapin etu metsähakkuissa? Se riippuu täysin siitä, keneltä täällä kysyy. Sama pätee Vuotoksen altaan rakentamiseen tai Soklin kaivoksen avaamiseen. Ei ole yhtä Lapin etua, vaan monia erilaisia intressejä, monia etuja.

Se on valtava haaste sanomalehdelle, joka julistautuu koko Lapin etujen ärhäkäksi puolustajaksi. Lapin etua ei voi määrittää yksittäisten suurhankkeiden kautta eikä se löydy maankäyttöön liittyvistä kiistoista. Oikeaa Lapin etua pitää etsiä syvempää.

Mikä Lappi on ?

Lapin etua haettaessa, maakuntaa kehitettäessä Lappi on vielä liian usein:

- Eripurainen, kun pitäisi puhaltaa yhteen hiileen

- Hierarkinen, kun pitäisi toimia verkostoituneesti
- Sulkeutunut, kun pitäisi olla avoin
- Reaktiivinen, kun pitäisi olla proaktiivinen
- Odottava, ruikuttava ja valittava, kun pitäisi keskittyä omaan tekemiseen
- Passiivinen, kun pitäisi olla aktiivinen
- Ahdasmielinen, kun pitäisi olla suvaitsevainen
- Kateellinen, kun pitäisi olla kannustava
- Taaksepäinkatsova, kun pitäisi katsoa eteenpäin
- Kabinetteihin sulkeutuva, kun pitäisi toimia julkisesti
- Kädestä suuhun elävä, kun pitäisi nähdä tulevaisuuden strategisia mahdollisuuksia.

Kukaan ulkopuolinen ei Lappia pelasta, ei valtio eivätkä suuryritykset. Sen tekevät vain lappilaiset itse. Lapin etu on se, että lappilaiset ottavat kohtalonsa ja tulevaisuutensa selkeästi omiin käsiin.

Se vaatii uutta ajattelua ja toimintakulttuuria. Tuoreena Lapin paluumuuttajana olen vakuuttanut siitä, että täällä on tarvittavaa uutta ajattelua. Se pitää vain määrätietoisesti jalkauttaa politiikkaan ja koko Lapin väestön keskuuteen.

Sanomalehden rooli on tässä tärkeä. Teemme Lapin Kansassa parhaamme, jotta onnistuisimme vahvistamaan lappilaisten itsetuntoa ja kannustamaan lappilaisia tässä työssä.

Mikä Lapista sitten voi tulla ?

Siitä voi tulla itsetuntoinen, innovatiivinen, omat vahvuudet hyödyntävä, verkostomaisesti toimiva, vireä ja taloudellisesti toimelias maakunta.

NILA – nuorten ideoiden Lappi

Anne Kenttäkumpu

Lapin liitossa on toteutettu vuoden 2009 ajan nuorille suunnattu NILA – nuorten ideoiden Lappi -hanke. Hankkeen tarkoitus on saada esiin nuorten omia kehittämideoita ja auttaa nuoria valmistamaan ideoistaan hankkeita. Tavoitteena on myös yhdistää ideat ja toteuttajat sekä löytää tapa aktivoida nuoria osallistumaan luontevasti maakunnan kehittämiseen.

Hanke on jatkoa Lapin liiton Nuorten Lappi -projektille, joka tuki uusien paikallislähtöisten vetovoimatekijöiden löytämistä ja esilletuontia nuorten omien tarinoiden, lappilaisten menestyjien, positiivisten esikuvien, imagotutkimuksen ja mediayhteistyön avulla.

Nuoret tulevaisuuden voimavara

Nuoret ovat yksi Lapin maakuntaohjelman 2007-2010 kärkiteemoista. Nuorten asioilla on uudenlaista nostetta ja merkitystä, mikä ilmenee alueiden välisenä kilpailuna osaavasta nuoresta työvoimasta ja uusista muuttajista. Kiristyvässä alueiden välisessä kilpailussa Lapilla on kaikki mahdollisuudet olla nuorisomyönteinen ja imagoltaan vetovoimainen maakunta. (Lapin liitto 2006.)

Maakuntaohjelmaa 2007-2010 varten laadittiin vuonna 2005 maakunnallinen nuorten ohjelma (Lapin liitto 2005), jonka pääkysymyksenä oli, miten nuorten

elinoloja ja tulevaisuuden näköaloja voidaan kehittää niin, että nuoret viihtyvät ja menestyvät Lapissa. Yhtenä keskeisenä ongelmana on muuttoliikkeen ja syntyvyyden vähenemisen aiheuttama nuorten ikäluokkien pieneneminen. Aktiivisesti liikkuvat nuoret 15-29 -vuotiaat ovat olleet suurin Lapista muuttaneiden ryhmä. Maakuntaohjelmassa ja nuorten ohjelmassa nähdään, että nuorten hyvinvointi, viihtyminen ja menestyminen Lapissa on maakunnan menestymisen ehto. Nuoria tulee kuunnella heihin liittyvissä asioissa. Perustan tälle luo nuorisolaki, jonka mukaan nuorille tulee järjestää mahdollisuus osallistua paikallista ja alueellista nuorisotyötä ja -politiikkaa koskevien asioiden käsittelyyn (Nuorisolaki 27.1.2006/72). Siksi nuoret halutaan mukaan kehittämään alueen vetovoimaa, synnyttämään uutta yritystoimintaa sekä vaikuttamaan monipuoliseen ja vireään ympäristöön. (Lapin liitto 2005.)

Nuorten elinolojen tai nuorisopolitiikan näkökulma on tuotu Lapissa ensimmäisten joukossa omana ohjelmanaan maakunnalliseen suunnitelmaan. Haasteena on kuitenkin sellaisten pysyvien käytäntöjen, rakenteiden sekä toimintakulttuurin synnyttäminen, jossa nuorten kysymyksiä tarkastellaan yhteisesti ja säännöllisesti osana suunnittelutyötä. Toisena haasteena on löytää nuorten tarpeista lähteviä kehittämisideoita ja saada

Kirjoittaja on NILA – nuorten ideoiden Lappi -hankkeen projektikoordinaattori Lapin liitossa.

ne jalostumaan toteuttamiskypsiksi kehittämishankkeiksi. Nuorilla varmasti on hyviä kehittämisideoita, mutta kynnyks suunnitella niistä hankkeita on liian korkea. Euroopan rakennerahastojen projektihaut voivat olla nuorelle outo ja vaikeatajuinen, eikä sellaiseen uskalta ottaa osaa. Siksi nuorten omia hankkeideoita on vaikea löytää. Nuoren on myös hankala saada hankkeidealleen toteuttajia ts. organisaatioita, jotka voivat toimia rahoituksen hakijoina ja hankkeiden hallinnoijina.

Nuoret itse vaikuttamassa

NILA-hankkeessa on vaikuttanut ohjausryhmän lisäksi nuorten työryhmä. Ryhmässä on edustajia Lapin nuorisofoorumista, Lapin korkeakouluista sekä Saamelaiskäräjistä. Työryhmä kokoontuu noin viisi kertaa vuoden aikana. Näin nuoret voivat vaikuttaa nuorille suunnattuun hankkeeseen ideoimalla ja kertomalla omia mielipiteitään hankkeesta ja sen sisällöstä. Tehtävänä heillä oli mm. ideoida nuorille keväällä 2009 järjestetyn hankkeidea-haun tyyli ja ulkoasu niin, että se olisi mahdollisimman helposti lähestyttävä nuorille.

Nuorille suunnattu ideahaku aukesi huhtikuussa 2009 ja kesti kaksi kuukautta. Ideahausta tiedotettiin maakunnallisissa lehdissä, paikallisissa ilmaisjakelulehdissä, Lapin liiton internet-sivuilla ja ideahaun omilla nettisivuilla. Uutta hankkeessa oli myös sosiaalisten medioiden käyttö, kuten Facebook. Sosiaalisella medially tarkoitetaan palveluita, joissa käyttäjät osallistuvat kanavan sisällön luomiseen oman profiilinsa kautta.

Käyttäjät lähettävät sivustolle mm. omia valokuvia, videoita, tarinoita tai perustavat erilaisia ryhmiä ja yhteisöjä (Rongas 2008). Ajatuksena oli tavoittaa nuoret nuorten omalla alueella. Hankkeelle luotiin myös omat nettisivut, jotka suunniteltiin oppilastyönä Kemi-Tornion ammattikorkeakoulussa. Lisäksi ideahausta kampanjointiin Lapin eri oppilaitoksissa ja tiedotettiin Lapin nuorisjärjestöjä.

Ideahakuun saatiin yhteensä kymmenen ideaa, joista nuorten työryhmä valitsi viisi mieleistensä ja teki niistä esityksen ohjausryhmälle. Valinnan perusteena pidettiin ideoiden uutuusarvoa. Ohjausryhmä hyväksyi esityksen ja jatkokehittelyyn pääsivät nuorten työryhmän valitsemat hankkeideat. Nämä viisi ideaa yhdistämällä jatkokehiteltävinä ovat kaksi hienoa nuorille suunnattua hanketta, joissa myös tekijöinä ovat nuoret. Haasteena on ollut mm. se, että nuoret mieltävät hankemaailman monimutkaiseksi ja vaikeasti lähestyttäväksi tai sitten käsitystä siitä, mikä hanke tai projekti on, ei ole. Toiseksi hyvän idean kehittäminen toteuttamiskelpoiseksi hankkeeksi vaatii aikaa. Positiivista on kuitenkin ollut nuorten innostunut asenne sekä halukkuus tehdä yhteistyötä monien eri osapuolten kanssa.

NILA-hankkeen toisena tavoitteena on pohtia, mikä olisi sellainen tapa, jolla nuoret voisivat luontevasti osallistua maakunnalliseen suunnitteluun. Tämä tarkoittaa keskustelua esimerkiksi maakunnan liittojen, nuorisjärjestöjen ja nuorten vaikuttajaryhmien kanssa, millaisia kokemuksia heillä on nuorten osallistumisesta päätöksentekoon. Millaisin keinoin he ovat saaneet nuoret

osallistumaan toimintaansa? Onko nuorille perustettu esimerkiksi erilaisia työryhmiä? Millä tavalla nuoret on työryhmiin valittu? Tulisi myös pohtia uudenlaisia tapoja osallistaa nuoria. Voisiko osallistuminen olla virtuaalista? Näitä kysymyksiä pohditaan myös nuorten työryhmässä, jossa nuoret voivat jakaa omia mielipiteitään. Lopputuloksena tuotetaan esitys siitä, mikä olisi se tapa, jolla nuoret osallistuvat maakuntaohjelman tekemiseen.

NILA-hankkeen perimmäisenä tavoitteena on saada nuoret kiinnostumaan ja aktivoitumaan maakunnan suunnittelu-työhön nuorten omaan kulttuuriin istuvalla tavalla. Maakunnan asiat tuodaan lähemmäksi ja kiinnostavammiksi nuorille, jolloin Lappi olisi heille mahdollisuuksia tarjoava työ- ja asuinpaikka.

Kirjallisuus

Lapin liitto 2005. Maakunnan nuorten ohjelma: Tällainen Lappi me tehdään. [WWW-dokumentti] <http://www.lapinliitto.fi/nuortenlappi/nuortenohjelma/nuortenohjelma.pdf> (Luettu 18.6.2009)

Lapin liitto 2006. Maakuntaohjelma 2007-2010. [WWW-dokumentti] <http://www.lapinliitto.fi/maakuntaohjelma/mkhj20072010.pdf> (Luettu 18.6.2009)

Nuorisolaki 27.1.2006/72, Finlex. Lainsäädäntö. [WWW-dokumentti] <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060072> (Luettu 18.6.2009)

Rongas, A. 2008. Sosiaalinen media oppimisen tukena. Opetushallitus. [WWW-dokumentti] <http://sosiaalinenmedia.googlepages.com/> (Luettu 18.6.2009)



Kuva Matti Mäkiyö

Poron merkitys

Helena Ruotsala

Johdanto

Viime vuosien aikana on ilmestynyt kirjoja, joissa jossitellaan maailman tai Suomen historian tapahtumilla. Tutkijat pohtivat historian käännekohtia tai yksittäisiä tilanteita esittäen niille vaihtoehtoisia kehityskulkuja (Niemi & Pernaa 2005). Mikäli minun pitäisi kirjoittaa artikkeli siitä, miten Lapin olisi käynyt, mikäli poroa ei olisi kesytetty, niin tämä tehtävä olisi melko mahdoton, sillä niin tärkeää osa porolla ja poronhoidolla on pohjoisilla alueilla ollut. Artikkelini otsikko on tarkoituksella monimerkityksellinen; se viittaa poronhoidon tärkeää vuotuisen tapahtumaan, vasojen merkitsemiseen omistajansa merkkiin sekä siihen, mikä tärkeä asema porolla on joko poronhoitajille tai yleensä laajemmin koko pohjoiselle yhteisölle. Tarkoitukseni onkin tässä lyhyessä kirjoituksessa tarkastella poronhoidon merkitystä poronhoitoyhteisön näkökulmasta. Artikkelini perustuu vuonna 2002 tarkastettuun etnologian väitöskirjaani poronhoidon muutoksista Länsi-Lapissa ja Kuolan niemimaalla (ks. Ruotsala 2002)¹. Ennen poron erilaisten käyttömuotojen käsittelyä kerron taustaksi erilaisista poronhoitotavoista ja poronhoidon kokemista sisäisten ja ulkoisten

tekijöiden aiheuttamista muutoksista.

Tunturipeura, josta poro on kesytetty, saapui Lappiin luoteesta Pohjois-Norjan kautta noin 7500-8500 vuotta sitten. Peuran kesyttäminen loi kokonaan uudet elämisen mahdollisuudet, vaikka ihminen olikin elänyt jo pitkään pohjoisessa. Sekä peura että ihminen joutuivat sopeutumaan toisen osapuolen tarpeisiin ja tapoihin kuten peuran vaellusreitteihin. Ihminen oppi hyödyntämään eläimen luontaisia vaistoja ja vuotuisia elintapoja. Eläimet puolestaan saivat vastavuoroisesti suojaa pedoilta. Yhä edelleen poromiehet oppivat tietämään säiden perusteella sen, mistä porot löytyvät, kuten haastatteleman poromies vastasi kysymykseeni porojen ettotoista ennen kesämerkityksiä: *“Ilmoista. Jos aurinko paisto net nousit tunturhin, ja jos oli saje net oli kuusikossa. (---) Ne oli miten sattu, ilmasta se riippu, ruukas. Se haki, mistä tuuli tuli. (---) Net halus siihen tuulhen ku räkää oli paljon”* (TYKL tutkimusarkisto 1.6.27/9).

Vähitellen aikojen kuluessa on syntynyt erilaisia paikallisia muunnelmia poronhoidossa sen sopeutuessa erilaisiin ympäristöihin ja muihin elinkeinoin ja toimijoihin. Syyt löytyvät alueen asutus- ja elinkeinohistoriasta sekä ekologisesta ja sosiaalisesta ympäristöstä.

¹ Poronhoidosta on julkaistu useita väitöskirjoja kulttuurintutkimuksen tai yhteiskuntatieteen näkökulmasta, ks. esim. Tuisku 1999; Heikkinen 2002; Heikkilä 2006; Kortessalmi 1996.

Alun pienet porokarjat käsittäneestä poronhoidosta siirryttiin vähitellen suurporonhoitoon. Se sai alkunsa myöhäiskeskiajalla Ruotsin ja Norjan välisellä tunturiseudulla, jossa peurakannan pientyessä saamelaiset kehittivät paimennukseen ja jutaamiseen perustuvan poronhoidon. Se levisi vähitellen kohti itää, jossa pienitokkainen poronhoito yhdistettynä riistanpyyntiin ja kalastukseen, ja myöhemmin karjanhoitoon, tarjosi elannon. Suomessa kohtaakin monia erilaisia poronhoitotapoja. Suomen pinta-alasta 36 % käsittävä poronhoitoalue on tällä hetkellä jaettu kolmen alueeseen, saamelaisporonhoidon alueeseen, erityisesti poronhoidolle varattavaan alueeseen sekä muuhun poronhoitoalueeseen. Poronhoidon asema elinkeinona, kulttuuriperintönä ja osana kulttuurista pääomaa sekä porojen ja poronhoitajien määrät vaihtelevat eri alueiden välillä, mutta yleistäen voisi sanoa, että poronhoidon merkitys pohjoista kohti mentäessä vahvistuu¹.

Porojen käytön ja poronhoitotekniikan perusteella voidaan erottaa intensiivinen eli voimaperäinen ja ekstensiivinen eli laajaperäinen poronhoito. Intensiivisessä poronhoidossa ihmisillä on läheinen suhde poroeloon, sillä poroja paimennetaan huolellisesti ja rajatulla alueella. Näin porot tottuvat ihmisiin ja poroja on helpompi käsitellä esimerkiksi harjoitettaessa poronlypsyä. Ekstensiivisessä mallissa porot laiduntavat laajalla alueella eikä niiden kontrolli ole niin tiukkaa kuin ensiksi mainitussa. Usein vain paimenet seuraavat tokkaa, joskus vain tiettyinä aikoina ja tietyillä alueilla. Suhde eläinten ja ihmisten välillä on etäisempi. Poronhoidon kannattavuus

perustuu lihantuotantoon ja tuotteiden markkinointiin.

Käytännössä löytyy paljon sekamalleja ja tärkeämpää onkin ihmisen ja eläimen välinen suhde sekä poronhoidon merkitys kuin luokittelu. Esimerkiksi Tim Ingold (1980) jakaa poronhoidon historian sen mukaan, miten poroon on suhtauduttu ja miten sitä hyödynnetty: metsästykseseen, paimentamiseen ja ranching-tyyppiseen lihakarjan hoitoon. Tärkein ero metsästyksen ja paimentolaisuuden välillä koskee ihmisen ja eläimen välisiä ekologisia ja sosiaalisia suhteita. Metsästyksessä eläimiä saalistetaan, kun paimentolaisuudessa suojellaan ja tokkaa kasvatetaan. Eläimistä tuli silloin yksityisomaisuutta, jolloin otettiin käyttöön valikoiva hyödyntäminen teuraiksi. Ranching-tyyppisessä porot vain lihantuotantoa varten. Paimennustyyppisessä poronhoidossa eläimet olivat kesyjä ja ja ranching-tyyppisessä lähes villejä.

Poro on antanut suojaa, turvaa ja ravintoa

Poronhoidon voi sanoa olevan osa pohjoista maailmankuvaa, sillä niin tärkeä merkitys sillä on ollut pohjoisen asukkaiden elämässä. Se on muokannut ihmisten elämää ja elämäntapaa, sillä ihminen joutui elämään ja kulkemaan porojen vuotuiskierron mukaan. Niin asumus, mukana kuljetettava kota kuin jokapäiväinen esineistö sopeutuivat tähän nomadiseen elämäntapaan. Poronahoista saatiin materiaali niin kotaan kuin moniin pukimiin ja esineisiin. Poro ja poronhoito ovat tärkeä osa henkistä kulttuuriperintöä – ne kulkevat muis-

¹ Esimerkiksi porotalouden tilastot kertovat tästä, ks. Poromies 2/2009, 25-28.

titedon mukana sukupolvelta toiselle. Poro on joikujen, satujen ja mytologian aihe. Poronhoidon onnistumisen turvaamiseksi käännyttiin jumalien puoleen ja suoritettiin riittejä.

Poron voi sanoa olleen – tai yhä olevan – osa paikallista sosiaaliturvaa. Poronhoito on pyyntielinkeinojen jälkeen Lapin vanhin elinkeino. Se on mahdollistanut ihmisten toimeentulon ja liikumisen subarktisilla ja arktisilla alueilla, ja sillä on yhä edelleen tärkeä merkitys pohjoisen harvanevien kylien asukkaille. Joko pääasiallisena toimeentulon lähteenä tai merkittävänä sivuelinkeinona poronhoito tarjoaa yhä tänään mahdollisuuden jäädä asumaan pieniin ja ”harmaantuviiin” Pohjois-Suomen kyliin.

Kieli kertoo paljon ympäristöstä, sen resursseista ja käytöstä ja siihen on varastoitunut kulttuurista tietoutta edellisen vuosituhanten ajalta. Poronhoidon asemaa pohjoisen ihmisten elämässä todistaa muun muassa se, että poronhoitosanasto on erittäin rikas ja monipuolinen. Poromiehillä on tarkat nimitykset elonsa yksilöille sukupuolen, iän, sarvien laadun tai asennon, karvan värin tai laadun, ruumiin muodon, luonteenominaisuuksien tai muiden piirteiden mukaan. Nimitykset vaihtelevat jonkin verran poronhoitoalueen eri osissa. Osa suomen kielen poronhoitosanastosta on peräisin peuranpyyntikaudelta, osassa sanastoa on havaittavissa saamen kielen vahva vaikutus. Elinkeino näkyy myös lukuisissa paikannimissä eri puolilla Pohjois-Suomea.

Poroa on käytetty hyväksi monin eri tavoin, joista osa on jo menneisyyttä. Vielä 1960-luvulla poromiehen ja poron välinen suhde oli läheinen, mutta sen jäl-

keen elinkeinorakenteessa sekä itse poronhoidossa tapahtuneiden muutosten vuoksi suhde on etäännytynyt. Moottori-
kelkka syrjäytti ajoporot, mutta poroja taamotaan, kasvatetaan ja opetetaan kilpaporoksi ja matkailun tarpeisiin. Paimennustapojen muututtua porojen kanssa ei olla yhtä tiiviisti tekemisissä kuin ennen. Poron ja ihmisen välinen suhde on uudelleen lähentynyt 1990-luvulta lähtien, sillä useat poromiehet pitävät poroja talvisin ruokintaa varten kodin lähelle rakennetuissa aitauksissa.

Myös tarkoituksensa perusteella poron käyttö voidaan jakaa eri ryhmiin. Poro on kuljettanut sekä ihmisiä että kuormia; se on ollut houkutuseläin peuranpyynnissä; siitä on saatu maitoa, lihaa ja nahkoja. Nahkoja on käytetty niin asumukseen kuin pukimiin sekä monenlaisten tarve-esineiden raaka-aineena. Porot olivat tärkeä veromaksuartikkeli. Poroa on käytetty moniin muihinkin tarkoituksiin. Poro oli pitkään ainoa vetojuhta, jolla kuljetettiin niin heinät kuin muukin rehu ja polttopuut sekä kauppatavarat tiettomien taipaleiden takaa. Pororahdin ajo työllisti väkeä viime vuosisadan alkupuolelle asti, jolloin hevonen syrjäytti poron rahdinajossa (esim. Kortesalmi 1996, 284-300). Tiettömissä kairoissa poro oli myös tärkein talvinen kulkuväline, lumettomana aikana sitä käytettiin kantojuhtana. Sota-aikana poro oli elintärkeä, sillä se pystyi kuljettamaan vaikeissa olosuhteissa ruokaa, ammuksia ja muita varusteita rintamalle sekä sieltä haavoittuneita pois. Toisessa maailmansodassa poroa käytettiin ajok-
kaana molemmin puolin rintamaa. Poroa käytetään edelleen kulkuvälineenä Venäjän pohjoisilla alueilla (kuva 1), kos-



Kuva 1. Porovaljakko Luujärven keskustassa maaliskuussa 1993. Kuvassa on Valeri Jurev sukulaispoikineen. Kuva Helena Ruotsala.

ka moottoriajoneuvoja tai polttoainetta ei ole korkeiden kustannusten vuoksi poromiesten käytössä. Poroa käytettiin myös kyntötöissä.

Poro on ollut myös lihantuottaja, mikä nähdään tällä hetkellä sen pääasiallisena tehtävänä. Kun poromäärät alkoivat 1800-luvun jälkipuoliskolla kasvaa voimakkaasti, poronlihasta ja porontaljoista tuli tärkeä kauppatavara ja vientiartikkeli. Siitä huolimatta 20. vuosisadan alun pohjoisen oloja selvittäneet komiteat totesivat lihatuotannon arvon vähäiseksi ja lihan tuottamisen jopa tappiolliseksi. Poronhoidon kannattamattomuuteen vedoten maanviljelyn ja metsätalouden kannattajat vaativat poronhoidolle rajoituksia (Komiteamietintö 1914:2, 115). Jo silloin keskusteltiin äänekkäästi porojen metsille ja viljelyksille aiheuttamista vahingoista.

Pohjoisen taloudessa poron ruhon osat osattiin käyttää monipuolisesti hyväksi. Kaikki, mikä vain oli syötäväksi kelpaavaa, käytettiin ravinnoksi. Suonista tehtiin lankaa ja taljasta, koivista ja kallosta erilaisia pukimia. Taljasta ommeltiin umpiturkkeja, *peskejä*, koipinahasta koipisukkia, *säpikkäitä* ja kintaita sekä jalkineita, *nutukkaita*. Myös kallonahasta ommeltiin jalkineita, *kallokkaita*. Taljat ja muut porotuotteet olivat tärkeä myynti- ja vientiartikkeli.

Poron sarvea on vanhastaan käytetty monenlaisten tarve-esineiden valmistamiseen. Siitä on tehty mm. puukon kahvoja ja tuppia, laukunleukoja, vyönsolkia ja kieloja. Sarvia on sellaisinaan käytetty myös naulakoina tai koristeena ulkooven päällä. Monin paikoin sarvista on keitetty myös liimaa. Porosta ei ennen jäänyt juuri mikään osa hyödyntämättä:

poronluita on käytetty lannoitusaineeksi ja poronkarvoja tervan kanssa veneiden ja ikkunanpuitteiden tilkitsemiseen. Koska poronkarva on sisältä ontto, se on hyvä eriste. Vielä tänä päivänä poro on tärkeä käsitöiden raaka-aine. Pukimien ja käyttöesineiden lisäksi porosta tehdään erittäin runsaasti matkamuistoja.

”Porourheilu” on ollut vanhastaan suosittua ja poroajokilpailuja on monin paikoin järjestetty jo 1920-luvulta lähtien. Nykyään porokilpailut ovat tärkeä osa talvista tapahtumakalenteria koko pohjoiskalotilla. Hetan Marjanpäivänjuhlien ja Inarin porokuninkuusajojen lisäksi esimerkiksi Kuolan niemimaalla kevättalvisin pidettävissä *Prasnik Severa*- eli Pohjolan juhlissa porokilpailut ovat tärkeä ohjelma-numero.

Nykyisin porolla ja poronhoidolla on tärkeä rooli matkailuelinkeinossa. Joulupukki ajaa porolla, mutta poro on muutenkin valjastettu matkailussa ympärivuotiseen käyttöön. Monet poromiesperheet ovat nykyään mukana matkailuelinkeinossa, jossa poro ja poronhoito ovat tärkeä osa ohjelmapalveluita.

Ilman poronhoitoa Lapin talvimatkailu tuskin olisi näin elinvoimainen mitä se tällä hetkellä on, sillä poro, Lapin luonto ja paikallinen kulttuuri ovat matkailun vetovoimia. Toki matkailun ja poronhoidon välillä löytyy myös ongelmia, sillä aina porot ja matkailijat sekä heitä varten rakennetut palvelut eivät mahdu samoille tuntureille. Poronhoidon työvuoden kiireisin aika on nykyään myös kiireistä matkailussa, joten molempien elinkeinojen yhteensovittaminen on tärkeää.

Luontaiselinkeinosta globaaleihin markkinoihin

Poronhoito on aikojen kuluessa sopeutunut niin erilaisiin ekologisiin oloihin kuin muihinkin ympäristössä tapahtuneisiin muutoksiin. Se on joutunut kilpailemiin uusien tulokkaiden kanssa samoista rajallisista luonnonresursseista. Rajasulut, uudisasutus ja uudet elinkeinot tai valtion edistämät toimenpiteet, kuten maatalous, metsätalous, kaivosteollisuus ja matkailu sekä tieverkoston, rautateiden ja tekoaltaiden rakentaminen, kilpailevat samoista palkisista porojen kanssa. Poronhoito on pyrkinyt selviytymään monenlaisista ulkoisten ja sisäisten tekijöiden aiheuttamista muutoksista ja kriiseistä. Viimeisin muutos-paineita aiheuttava tekijä on Euroopan unionin jäsenyys ja sen poronhoitoa koskevat direktiivit. Myös ilmastomuutos vaikuttaa poronhoidon tulevaisuuteen.

Poronhoidon läpikäymien muutosten taustalla on koko yhteiskuntarakenteessa tapahtunut muutos, jonka myötä poronhoitoperheet on kytketty tiiviisti rahatalouden piiriin ja globaaleihin markkinoihin, jotka toki ovat aiemminkin vaikuttaneet elinkeinon taustalla. Jo turkiskauppa liitti Lapin osaksi maailmankauppaa jo satoja vuosia ennen globalisaatiokeskustelua. Poromäärät ovat kasvaneet, sillä modernisaation myötä riittävän toimeentulon saavuttamiseen tarvitaan enemmän eläimiä kuin ennen poronhoidon teknistymistä ja siirtymistä rahatalouteen. Samoja laituria ovat pienentäneet lisääntynyt asutus, sen vaatima infrastruktuuri, kaivokset, vesistönrakentaminen ja voimaperäinen metsätalous sekä lisääntynyt matkailu.

Nykyinen poronhoito on lihatuotantoon keskittyvää elinkeinotoimintaa, jonka suuret tuotantokustannukset aiheuttavat elinkeinonharjoittamisen kannalta välttämättömästä teknologiasta, kuten erilaisista kulkuneuvoista sekä lihankäsittely- ja varastointitiloista sekä osassa poronhoitoaluetta yhä lisääntyvässä määrin myös ruokinnasta (kuva 2).

Vielä 1950-60 -luvuilla poronhoito oli melko pitkälle luontaistaloutta. Osassa poronhoitoaluetta lisätuloja saatiin muista elinkeinoista, sillä poronhoidon työvuosi esimerkiksi Ounasjokivarressa sopi hyvin uittotöihin ja karjanhoitoon. Monissa perheissä poronhoito ei nykyään yksin takaa toimeentuloa, vaan toimeentulo koostuu monista eri lähteistä. Usein poromiehen puoliso on ratkaisevassa asemassa, sillä hänen tilan ulkopuolinen ansiotyönsä on välttämätöntä, jotta perheessä voidaan jatkaa poronhoitoa. Tällainen kehitys on näkyvissä myös Norjassa (Ulvevadet 2004, 120). Eräs haastateltavani – hän toimi opettajana – puhui leikkimielisesti poronhoidosta miehen harrastuksena ja oli sitä mieltä, että *”en välittäis jos meillä poronhoito loppuis, se on melkein enemmän tappiolla, jos laskee tuloja ja menoja. Mutta tiedän, että se on elämäntapa. Se on niillä niin verissä, ettei ne pysty lopettamaan vaikei ole kannattavaa. Jos Keijo myis kaikki poronsa ja merkitysaika lähenis niin sehän kävelis aivan hulluksi.”* Silti hän ymmärsi, että poronhoitoa jatketaan, koska se on elämäntapa ja ilman sitä mies ei osaisi elää (TYKL tutkimusarkisto 1.6.27/12).

Yksi poronhoidon keskeisistä kysymyksistä on, että sille löytyy jatkajia. Vaikka työn siirtyessä sukupolvelta toiselle ratkaisevassa asemassa ovat työn vapaa

luonne – *”luonto päättää milloin mennään porometsään ja milloin tullaan pois”* – ja että kyseessä on alueen perinteinen, edellisiltä sukupolvilta peritty elinkeino, niin taloudelliset realiteetit on otettava huomioon. Kaikki vanhemmat eivät halua lastensa jatkavat poronhoitoa sen työn kovuuden ja taloudellisesti epävarman tulevaisuuden vuoksi. Myös poronhoidon ja -omistuksen keskittyminen yhä harvemmille poronomistajille tarkoittaa sitä, että poromiesten vaikutusvalta vähenee vallan kaikotessa yhä kauemmaksi porometsästä kirjoituspöytien taakse. Poromiesten pienentynyt määrä näyttää vaikuttavan yhä edelleen siten, että poronhoidon tulisi väistyä muualta tulleiden maankäyttömuotojen alta pois. Laitumia kaluavat eivät vain lisääntyneet protokat, vaan monitoimikoneet ja monet uudet kaivossuunnitelmat. Niiden toteuttamiseksi kunnalliset ja valtakunnalliset päättäjät näkevät uusien työpaikkojen määrät ja kaivosten – tai metsänhakkuiden – tuotot tärkeämpinä kuin alueen perinteisen elinkeinon tarvitsemat laitumet. Tässä kohtaavat erilaiset arvomaailmat.

Vaikka poronhoidon merkitys ei kansantaloudellisesti olisikaan suuri, sillä on poronhoidon harjoittajalle muita tärkeitä kuin rahassa mitattavia arvoja. Ne ovat asioita, jotka tulee ottaa huomioon myös poronhoitoa koskevassa päätöksenteossa. Määrällisesti tarkasteltuna poronhoito on pieni elinkeino, jota erilaisista elinkeinotilastoista on vaikea löytää, koska se on ”piilotettu” muun alkutuotannon, maa- ja metsätalouden joukkoon. Poronhoito on Pohjois-Suomessa yhä tänä päivänä tärkeä elinkeino, vaikka sen harjoittajien määrä on tilastol-



Kuva 2. Poroja ruokitaan kotitarhassa Raattamassa huhtikuussa 1997. Kuva Helena Ruotsala.

lisesti pieni ja poronomistajien määrä on tasaisesti laskenut Suomen liityttyä Euroopan Unioniin. Poronhoitovuonna 1994-1995 poronomistajia oli noin 7200, kun poronhoitovuonna 2007-2008 poronomistajia oli enää 4800 (Jänkälä ym. 2009). Nykyään arvioidaan 400-500 perheen saavan pääasiallisen toimeentulonsa poronhoidosta, mutta poronhoidosta saa huomattavia lisätuloja suurempi määrä. Paliskuntain Yhdistyksen tietojen mukaan porotaloussektori, johon kuuluvat alkutuotannon elinkeinot poronhoito, lihan pienjalostus, porotilamatkailuyrittäminen ja käsityöt, tarjoaa 1700 henkilötyövuotta (Matti Särkelä, suullinen tiedonanto 16.6.2009). Porotaloustukea, joka myönnetään tietyn minimi poromäärän omistajille hakemuksesta, haki vuonna 2008 966 poronomistajaa (Paliskuntain yhdistys 2009).

Poronhoidon merkitys tänään

Poronhoito on pohjoinen elinkeino, johon liitetään monenlaisia, usein romanttisia käsityksiä. Pohjoisen luontoa pidetään ankarana ja vihamielisenä, josta selviytyminen vaatii suuria uhrauksia ja ponnisteluja, joihin vain ”tosimies” pystyy. Myytti villistä pohjolasta on ollut tärkeä osa kansallistakin identiteettiä – ainakin sitä on käytetty hyväksi sekä taiteessa että elinkeinoelämässä, kuten matkailussa. Kanadalainen Rob Shields (1991, 52–55) on kirjoittanut pohjoisen voiman ja vapauden myytistä. Voima ja vapaus liitetään pohjoisen alueen elinkeinoihin ja näin muodostuu Shieldsin mukaan pohjoisen alueen myytti, jossa yhdistyvät sekä pohjoinen että maskuliinisuus. Myyttiseksi mielletty etelän ja pohjoisen välinen raja on samalla kestämissen ja olemassaolon

raja. Näitä vapaiden ammattien harjoittajia ovat kanadalaisessa esimerkissä tukkilaiset, kullankaivajat, eränkävijät ja metsästäjät. Poromies sopii hyvin näiden ”tosimiesten” ulkoilma-ammattien joukkoon.

Elinkeinon sisältä katsottuna poronhoito ei ole vain ammatti tai tapa saada toimeentuloa, vaan se merkitsee pohjoisessa jotain muutakin. Tutkimukseni perusteella monissa perheissä poronhoito ei välttämättä ollut taloudellisesti kannattavaa; hyvä, jos sen tuotoilla pystyi maksamaan sen harjoittamisesta koituneet laskut. Poronhoitoa harjoitetaan myös sen sisältämien kulttuuristen ja sosiaalisten arvojen vuoksi. Saamelaiset ovat Suomen alkuperäiskansa ja poronhoito on yksi saamelaisuuden symboleja, sillä poronhoito määrittää yhtä suurta saamelaisryhmää, porosaamelaisia. Skandinaviassa poronhoito-oikeus on rajattu saamelaisille, mutta sekä Suomessa että Venäjällä poronhoitajina on myös valtaväestön ja muiden ryhmien edustajia. Poronhoito identiteetin symbolina on tärkeä myös näissä tapauksissa.

Poronhoito näkyy niin kodin sisustuksessa kuin monilla muilla elämän alueilla kuten ruokataloudessa ja pukeutumisessa. Poromiesperheiden kotona on seinillä valokuvasuurenoksia porometsästä tai vaikkapa lasten käsityötunneilla koulussa tehdyt poronmerkit. Poronsarvet toimivat koristeina ja vaatenaulakkona. Nuoret poronhoitajaperheet voivat ripustaa modernein huonekaluin sisustetun olohuoneen seinille vanhoja poronlänkiä tai saastoja.

Poronhoito on tärkeä osa myös muiden kuin pelkästään poronhoidolla elävien ihmisten kulttuuriperintöä,

kuten yksi haastattelemistani naispuolisista poronhoitajaperheen jäsenistä asian määritteli: *”Poronhoito on tärkeä minun identiteetin kannalta. Se on mulle tärkeä. (---) Jo senki puolesta, että isä oli poromies ja mulla on aina ollut poroja”* (TYKL tutkimusarkisto 1.6.27/13). Eräs toinen haastateltavani, poronhoitoalueen jättänyt poromiesperheen tytär, perusti hänkin oman identiteettinsä poronhoitoon. Koska hänestä ei tullut poromiestä, niin hänen kohdallaan poronhoidon periytyminen sai uuden ilmentymän: hän kirjoitti lopputyönsä poronhoidosta (TYKL tutkimusarkisto 1.6.27/25).

Poronhoito ei siis ole vain ammatti tai vain tapa saada elantonsa, vaan se merkitsee pohjoisen ihmisille paljon enemmän. Sen kautta ihmiset paikantavat itsensä, ja se antaa juuret myös monille sellaisille, jotka eivät itse saa toimeentuloaan poronhoidosta. Se sitoo meidät pohjoisesta pois muuttaneet vanhalle kotiseudullemme. Se on osa meidänkin kulttuuriperintöä (kuva 3).

Poronhoitoa tarkasteltaessa on syytä muistaa, että poronhoitoyhteisöt ovat moniäänisiä. Moniäänisyyden huomioon ottaminen on tärkeää sekä tutkimuksessa että poronhoitoa koskevissa päätöksissä. Poronhoidosta ei ole olemassa vain yhtä näkemystä, kuvaa tai ääntä. Toisaalta moniäänisyys tuo myös ongelmia: kenen ääni kuuluu kovimmin poronhoitoa kehitettäessä tai sen asioista päätettäessä.

Kirjallisuus

TYKL-tutkimusarkisto 1.6.27/1-76
kenttätyöaineisto, haastattelut sekä kenttämuistiinpanot. TKU/TYKL-arkisto,



Kuva 3. Poronhoito siirtyy sukupolvelta toiselle. Risto ja Juuso Autto Puksuvaaran aidalla, heinäkuu 1995. Kuva Helena Ruotsala, TYKL/vk/34740.

Turun yliopisto, Kulttuurien tutkimuksen laitos, Turku. Käyttösuojattu.

Heikkilä, L. 2006. Reindeer talk. Sámi reindeerherding and nature management. University of Lapland, Rovaniemi.

Heikkinen, H. 2002. Sopeutumisen mallit. Poronhoidon adaptaatio jälkiteolliseen toimintaympäristöön Suomen läntisellä poronhoitoalueella 1980-2000. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Ingold, T. 1980. Hunters, pastoralists and ranchers. Reindeer economy and their transformation. Cambridge University Press, Cambridge.

Jänkälä, A.-L., Kavakka, M. & Särkelä, M. 2009. Poronomistuksen rakenne. *Poromies* 4/2009, 10-12.

Komiteamietintö 1914:2. Keisaril-

liselle Suomen senaatille porolaidunkomissioonilta. Helsinki.

Korttesalmi, J.J. 1996. Pohjois-Vienan poronhoito: talonpoikien poronhoidon alue, ominaislaatu, ikä, alkuperä ja kehityslinjat vuoteen 1922. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Niemi, M.K. & Pernaa, V. (toim.) 2005. Entäs jos... Vaihtoehtoinen Suomen historia. Gummerus, Helsinki.

Paliskuntain yhdistys 2009. Paliskuntain yhdistyksen tilastoja 2007-2008. *Poromies* 2/2009, 25-28.

Ruotsala, H. 2002. Muuttuvat palkiset. Elo, työ ja ympäristö Kittilän Kyrön paliskunnassa ja Kuolan Luujärven poronhoitokollektiiveissa vuosina 1930-1995. *Kansatieteellinen Arkisto* 49. Suomen Muinaismuistoyhdistys, Helsinki.

Shields, R. 1991. Places on the mar-

gin: alternative geographies of modernity. Routledge, London.

Tuisku, T. 1999. Nenetsien ankarat elämisen ehdot tundralla ja kylässä. Poronhoidon sopeutumisstrategiat ja delokalisoitumisprosessi Nenetsiassa. Lapin yliopisto, Rovaniemi.

Ulvevadet, B. 2004. Norway. Teok-

sessä: Ulvevadet, B. & Klokov, K. (toim.), Family-based reindeer herding and hunting economies, and the status and management of wild reindeer/caribou populations. University of Tromsø, Centre for Saami Studies, Tromsø, ss. 113-129.



Acta Lapponica Fenniae

1. Lapin kivennäisvarat / Herman Stigzelius, Pentti Ervamaa, 60 s., 1962.
2. Schefferus, Johannes: Lapponia, 1674. Suom. Tuomo Itkonen, 492 s., 1963. Alkup. Acta Lapponica 2.
3. Settlement and economic life in the district of the Lokka reservoir in Finnish Lapland / Jaakko Havukkala, 46 s., 1964.
4. Bedrock and its influence on the topography in the Lokka-Porttipahta reservoir district, Finnish Lapland / Heikki Niini, 54 s., 1964.
5. An investigation of reindeer husbandry in Finland / Reijo Helle, 66 s., karttal., 1966.
6. Some contributions to the question of Dutch traders in Lapland and Russia at the end of the sixteenth century / Jorma Ahvenainen, 53 s., 1967.
7. Über die regionale Differenzierung der Landwirtschaft im Län Lappland / Uuno Varjo, S. 346-364, 1968; Erip.: Acta geographica 20, n:o 24.
8. Lapin ilmastokirja = Climate of Lapland, . 94 s., 1974.
9. Lapin tutkimuspoliittinen ohjelma / toim. Jukka Yliniemi ja Olli Saastamoinen, 115 s., 1975.
10. Lapin kasvivarat = Plant resources in Lapland / toim. Paavo Kallio, 141 s., 1978.
11. Lapin tutkimusyksiköt = Research in Finnish Lapland / toim. Aulis Ritari, 47 s., 1982.
12. Geologinen Pohjois-Suomi / julk.: Lapin tutkimusseura r.y., toim. Ahti Silvennoinen, 100 s., 1984.
13. Lapin tutkimus tänään : Lapin tutkimusyksiköt tutkimuksen eri aloilta / toim. Seppo Aho ja Tiina Keränen, 72 s., 1986.
14. Kultasymposiumi 12.-13.8.1987, Tankavaara, Sodankylä = Gold symposium 12.-13.8.1987 Tankavaara, Sodankylä / toim. Ilkka Härkönen, 72 s., 1988.
15. Lapin metsäkirja / toim. Olli Saastamoinen ja Martti Varmola, 199 s., 1989.
17. Lapin tutkimuspoliittinen ohjelma / Marja Mäkinen, 54 s., 1994.
18. Lapin tutkimusyksiköt : toiminta, resurssit ja tulevaisuus / Aulis Ritari ja Veli-Matti Kaihua, 61 s., 1994.
19. Lapin tutkimusseura 1959-1999 / toim. Heikki Annanpalo, 54 s., 1999.
20. Kuolan niemimaalla käyneiden suomalaisten tiedemiesten matkakertomuksia / Leif Rantala, 118 s., 2008.
21. Mikä Lappi on ja mikä siitä voi tulla? / toim. Pertti Sarala, Pasi Lehmuspelto ja Leena Suopajarvi, 83 s., 2009.